

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

**PLATON İLE MACHİAVELLİ’NİN DEVLET FELSEFELERİNİN
KARŞILAŞTIRMASI**

Yüksek Lisans Tezi

ABDULLAH GÜLDALİ

İstanbul, 2011

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

**PLATON İLE MACHİAVELLİ’NİN DEVLET FELSEFELERİNİN
KARŞILAŞTIRMASI**

Yüksek Lisans Tezi

ABDULLAH GÜLDALİ

Danışman: YRD. DOÇ. DR. İSMAİL KILLIOĞLU

İstanbul, 2011

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi ABDULLAH GÜLDALİ'nin PLATON İLE MACHIAVELLİ'NİN DEVLET FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 04.11.2011 tarih ve 2011/23-88 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 28.12.11.....

1) Tez Danışmanı : YRD. DOÇ.DR. İSMAİL KILLIOĞLU

2) Jüri Üyesi : PROF. DR. ALİ DURUSOY

3) Jüri Üyesi : PROF. DR. AHMET YÜCEL

.....
.....
.....

ÖZET

Platon ve Machiavelli'nin siyaset felsefelerini incelememizdeki amacımız her iki filozofun ayrıldıkları ve birleştikleri noktaları tespit etmektir. Platon toplumsallaşmamış sıfır insandan hareket ederek onda var olan özelliklerle bir devlet modeli ortaya koymuştur. Devleti sınıf farklılığına dayanır. Sınıfın en önemli bölümünü yönetici sınıfı oluşturur. Sonra koruyucular ve üreticiler gelir.

Yönetici insandaki aklı temsil eder ve insanın düşünen yanıdır. Nasıl ki insan kendini aklın kontrolüne teslim ettiğinde gerçek mutluluğa ulaşırsa, toplumda Filozof-Kralın egemenliğine kendini teslim ettiğinde gerçek mutluluğa ulaşır. Bunun için en iyi yönetim filozofların kral olduğu Aristokrasidir. Filozof, insanın ruhunun derinliklerinde saklı olan idealar dünyasına hatırlama yoluyla ulaşmış kimsedir. Böyle bir filozof yönetici olduğunda insanları yaratılışları neye yatkınsa o işe sevk etmek suretiyle adaleti sağlamış olacağından ideal devleti gerçekleştirmiş olur. Bunu yaparken en yüce idea olan iyi ideasına göre hareket edecek, eğitim yoluyla bu yeteneklerin sınıflandırmasını yapacaktır. Böylelikle yaratılışlarına uygun işlere yönlendirilen kişiler başkalarının işine karışmayacağından, o devlet en mükemmel devlet olacaktır.

Machiavelli de siyaset felsefesini Platon gibi insana ilişkin görüşlerinden yola çıkarak şekillendirmiştir. Ama O, insanı toplum içinde şekillenmiş haliyle ele almıştır. Toplum içindeki insan ona göre çok negatif bir yapıdadır. Bu kötü insandan bir ulus meydana getirmek için, onun Platon gibi en önemli gördüğü kişi hükümdardır. Onda toplum sınıfsal ayrıma dayanmasa da kişilerin bazı özelliklerini ortaya koyarak onlar hakkında hükümdara öğütler vermiştir. Hükümdar birliği sağlamak için gücünün önündeki tüm engelleri aşmasını bilecek bir uyanıklığa ve güce sahip olan kişidir. Bunun için hükümdarın hiçbir şekilde sınırlandırılması mümkün değildir. Tarihsel ve güncel olandan yola çıkan Machiavelli'nin, hükümdarının birliği sağlama yolunda hiçbir ahlaki sınırlandırmaya tabi olmayan tarafıyla, Platon'un iyi ideasına göre hareket eden yöneticisi bir birinden ayrılmaktadır.

ABSTRACT

The reason we are analysing the political philosophy of both Plato and Machiavelli is to identify where they agreed and where disagreed. Plato created a government model based on the characteristics of the primitive unsocialized human being. His government is based on the social classes. The most important figure of this class is the governor.

The governor represents the mind and it is the thinking part of the human. Just like how a person finds the real gratitude when he submits himself to his mind, he will also find that real happiness when he submits himself to the reign of the Philosopher-King. And for his reason, the best governance is the Aristocracy in which philosophers are the kings. Philosopher is the one who can reach the world of ideas within one's soul at an instant. When such a philosopher becomes the governor, he will secure justice by urging people to the job they are naturally most talented at, and so he will effectuate the ideal government. While doing this, he will act according to his good will; and with his education, he will classify these talents. This way, people who are directed to the jobs that they are naturally talented at will not interfere to other people's jobs; and the government ruled with this system will be the best of all.

Machiavelli also shaped his political philosophy according to his ideas about human being, like Plato. However, he considers the human beings with their roles in society. According to him, humans in a society are in such a negative situation. In order to create a nation from this bad human, he also considers the governor as the most important figure just like Plato. Although he did not base his society on social classes, he pointed out certain characters of people and advised the governor about them. The governor is the one who has all the vigilance and strength to overcome all the obstacles in front of him in order to keep the unity. For this reason, it is not possible to limit the governor in any way. Relaying his thoughts from historical and current cases, Machiavelli created a government in which the governor who is free of any ethical rules in order to maintain the unity, changes from that of Plato's who acts with his good will.

ÖNSÖZ

İnsan doğduğu andan başlayarak ölene kadar, sebepleri hususunda farklı görüşler ileri sürülse de toplum içinde yaşayan bir varlıktır. Toplumsal hayat bir takım sorunları beraberinde getirir. Bu sorunlar ve çözüm yolları konusunda toplumun ilk ortaya çıktığı andan itibaren düşünölmeye başlanılmış ve fikirler üretilmiştir.

Toplum halinde yaşamının bir zorunluluk olup olmadığı, eğer bir zorunluluk ise bunun nedenleri, devleti oluşturan yapıda yönetici yönetilen ilişkisi ve yöneticilerin sınırları, yöneticilerin meşruluğunu nerden aldıkları, kişilerin özgürlükleri gibi konular bu tartışılan ve çözüm yolları sunulan konulardandır. Felsefi düzeyde bu konuların tartışılması sofistlerle ve onlarla alabildiğince mücadele eden Sokrates'in öğrencisi Platon'a kadar geri gider. Olanı savunan Sofistlere karşı olması gerekeni savunan Platon'dan günümüze kütüphaneler dolusu eserlerin oluştuğı bir fikir hayatı yaşanmıştır.

Platon'un ideal devleti ve Machiavelli'nin güce dayalı devlet anlayışlarının karşılaştırmasını yaptığım bu çalışmamda eleştiri ve önerileriyle bana yol gösteren danışman hocam saygıdeğer Yrd. Doç. Dr. İsmail KILLIOĞLU'na ve tahsil hayatım boyunca üzerimde emeğı bulunan tüm hocalarıma minnet ve şükranlarımı arz ederim.

İstanbul, 2011.

Abdullah GÜLDALİ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1. PLATON	6
1. 1. Platon'un Hayatı ve Eserleri.....	6
1. 2. Yaşadığı Dönemin Platon'a Tesirleri.....	13
1. 3. Platon'un İdeası.....	18
1. 4. Platon'da Devlet veya Yönetim.....	20
1. 5. Platon'da Yönetim Biçimleri.....	35
1. 5. 1. Monarşi (Aristokrasi).....	37
1. 5. 2. Timokrasi.....	38
1. 5. 3. Oligarşi (Plütokrasi).....	39
1. 5. 4. Demokrasi.....	40
1. 5. 5. Tiranlık (Despotizm).....	43
1. 5. 6. Patriarşi.....	45
1. 6. Toplum Yapısı Açısından Platon.....	47
1. 6. 1. İnsanın Doğası	47
1. 6. 2. Platon'da Sınıflar.....	52
1. 6. 2. 1. Çiftçiler (Üreticiler)	55

1. 6. 2. 2. Koruyucular (Askerler)	57
1. 6. 2. 3. Yönetici Sınıfı	60
1. 6. 2. 4. Köleler.....	67
1. 6. 3. Eğitim.....	68
1. 6. 4. Adalet.....	76
1. 6. 5. Eşitlik ve Özgürlük.....	81
İKİNCİ BÖLÜM.....	88
2. MACHIAVELLİ.....	88
2. 1. Machiavelli'nin Hayatı ve Eserleri.....	88
2. 2. Yaşadığı Dönemin Machiavelli'ye Tesirleri.....	91
2. 3. Machiavelli'de Ana Kavram: Virtü ve Fortuna.....	97
2. 4. Machiavelizm.....	99
2. 5. Machiavelli'de Siyaset Ahlak İlişkisi.....	101
2. 6. Machiavelli'de Devlet veya Yönetim.....	105
2. 7. Machiavelli'de Yönetim Biçimleri.....	109
2. 7. 1. Mutlak Monarşi.....	109
2. 7. 2. Cumhuriyet.....	114
2. 8. Toplum Yapısı Açısından Machiavelli	118
2. 8. 1. İnsanın Doğası	118
2. 8. 2. Machiavelli'de Sınıflar	120
2. 8. 2. 1. Elitler	120
2. 8. 2. 2. Kitleler.....	123
2. 9. Eşitlik ve Özgürlük.....	125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	127
3. KARŞILAŞTIRMA	127
3. 1. Yöntemleri Açısından Platon ve Machiavelli.....	127
3. 2. Siyaset-Ahlak Bağlamında Platon ve Machiavelli.....	129
3. 3. Yönetim Anlayışları Açısından Platon ve Machiavelli.....	130
3. 4. Yönetim Şekilleri Açısından Platon ve Machiavelli.....	132
3. 5. Toplum Yapısı Açısından Platon ve Machiavelli.....	132
3. 5. 1. İnsanın Doğası.....	132
3. 5. 2. Sınıf Yapısı.....	134
3. 6. Eşitlik ve Özgürlük Açısından Platon ve Machiavelli.....	136
3. 7. Adalet Anlayışları Açısından Platon ve Machiavelli.....	137
SONUÇ	138
KAYNAKÇA	141

KISALTMALAR

a.g.e : Adı geçen eser

c. : cilt

ev. : Çeviren

Ktp. : kütüphane

M. . S. B. E. : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

p. : page

s. : sayfa

vb. : ve benzeri

vd. : ve devamı

Yay. : yayınevi

ni. : Üniversite

GİRİŞ

Felsefe, tarih boyunca üzerinde mutabakata varılmış bir tanımlamanın yapılamadığı bir kelimedir. Hemen her filozof ve felsefeyle ilgilenen herkes tarafından felsefenin ayrı ayrı tanımlamaları olmuştur. Bu farklılıklar felsefi düşüncenin mahiyet ve izlediği yolun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen felsefenin kapsadığı alanlar konusunda bütün filozofların ilgi odakları birleşmiş durumdadır. Bilindiği gibi felsefe kelimesi Yunanca “philia”, yani sevgi ile “sophia”, yani bilgelik, bilgi kelimelerinin birleşmesinden oluşmuş bir kavramdır. Bu da bilgelik, bilgi sevgisi demektir.¹ Siyaset kelimesinin ise Etimolojik incelemesi bu kelimenin Arapça bir kelime olup at talimi, at eğitimi, at bakıcılığı anlamlarına geldiğini göstermektedir. At terbiyecisi anlamında kullanılan seyis bu kelimedenden türemiştir. Eski Mısır’da en yüksek siyasal yönetici olan Firavunlar taş kabartmalarda ellerinde kamçı ve dizgin tutar biçimde görülürler. Bunun da Eski Mısırlıların siyaset kavramını devlet yönetimi ile ilgili bir kavram olarak kullandıklarını göstermektedir. Böylece siyaset kavramının Araplara Eski Mısır’dan geçmiş olduğunu söyleyebiliriz. Doğu Türk-İslam İmparatorluklarında ise siyaset kavramının ceza anlamında kullanıldığı görülmektedir. Büyük Selçuklu Veziri Nizamülmülk’ün Siyasetname adlı eserinde ismi geçen Hars Emiri’nin görevinin siyasete yani ceza tertibine ilişkin olduğu belirtilmekte, halkın Padişah’tan ziyade Hars Emirinden korktuğu kaydedilmektedir.

Osmanlı imparatorluğunda ise siyaset sözcüğü ülke idaresinde hükümdarın halkı yönetirken bunlara verdiği cezalarla ilişkili olduğu ve bu cezanın ölüm cezası anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Siyaseten katl ve siyaset sözcüğü ölüm cezasını anlatmaktadır.²

Siyaseten hesabın görülmesi de bu anlamda ölüm anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu yüzden idamların gerçekleştiği meydanlara “Siyasetgah” denilmekteydi.

¹ İsmail Kılıçoğlu, “Siyaset Felsefesi”, **AGD (Anadolu Gençlik Derneği)’nin Hanımlar Üniversite Komitesince düzenlenen Siyaset Akademisi’nde Seminer**, İstanbul, 12-19 Mayıs 2011, s.1.

² Bülent Daver, **Siyaset Bilimine Giriş**, Üçüncü Basım, Ankara: Sevinç Matbaası, 1972, ss. 3-5.

Siyaset günümüzde artık bu anlamların dışında bir anlamda kullanılmaktadır. Halk dilinde siyaset denilince akla daha çok işbirliklik, kurnazlık, manevra kabiliyeti gelmektedir. Siyasal bilimde ise bu kelime kısaca “ ülke, devlet, insan yönetimi “ anlamında kullanılmaktadır.

Günümüzde siyaset kavramı kullanıldığında bu kelimenin çağrıştırdığı ikinci bir kelime daha var. Politika kelimesi. Bu iki terim arasında anlam bakımından hiç bir fark yoktur. Siyaset daha önce de söylediğimiz gibi Arapçadan dilimize geçen bir kelime iken politika kavramı Grek’lerden dilimize geçmiştir. Eski Yunan’da bu kelimeyle kastedilen Polis’e yani Şehir-Devlet’e ait işlerdi. Politikos devlet adamı, Politeia ise devlet ya da cumhuriyet kavramlarını karşılıyordu.³

Siyaset felsefesi ise felsefenin yöntemleriyle düşünen ve toplumu felsefi yöntemlerle ele alan⁴ felsefenin bir alt dalıdır. Başka bir deyişle felsefenin devlet kurumunu inceleyen bölümüdür.⁵ Siyaset felsefesi eşitlik, özgürlük nedir? Bunlar değerli şeyler midir ve peşine düşülecek kadar önemli midir? Yasalar ve özgürlük alanı nasıl düzenlenmelidir? Yasalar ihlal edilebilir mi? Bu ve benzeri soruları aydınlığa kavuşturan ve cevaplamaya çalışan bilimin adıdır.⁶

Toplumu başlı başına deneysel bir alan olarak gören buna göre yöntemler geliştiren verileri ussal-deneysel bir tutarlılıkla değerlendirip köklü sonuçlara ulaşmaya çalışan ve 19. y.y. da ortaya çıkan bilimin adı ise siyaset bilimidir. Siyaset bilimi değişmezi ya da evrensel düzeyde koşullayıcı olanı görmeye ve göstermeye çalışır.⁷

İnceledikleri alanlar itibariyle Siyaset felsefesin yolları bazen siyaset sosyolojisiyle bazen de siyaset bilimiyle kesişir. Her üçünün de incelediği toplumdur. Kullandıkları metot itibariyle de bu üç alan birbirine veriler sunar. Adalet kadar onun nasıl tesis edileceği, iyi bir toplum için nelerin suç olması gerektiği kadar ne tür

³ Daver, ss. 4-5.

⁴ Afşar Timuçin, **Felsefeye Giriş**, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 87

⁵ Orhan Hançerlioğlu, “Devlet Felsefesi”, **Felsefe Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981, s.306.

⁶ Nigel Warburton, **Felsefeye Giriş**, Ahmet Cevizci (çev.), İstanbul: Paradigma, 2000, s.75.

⁷ Timuçin, ss.88-90.

önlemler ve cezalarla bu suçun ortadan kaldırılabileceği de önemlidir. Dolayısıyla konusu siyasal toplum olan siyaset felsefesi deneysel problemlerle de ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Bunun için de deneysel gözlemler yapmak, olgulara bakmak, birey ve grupların davranışlarını incelemek gerekir. İşte bu noktada siyaset felsefesi ile siyaset sosyolojisinin ve siyaset biliminin kesiştiğini görmekteyiz. Burada siyaset sosyolojisinin değil ama siyaset felsefesiyle siyaset bilimi arasındaki farkı ortaya koymak gerekmektedir.⁸

İşte geldiğimiz bu noktada siyaset felsefesiyle siyaset biliminin ayrıştıkları noktaları incelemek yerinde olacaktır. Öncelikle siyaset felsefesinin felsefenin bir dalı olarak felsefi bir yaklaşım gerektirdiğini söylemeliyiz. Amacı kavramsal çözümlemeler yapmak ve bazı normlar ortaya koymaktır. Buna göre siyaset biliminin siyasi olguları inceleyen bir bilim olması noktasında siyaset felsefesinden ayrıldığını görmekteyiz. Siyaset felsefesi normatif siyaset bilimi pozitiftir. Yani siyaset felsefesi en iyi yönetim şeklinin ne olduğunu ortaya koymaya çalışırken, siyaset bilimi bu yönetim şeklinin nasıl işlediğini araştırır.⁹

Siyaset felsefesinin ne olmadığını ortaya konulduğunda onun ne olduğuna daha çok yaklaşılmış olacaktır. Bu açıdan siyaset felsefesi bir siyaset teorisi gibi devletlerin rejimlerini incelemek, onları sıralamak ve onlar hakkında yargıya varmak değildir.¹⁰

Siyaset felsefesi bu sistemle iş göremez. Siyaset felsefesinin bu türlü girişimleri bir döneme ait bilgi aktarımı olarak değerlendirilmelidir. Bu noktadan hareketle diyebiliriz ki belli bir dönemde kabul görmüş ve geçerliliği olan bir devlet tipini örnek alarak diğer dönemler hakkında yargıya varmak siyaset felsefesinin düşebileceği hataların başında gelmektedir. Bu hata siyaset felsefesini ideolojilere bağımlı hale getirmek gibi bir tehlikeyi beraberinde getirir.

Ancak siyaset felsefesi güncel olandan hareket etmek zorundadır. Bu çelişki gibi değerlendirilecek bir fikir olsa da insanlık tarihinin akışı içinde sürekli değişmelerin

⁸ Sedat Yazıcı, **Felsefeye Giriş**, Birinci Basım, İstanbul: Alfa, 1999, s.182.

⁹ Yazıcı, s.183.

¹⁰ Kılıçoğlu, s.6.

olduğunu ve kalıcı bir devlet sisteminin bulunamadığı ve belki de asla bulunamayacağı var sayıldığında siyaset felsefesinin her çağın içinden geçtiği sistemlerle ilgilenmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Çünkü her çağın ortaya çıkardığı devletle ilgili tüm alanlardaki sistemler o çağın somut şartlarının mahsulleridir. Bu felsefeyi güncel olandan hareket etmeye zorlar. Her tarihsel çağın gerçekleştirmek üzere kendine koyduğu ideleri vardır. Bu ideler çağdan çağa değişmektedir. Yeniçağda eşitlik ve özgürlük ideleri beraberinde demokrasi düşüncesini doğurmuştur: Bu sebeple siyaset felsefesi bu gün demokrasiyi felsefi bir değerlendirme yapmadan siyaset felsefesi yapamaz.¹¹

Onun için zamana ve çağa göre biraz önce ifade ettiğimiz çağın idelerinden hareketle oluşan bir kavramsal alan ortaya çıkmıştır. Siyaset felsefesi diğer felsefe dalları için de geçerli olan bu kavramları çözümlemek gibi bir misyonu yüklenmektedir ki buna siyaset felsefesinin kavramsal işlevi demektedir. Bunun için “*siyaset felsefesinin ilk amacı; toplum, devlet, yasa, düzen, hak, adalet, refah, özgürlük, egemenlik, özerklik, zorlama, cezalandırma ve ortak sorumluluk gibi siyaset felsefesinin alanına giren kavramları açıklamak ve çözümlemektir.*”¹²

Siyaset felsefesinin ikinci işlevi normatiftir. Bu amaca ulaşmak için siyaset felsefecisinin belli kuralları ortaya koyması ve onlara göre hareket etmesi gerekir. Adalet için ne tür ilkeler gereklidir? Birey olarak ve grup olarak insan ne tür haklara sahiptir? Hangi durumlarda yasalara uyulmalıdır? Siyasi otoriteyle bireylerin sorumlulukları nasıl bağdaştırılır? Sosyal yararlar eşitlik arasındaki uzlaşmazlık nasıl giderilebilir? ¹³ Ayrıca *iktidar kaynağını nereden alır? Meşruiyetin ölçütü nedir? Egemenliğin kullanılış biçimleri nelerdir? Bireyin temel hakları nelerdir? Bürokrasiden vazgeçmek mümkün müdür? Sivil toplum ne anlama gelir?*¹⁴

Felsefenin bir alt dalı olarak siyaset felsefesinin din, bilim ve ahlakla uzun dönemden beri bir ilişki içinde olduğunu görmekteyiz. Dinin teolojik ve metafizik ilkelerinin devlet ve onun oluşturduğu kurumlarla olan bağlantısının, bilimin

¹¹ Kılıçoğlu, s. 7.

¹² Yazıcı, s.181.

¹³ Yazıcı, s.182.

¹⁴ Elibol, s.110.

sonuçlarının siyasete etkisi ve ahlaki ilkelerin siyaset açısından değerlendirilmesi noktasında siyaset felsefesi bu alanlarla ilişki içinde olmuştur.

Adaletin diyalektik yöntemle tanımının yapılması uğraşısı verilirken devletle ilgili zamanından günümüze insanlığı etkilemiş olan bir düşünce dünyası oluşturmuş olan Platon'un devletle ilgili görüşlerini ağırlıklı olarak Devlet adlı yapıtından ve kısmen de Devlet Adamı ve Yasalar adlı yapıtından yararlanmak suretiyle incelemeye çalıştık. Siyaset biliminin kurucusu da sayılan Machiavelli'nin görüşlerini Hükümdar adlı yapıtını esas alarak Siyaset Üzerine Konuşmalar eserinden de istifade ederek ele aldık. Veri toplama yöntemiyle hazırladığım bu tezde, her iki düşünürün siyasetle alakalı görüşlerini, birleştikleri ve ayrıldıkları noktalar üzerinden tespitini yapmayı amaç edindik. Ayrıca gerek Platon gerekse Machiavelli'nin eserleri arasında tutarlılık olup olmadığını, bir tutarsızlık varsa bunun nasıl izah edilmesi gerektiğini araştırmaya çalıştık.

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Platon'un hayatını, eserlerini, siyaset felsefesini, yaşadığı dönemin Platon üzerindeki etkilerini, eserleri arasındaki farklı fikirleri ele alıp bunun bir açıklamasını yapmaya çalıştık. İkinci bölümde ise Machiavelli'nin hayatını, eserlerini onun fikir hayatına tesir eden etkenleri ve siyaset felsefesini ele aldık. Son bölümde ise toplum olmanın getirdiği ve hemen her dönemde olması gerekenler üzerinde fikirler üretilmiş olan bazı konular çerçevesinde her iki düşünürün siyaset anlayışlarının karşılaştırmasını yaptık.

Kurgusal ve kavramsal işlevi yönüyle ele alacağımız Platon ve Machiavelli'nin siyaset görüşlerini incelerken, onların birleştikleri ve ayrıldıkları noktaları ortaya koymak, kendi siyasal görüşlerini anlattıkları farklı eserlerinde, fikirlerinin bir tutarlılık içinde olup olmadığını araştırmak temel amaçlardandır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PLATON

1. 1. PLATON'UN HAYATI VE ESERLERİ

İslam felsefesinde Eflatun ya da Felatun adıyla anılan nesnel düşünceciğin, Alman düşünürü Heidegger'in deyimiyle de batı metafiziğinin kurucusu sayılan Aristokles¹⁵ daha çok bilinen adıyla Platon 427 yılında Atina'nın Aigina (Pire körfezinde bir ada) adasında soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Baba tarafından Kral Kodros'a, anne tarafından ünlü yasa koyucu Solon'a kadar geri giden Platon her iki taraftan da Atina'nın en soylu ailesine mensuptur. Ayrıca anne tarafından Otuzlar Cuntasının önemli isimlerinden olan Kharmides ve Kritas'ın akrabasıdır.¹⁶

Görülmektedir ki çok sayıda akrabası antidemokratik cephede yer alan politikayla aktif bir şekilde uğraşan kişilerden oluşmaktaydı.¹⁷ Bu ayrıcalıklı ortam onun aristokratik bir ortamda yetişmesine sebep olurken bir yandan da edebiyat ve felsefe atmosferinde yetişmesini sağlamıştır. Gerçek adı büyükbabasından dolayı Aristokles olan Platon'a bu ismi göğsünün genişliğinden dolayı Yunancada geniş anlamına geldiği için jimnastik öğretmeni takmıştır.¹⁸ Soyunun kral Kodros'a kadar ulaşması kral Kodros'unda tanrı Poseidon'dan geldiği düşünülecek olursa Platon'un arkasını tanrılara dayandıran eski aristokratik tutumu sürdürdüğü söylenebilir. Olimpiyatlarda birincilikler kazanan başarılı bir sporcu, güzel şiirler yazan bir sanatçı ayrıca çok yakışıklı olmasına rağmen hayatı boyunca bekar yaşamış bir filozoftur.¹⁹

Yirmi yaşında hocası Sokrates'le tanışması onun hayatının bir dönüm noktası olmuştur. Yirmi yaşına kadar edebiyat felsefe matematik ve sporla ilgilenen Platon edebiyat alanında lirik ve dramatik şiirler yazmış hatta şair olmayı düşünmüş fakat

¹⁵ Orhan Hançerlioğlu, "Platonculuk, **Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar**, C.5. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, s.202.

¹⁶ Cevizci, s.271.

¹⁷ Tannenbaum ve Schultz, s.51.

¹⁸ Cevizci, s.271.

¹⁹ Şenel, s. 151.

hocasıyla tanışmasının ardından bu fikrinden vazgeçmiş şiirlerinin bir çoğunu da yakmıştır.²⁰Bugün elimizde bir destan parçasıyla birkaç yergisi bulunmaktadır.

Sırasıyla Kartylos'un, Sokrates'in, Megaralı Eukleides'in ve Pythagorasçılarının öğrencisi olmuştur. Sokrates'in ölümünden sonra Megara'ya Eukleides'in yanında kalmış kısa süre sonra Atina'ya dönmüş hemen ardından yolculuklara çıkmıştır.

40 yaşlarında iken Platon'un yapmış olduğu seyahatlerden bir kısmı İtalya ve Sicilya'ya yaptığı seyahatlerdir. Üç kez Sicilya'ya gitmiş Güney İtalya yolculuğuyla beraber bu yolculuklar onun hayatında derin izler bırakmıştır. Güney İtalya'ya Atina'dan da tanıdığı Pythagorasçılarının çalışmalarını yerinde ve yakından takip etmek için gitmiş.²¹

Bu yolculuk ondaki matematik ilgisini güçlendirmiş Sokrates'in etkisinden sonra bu etki onun felsefesinin ikinci ögesi olmuştur. İtalya'dan Sicilya'ya geçerek kralın akrabası Dion ile tanışıp kalıcı dostlukların ilk temellerini atmıştır. Platon'dan çok etkilenen Dion siyasi bir reform için onu iki defa Sicilya'ya çağırmıştır.²² Dion M.Ö. 409 senesinde doğmuş olup, Sicilya ve aşağı İtalya'nın geniş kısımlarını hakimiyeti altında tutan Grek dünyasının en kıymetli tiranı olan Dionysios 1'in kayınbiraderiydi. Platon 40 yaşında iken bu bölgenin yaşayışı ve sefahat hayatını tanımak için Sicilya'ya gelmişti. Tanışmalarının ardından Dion Platonun fikirlerine karşı derin bir iştihak duydu. Bu etkilenmenin eniştesi üzerinde de olması isteğiyle Platon'a olan derin sevgi ve dostluk bağını da kullanmak suretiyle eniştesi Dionysios arasında bir köprü kurmaya çalıştı. İlk görüşmenin ardından birbirine zıt bir iki fikrin uyuşamaması dolayısıyla Dionysios Platon'a herhangi bir zarar vermemekle beraber onu serbest bırakmıştı.²³ Bu yolculuklardan hiçbir şey çıkmadığı gibi Platon Dion'un amcası Sicilya'yı idare eden 11.Dionsos, Platon'un filozof-kral fikirlerinden ürktüğü için Platon zor durumda kalıyor, kendini zor kurtarıyor.

²⁰ Cevizci, s.271.

²¹ Gökberk, s.58.

²² Gökberk, s.58.

²³ Helmut Berve, **Eskiçağ Tarihine Dair Altı Konferans**, Afif Erzen (çev.), İstanbul: Yenilik Basımevi,1958, s.17.

Atina ile savaş halindeki Aigina’da karaya çıkan filozof burada esir alınarak satılmak üzere köle pazarına çıkarılır. Raslantı eseri bazı kaynaklara göre Elis’li Phaidon’un bazı kaynaklara göre Pythagorascı Arkhyas’ın fidyesini ödemesi üzerine özgürlüğüne kavuşur.²⁴ Bu maceralı Sicilya yolculuğunun ardından Akademos denilen yerde ünlü okulu Akademia’yı kuruyor.²⁵

Platon Sokrates’in iktidardakiler hakkında sıkıntı verici sorular sorduğu için tanrılara saygısızlık , Atina gençliğini oligarşik yönetimin içinde yer aldıklarından yoldan çıkarmak suçundan idam edilişinin ardından²⁶ yazmaya başlamış ve otuz kadar eser vermiştir. Eserlerinin sıralanış şeması hususunda farklı görüşler ileri sürenler olmuşsa da biz onun eserlerini hemen bütün Platon yorumcularının tasnif yaptığı şekliyle ele alacağız.Bu açıdan onun diyalogları gençlik , olgunluk ve yaşlılık diye üçe ayrılır.²⁷

Gençlik diyalogları Sokrates’in Savunması, Kriton, Euthyphron, Lakhes İon Pratogoras, Kharmides, Gorgias, Küçük Hippias, Büyük Hippias, Lysis’ten meydana gelir. Bu diyaloglara Sokratik diyaloglar da denir. Çünkü Platon bu diyaloglarında Sokrates’in karakterini, kişiliğini ve felsefi faaliyetlerini tanıtip ölümsüzleştirme çabası içindedir. Aynı zamanda bu diyaloglar Sokrates’in belirli bir ahlaki erdemle ilgili olarak başlattığı tartışma üzerinde somut bir sonuca ulaşmadan kaldığı için aporetik eserlerdir.

Olgunluk eserleri ise Devlet, Şölen, Phaedros, Euthydemos, Mneksenos, Kratylos adlı diyaloglardan oluşur. Menon ve Phaidon diyalogları ise gençlik ve olgunluk diyalogları arasında köprü oluşturmaktadır. Olgunluk dönemi diyaloglarında gençlik dönemi diyaloglarına göre farklılıklar hemen göze çarpar. Bu dönem diyalogları daha az dramatiktir. Yine baş konuşmacı ve tartışmacı Sokrates’tir. Ancak gençlik diyaloglarının aksine pozitif öğretiler öne sürülür.²⁸

²⁴ Cevizci, s.272.

²⁵ Sena, s.14.

²⁶ Tannenbaum ve Schultz, s.51.

²⁷ Cevizci, s.277–278.

²⁸ Cevizci, s.277.

Yaşlılık dönemi diyalogları Parmenides, Theaetetos, Sofist, Devlet Adamı, Timaios, Kritas, Philebos ve Yasalar'dan oluşmaktadır. Yaşlılık dönemi diyaloglarında Sokrates'in rolü azalır, diyalogun dramatik yönü tamamen kaybolur.

Diyaloglar içerik bakımından incelendiğinde Sokratik diyalogların daha çok ahlaki problemler üzerine yoğunlaşıp teknik anlamda bununla ilgilenirken olgunluk dönemi diyalogları metafiziksel ve epistemolojik meselelere ağırlık vererek aynı konuları daha soyut ve felsefi olarak ele aldığı anlaşılır. Her iki diyalog arasındaki en belirgin farklılık idealar kuramında ortaya çıkar. Yaşlılık dönemi diyaloglarında ise bilgi, dil kuramı ve politik düşüncelerin geliştirilerek devam ettiği görülür.²⁹

O'nun adından en çok söz ettiren eseri hiç kuşku yok ki Devlet'tir (Politeia). Bu, düşünce tarihinde en çok okunan kitap olması³⁰ yanında içeriğinin de felsefe ve politik açıdan yeni ve başka şeyler söylemesinden kaynaklanmaktadır. Eser, Devlet (Politeia veya Latince karşılığıyla Respublica) ya da Adalet Üzerine gibi iki anlamda kullanılsa da o, bundan daha fazla şeyler ihtiva etmektedir. Eserinde Platon, insan psikolojisi, metafizik, ahlak, sosyal kurumlar gibi daha pek çok konu ele almıştır.³¹ Platon bu yapıtını, oligarşik ve demokratik parti içinde politikaya atılma umutlarını yitirmesi üzerine politikacı olmaktan vazgeçip politika kuramıyla uğraştığı dönemde İ.Ö.375 yılında düşünmüş ve yazmaya başlamıştır. Bu eserinde ideal devlet tasarısı çizmeye çalışmıştır.³²

Devlet emekli zengin bir tüccar olan Kephalos'un evinde, Sokrates'e çeşitli sorular sorulmasıyla başlar. Birkaç kişi arasındaki bu diyalog tartışmayla devam eder. Bütün tartışma boyunca tarafların cevabını aradığı soru adaletin ne olduğudur. Gelenekçi üyelerden Kephalus adaletin dürüst olmakta ve tanrılara hak ettiklerini vermekte yattığını söyler. Kephalus'un oğlu Polemarkhus ise adaletin dostlara yardım etmek düşmanlara da zarar vermekten ibaret olduğunu iddia eder. Platon'un yaşı iki

²⁹ Cevizci, ss.277–278.

³⁰ Ahmet Cevizci, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, 4.Basım, Bursa: Asa, 2006, s. 269.

³¹ Cevizci, s. 269.

³² Alâeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Kısaltılmış ve Gözden Geçirilmiş Basım, Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 2008, s. 157.

kardeşi Gloukon ve Adeimantos tarafından kısmen desteklenen Trasmakhos, adalet daha güçlü olanın çıkarına olan her şey olarak ifade eder. Sokrates ve beraberindekiler yaptıkları tartışmalarla Atina'nın içinde bulunduğu manevi krizi çözmeye çalışırlar.

Tartışmayı yürüten bu gruplar ana hatlarıyla ikiye ayrılır. Birinci grup hakikatin kesin ve sürekli olmadığını ileri süren rölâivistlerdir. Bu gruptakilere göre çoğunlukla tüm hakikatler, özel bir duruma bağlıdır. Her ne olursa olsun hakikat yerel bir uygulamadan başka bir şey değildir. Bu grubun en önemli temsilcileri Trasymachos'un başını çektiği sofistlerdir. Bir sofiste göre gerçeklik, değişmeyen bir değişim ilkesinde bulunur. Dünyada var olan her şey değişir. Toplumdan topluma zamandan zamana değişmeyen hiçbir şey yoktur. Farklı zamanlarda veya mekânlarda insanların farklı yönetim altında bulunmaları da bu değişimin doğal sonucudur.

İkinci gruptaki mutlakiyetçilere göre ise bizim değişen arzularımız ve geleneklerimiz veya kamuoyundan bağımsız gerçek bir hakikatin var olduğuna ve her zaman var olageldiğine inanan gruptur. Onlara göre biz istesek de istemesek de hakikat vardır ve bizim yükümlülüğümüz onu aramak ve ona göre yaşamaktır.³³

Mutlakiyetçiler en güzel ifadesini Sokrates'in aracılığıyla konuşan Platon 'da örneklendirilebilir. Hakikati aramada diyalektik yöntemi kullanan Platon adaletin değişmez ve gerçek bir hakikat olduğu görüşünü Sofistlerin tezlerine, karşı argümanlarla sorgulamak suretiyle ulaşılmaya çalışır. Bu açıdan diyalektik yöntemi *"her bir taraf için de, ileri sürülen beyanların mantıksal sonuçlarını ve onların karşıtlarını yalnızca berrak, cilasız hakikat kalıncaya kadar sıkıştırmak"*³⁴ olarak tarif edebiliriz. *"Tüm felsefe Platon'a düşülen nottan başka bir şey değilse, Platon başka bir kariyer seçmiş olsaydı, felsefe ne hale gelecekti"*³⁵

Bizimde konumuzu ihtiva eden bu eser ideal bir devletin temellerini atma girişimi taşıırken kendisine yönelen oklardan da kendini kurtaramamıştır. O'nun eserinde eleştiriye konu olan en temel öge tasarladığı devletin ütopya olmasıdır. Bu

³³ Tannenbaum ve Schultz, ss.52-56.

³⁴ Tannenbaum ve Schultz, s.55.

³⁵ Tannenbaum ve Schultz, s. 51.

açından onu incelemeye geçmeden önce ideal bir düzeni ifade eden ütopya ve ideal düzene bakış açılarını irdelemeye çalışacağız.

İdeal düzen arayışlarında düşünce tarihinde aralarında Platon’unda olduğu bazı filozofların yeryüzünde gerçekleşme imkanı olmayan ütopya adı altında toplanabilecek bir takım zihinsel toplum tasarımları olmuştur. Söz konusu ütopyalar, temelde olumlu birer tasarım olan istenilen ütopyalar ve olabileceğin en kötüsünü tasvir eden ters ütopyalar olmak üzere iki gruba ayrılır. İstenilen ütopyalar arasında Platon’un Devlet’i, T.More (1588–1679) ‘un Ütopyası, Campanella (1568–1639)’nın Güneş Ülkesi ve Farabi’nin El Medinetü’l-Fazılası gösterilebilir. A.Huxley’in Yeni Dünya’sı ve G.Orwel’in tasarımları ise ters ütopyanın en başta gelenleridir.³⁶

Platon gibi ideal bir düzenin var olabileceği yönünde kesin kanaat taşıyanlar olduğu gibi asla ideal bir düzenin olmayacağı iddiasını taşıyanlar da vardır. İdeal bir düzenin olmayacağını savunanları sofistik ve nihilist yaklaşım olarak ikiye ayırmak mümkündür. Pratogorascı görüşe göre her şey insana göre değişir. Dolayısıyla insanların üzerinde ittifak ettikleri ideal bir düzen olamaz. Gorgias’a göre ise varlık denen şey yoktur ki ideal olan olsun. Biz bu yaklaşıma sofistike yaklaşım diyoruz. Adından da anlaşılacağı gibi ideal bir düzenin olamayacağını savunan ikinci bir yaklaşım ise hiçbir değer tanımayan ve doğal olarak hiçbir otoriteyi kabul etmeyen nihilist yaklaşımdır.³⁷

Platon’un da aralarında bulunduğu ideal bir düzenin olabileceğini iddia edenler ise ideal düzeni belirlemede bazıları özgürlüğü temel alan bazıları eşitliği temel alan bazıları ise bu iki kavramı da içerisine alacak şekilde adaleti temel alan bir yaklaşımla ideal düzenlerini temellendirmişlerdir.³⁸

Platon da tasarısının uygulama aşamasında imkânının olup olmayacağı noktasında tereddütler içinde olan bir insan olarak karşımızda durur. O insanların olmayacak şeyler tasarlıyor demesinden korkmaktadır. Ayrıca diyalogunda kendine

³⁶ Elibol, s.119–123.

³⁷ Elibol, s.117.

³⁸ Elibol, s.119–123.

cesaret veren arkadaşına söyleyeceklerinin doğru olduğuna inansaydı cesaret vermesinin yerinde olacağını söylemektedir. Ama bu yine de bir söz sanatı olarak mı gerçekten inanmadığı için mi böyle olduğu noktasında şüphe götüren bir tutumdur.³⁹ Bu noktada o bu devletin mümkün olup olmadığı ile pek ilgilenmediğini kitabının ilerleyen bölümlerinde görmekteyiz. Ona göre mükemmel bir resim çizen ressam bu resimdeki gerçek olup olmadığını kanıtlamasa bile gerçek ressamlık değerinden bir şey kaybetmeyeceğine göre en mükemmeli tasarlayan kendinin bunun gerçekleşmesinin mümkün olup olmayacağı noktasını düşünmemektedir. Çünkü onun aradığı doğruyla eğrinin ne olduğunu ortaya koymaktır.⁴⁰

Doğrunun ne olduğu anlaşıldıktan sonra buna ufak sapmalarla da olsa uyan insan doğru ve mutlu insan, eğriliğe göre yaşayan insansa mutsuz insandır. Devlet içinde bu böyledir. Böyle bir devletin kurulabilmesi noktasında çaresiz kalınsa bile söylenenlerin kadr-i kıymeti yok olmayacaktır.⁴¹ Platon'un fikirleriyle bir ütopyayı yoksa uygulanması muhtemel bir fikir dünyası mı serdettiği sorularına olumlu cevaplar verenler de olmuştur. Bunların başında Russel gelmektedir. O Platon'un fikirlerini modern ütopyalara benzetmediği için onu diğerlerinden ayrı görür ve kurgusal ve gerçek dışı olduğu iddialarını reddeder. Onun fikirlerinin bütünüyle ütöpik görünenleri dahil hemen hepsinin Sparta devletinde uygulandığı yada fikirsel düzeyde tartışıldığını söyler. Mesela filozof-kral fikrini ilk defa Platon'un savunduğunu iddia edenlerin aksine bu görüşün Pythagoras tarafından savunulduğu ve Pythagorascı Archytas tarafından bu günkü Toronto'da bizzat uygulandığını söylemektedir.⁴² Russel'i onun bu konudaki bazı düşünceleri de destekler görünmektedir. O koyduğu yasanın doğaya uygun olduğuna bunun için hiç de olmayacak bir şey olmadığına asıl doğaya aykırı olanların bugün yürürlükte olan düzenlerin olduğuna inanmaktadır.⁴³ Buna karşın Spartada uygulama alanı bulan timokratik düzen, Platon tarafından Atina demokrasisinden daha

³⁹ Platon, **Devlet**, Sabahattin Eyüboğlu – M. Ali Cimcoz (çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s.151.

⁴⁰ Platon, s.180.

⁴¹ Platon, ss.180–181.

⁴² Bertrant Russel, **Batı Felsefesi Tarihi “Antik Çağ”**, Muammer Sencer (çev.) İstanbul: Kitap Yayınları, 1969, s.199.

⁴³ Ağaoğulları, s.235

iyi görülmüşse de Platon'un eleştirisine konu olması dolayısıyla Russel ve onun gibi düşünen düşünürlerin yanlış yaptığı, bir bütün olarak Platon'un sistemini anlamadıkları, Sparta'nın bir çok kurumlarına değer vermiş olmasına rağmen bilgeliği dışlaması ve şiddeti içermesi nedeniyle doğruluğun çok uzağında bulduğu için eleştirmesi dolayısıyla bu görüşün sağlam olmadığını söyleyenler de olmuştur.⁴⁴

1. 2. YAŞADIĞI DÖNEMİN PLATON'A TESİRLERİ

O'nun fikir dünyasına etki eden tesirlere geçmeden önce Antik Yunan siyaset düşüncesinin özelliklerini, ondanda önce toplumların hayata bakışlarında kullandıkları metodu belirtmek gerekmektedir. Onun için Yunan öncesi ve Platon'dan önce Yunan toplum yapısının, hayatı anlama şekillerinin anlaşılması onu anlamak için bizlere bir ipucu sağlayacaktır.

Yunanlıların özelde ise Platon'un batı medeniyetine olan yok edilemez katkısı onların tabiatı, insanı ve toplumu insan aklını kullanarak düzene sokan ilkler olmalarından kaynaklanmaktadır. Yunanlılar öncesi dünya edindikleri tecrübi bilgi ile dünyayı kendileriyle uyumlu hale getirebilme gücüne kavuşmuşlardı. O zamanlar yaşanan bu tecrübî bilgi tabiatüstü güçleri, efsaneleri, korkular ve ümitleri, cezalar ve mükâfatları bir kanara bıraktırabilecek bir düzeye kavuşamadı. Yunanlılardan önce düşünce hayatında tabiat ve fiziki olaylar, âlemşümul ve önceden görülebilir sayılmayıp ferdi, tekil ve hesap edilemez kabul edilirdi. Cansızlar âleminde ise tekerrür eden düzenlilikler kabul görse de bunu bilimsel tutum içinde batılı hayatın ayırıcı unsuru olarak ilk ortaya koyanlar yunanlılar olmuştur.

Toplum hayatı ile ilgili konularda bilgiler elbette var olmasına rağmen Yunan düşüncesindeki gibi bilimsel incelemeden uzak bir haldeydi. Onlar siyasi düşüncede

⁴⁴ Ağaoğulları, s.224.

menkıbe, ilahiyat ve mecazlar karışımı bir düşünce tarzını benimsemişlerdi. Bağımsız akıl yürütmeler ise din ve akıldışı bazı şeylerle kurulan bağlantıdan ibaretti.⁴⁵

Platon'un siyaset üzerine sistematik olarak eğilen ilk antik düşünür olmasında onun Atina'da dünyaya gelmesinin katkısı oldukça büyüktür. Çünkü Atina yunan kent devletleri içinde en zengin ve en güçlü olmanın yanında kültürüyle de batıda Güney İtalya'dan, doğuda Küçük Asya kıyılarına kadar entelektüelleri kendine çekmeyi başarmış bir kent merkeziydi.⁴⁶

Durum Platon öncesi Grek düşüncesinden önce de böyle olması yanında Grek düşüncesinde de bundan farksızdı. Platon bu düşünce hayatına eleştirel bir yaklaşımın ve yeni bir uygulamanın adı oldu. O aslında göksel doğayla ilgili fikirlerinde Xenophanesin etkisinde kalarak temel öz yapısının birlik ve iyilik olduğu görüşünde olmasına rağmen o zamana kadar geleneksel olarak tanrı hakkında halk arasında devam eden bilgi akışının içeriğinin değişmesi gerektiğini düşünerek ondan farklı bir noktaya kendini taşımıştır. Tanrılar geleneğinin anlattığı şekilde birbiriyle savaşan birbiriyle kavga eden bir anlatımdan kurtulmadığı müddetçe şehirlerin gerçek mutluluğa ulaşamayacağını ifade eder. Bunun için onun tasarladığı ideal devlet bu tarz söylence veya masal, şiir gibi topluma bilgi aktaran kanallara müdahale edilmeli ve yasaklanmalıdır.⁴⁷

Tüm filozoflar gibi Platon'da içinde bulunduğu toplumdan ayrı düşünülemez. O bu anlamda çağının problemleriyle ilgilenmesi anlamında 'çağının çocuğudur.' Atina'nın ekonomik, siyasi ve politik anlamda krize girdiği bir dönemde o bu krize bir çözüm üretme gayretinden uzak kalmamıştır.⁴⁸ Çağının çocuğu olan Platon yunan düşünürlerinden hem pozitif hem de negatif olarak etkilendi. Negatif olarak etkilendikleri düşünürlerin başında Sofistler gelmektedir. Onların bireycilikleriyle rölâivist ve septik bilgi anlayışlarıyla egoist pazar ahlakıyla mücadele etmek için

⁴⁵ William Ebenstein, **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**, İsmet Özel (çev.), İstanbul; Şule Yayınları, 2005, ss.15–16.

⁴⁶ Alfred Weber, **Felsefe Tarihi**, H.Vehbi Eralp (çev.),4.basım, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1991, s.17.

⁴⁷ Ernst Cassier, **Devlet Efsanesi**, Necla Arat (çev.), İstanbul: Say Yayınları, 1983, s.276.

⁴⁸ Cevizci, s.268

devasa bir sistem inşa etti. Pozitif etkiye gelince bu kaçınılmaz olarak hocası Sokrates'le tanışması olmuştur. En büyük etkiyi ona hocası Sokrates yapmıştır. Her şeyden önce onu felsefe yoluna sokan hocasıdır.⁴⁹ Sokrates, Platon doğduğunda kırk yaşının üzerindeydi. Atinana'nın çöküşüne denk gelen Platon'un fikirsel hayatını etkileyen olayların tersine Sokrates Perslere karşı alınan zaferleri takip eden elli yıllık bir başarılı devlet idaresinde yaşamıştı. Bu zaman diliminde o geleneklerin aksine Atinalıların iyi bildiğini zennettikleri şeylerin gerçekte iyi olmadıkları öğretisini yaymaya çalışıyordu.⁵⁰

Bu aslında demokrasilerde var olan kamusal kanıya bir başkaldırı niteliği taşımaktaydı. Böylelikle genel kamu tarafından beğenilmedi ve yanlış anlaşıldı. Tüm buların yanında o Atina'da yeni şeyler söyleyen bir kahraman gibi yönetenlere tepkileri olanların da cazibe merkezi haline gelmişti. Sistemini ve fikirlerini gün geçtikçe geniş kitlelere ifade etmekteydi.⁵¹ Platon, Sokrates'in, yaşı henüz genç olması dolayısıyla dostuydu diyebileceğimiz bir ortamı olmamıştı. Sokrates'in ömrünün son birkaç yılında talebesi olmuştu.⁵² Buna rağmen hocasından törebilimsel dünya görüşünü, iyi ideasını ve erekbilimsel araştırma eğilimini almıştır.⁵³ Hocasının ölümü ve Atina'nı Spartaya yenilgisi onu aristokratik düşünceye doğru meyletmesine sebep olmuş⁵⁴ ve hocasının da etkisiyle devlet hakkındaki düşüncelerini ortaya koymuştur. Buna rağmen o hocasını da aşan bir düşünce ile sistemini özgünleştirmiştir. Hocası ona felsefenin insan sorunu ile başlaması gerektiğine inandırmıştı.⁵⁵ Birkaç istisna dışında o zamana kadar bütün düşünürler dikkatlerini evrenin kaynağı ve yapısı üzerindeki sorulara yöneltmişlerdi. Sokrates'in ilgisi ise biraz önce de ifade ettiğimiz gibi insana özgü sorulara odaklanmıştı. Bir insanın yaşamını nasıl yöneteceği sorusu ve buna verilecek cevap

⁴⁹ Cevizci, s.281.

⁵⁰ W.T.Jones, **Klasik Düşünce Batı Felsefesi Tarihi**, 1.c. Hakkı Hünler (çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006, s.165.

⁵¹ Jones, s.165.

⁵² Jones, s.177.

⁵³ Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar**, C.5, s.202.

⁵⁴ Jones, s.178

⁵⁵ Cassier, s.273

onun Felsefi problemlerin temelini işgal ediyordu.⁵⁶ Ama Platon araştırma alanı genişletmeden insana dair bilgilerin gerçek yüzlerini ortaya çıkarmanın imkânsızlığını düşünüyordu. Bu anlamda insan doğası dar açı içinde kendini göstermez. Onun siyasal ve toplumsal alan içinde daha rahat anlamının mümkün olacağını düşünmüştür.⁵⁷ Bu bakımdan o hocasının kuvvetli bir muhalifi olarak ortaya çıkar. Onda politika ise insanı anlamının bir ipucu olarak felsefenin temeline yerleşir.

Hocası Aristo'dan başka o çağının fikir dünyasında etkilenmiş fakat bu etkilenme onda olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı şekilde tezahür etmişse de o bundan fazlasını inşa etmede aciz kalmamıştır.

Varlık kuramını Elealı düşünürlerden etkilenerek geliştirdiğini özellikle Baba Parmanides'ten en büyük saygı ve hayranlıkla söz etmesinden anlıyoruz. Bu geliştirme Elea mantığını köklü bir şekilde eleştiriye tabi tutarak olmuştur.⁵⁸ Bütün değişikliklerin aldatıcı olduğu ve gerçeğin ilksiz ve sonsuz bulunduğu öğretisini Parmanides'ten aldığını söylemek mümkündür. Pythagoras'tan Orphik din öğelerini, ölümsüzlük ve öte dünya inançlarını, dinsel-gizemci felsefe tutumunu, matematiksel açıklamaları benimsemiştir. Herakleitos'tan da Sokrates'ten önceki Herakleitoscu öğretmeni Krrrrrrratylos'un aracılığıyla, evrende değişmeyen ve aynı kalan hiçbir şeyin bulunmadığı öğtetisini almıştır.⁵⁹

Yaşadığı dönem itibariyle, Yunan uygarlığının, Yunan kent devleti toplumunun, özellikle Atina'nın içinde bulunduğu hal gerileme ve çökme, iç savaş ve yenilgiler dönemidir. Hocası Sokrates'le tanışmasından sonra Yunan toplumunun içinde bulunduğu bu durumdan kurtulmanın yollarını düşünmeye sevk ederken spor ve sanatı da bir kenara bırakmıştır.⁶⁰

Sparta etkisi onda salt felsefi düşünüş itibariyle de onu Sparta'ya yöneltmiştir. Onun idealar kuramında en çok etkileyenlerin Parmenides olduğu ama esas

⁵⁶ Weber, s.17.

⁵⁷ Cassirer, s.273

⁵⁸ Şenel, s.151.

⁵⁹ Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar**, C.5, s.202.

⁶⁰ Şenel, s.151.

belirleyicilerin Pythagorascılar olduğu söylenebilir. Platon'un ideaları Parmenides'in birinin özelliklerini taşır.⁶¹ Ayrıca dinsel eğilim, ölümsüzlüğe inanç, öbür dünyacılık, öğütçü din adamı tutumu, mağara istiaresi, anlıkla gizemciliğin kaynaşması hep bu Sparta etkisi olarak sayılabilir. Yine Parmenides aracılığıyla gerçekliğin ilksiz zamansız ve sonsuz olduğu bütün değişmelerin mantıksal bakımdan aldatıcı sayılması gerektiği inancına ulaştı. Yine Heraklitos'tan dünyada değişmez bir şey bulunmadığı konusundaki öğretiyi aldı. O bu birbirine zıt olan iki görüşü birleştirmek suretiyle Pythagorascılığa da uygun düşen bir tarzda bilginin duyular aracılığıyla türetilmeyeceği, anlıkla elde edilebileceği sonucuna ulaştı.⁶²

Atinanın Spartalılara yenilgisi onun gerek demokrasiye olumsuz tavrına ve gerekse sistemini inşa ettiğı devlet anlayışına doğrudan etki etmiştir. Sparta devleti kendi çağında yaşayanlara yaptığı olumlu ve imrenilir bir devlet olma özelliğini Platon'un fikir hayatına da aynı derecede tesir etmiştir. Çünkü Sparta öbür Grek devletlerine nazaran daha durağan ve sakindir. Diğer Grek devletlerin de ise sürekli kargaşalar devrimler yaşanmaktaydı. Buna karşın Sparta devleti yüzyıllardır devam eden bir düzen ve istikrar içinde varlığını devam ettirmiştir.⁶³

Onun düşünce hayatında en çok tesirini gösteren devletle ilgili görüşleri de asrından bazı izler taşısa da onun en yenilikçi düşünceleriyle oluşmuştur. Ondan öncede devletle ilgili konular tartışılmış ve konuşulmuştur. Sofistler kendi öğretilerini en iyi öğretti ve gerçekte siyasal yaşama zorunlu bir giriş olarak kabul etmişlerdi.⁶⁴

Protagoras Platonik diyalogunda yönetme sanatından bahsederken en iyi devlet sorununu incelemeye almıştı. Onun getirdiğı köklü değişim ise tam burada yatmaktadır. O en iyi devletle değil en ideal devletle ilgilenmiştir ki buradaki temelli ayırım onun bilgi kuramıyla yakından ilgilidir. Biz onun bilgi kuramıyla ilgili görüşlerini teferruatıyla anlatmayacağımızdan dolayı nisbi de olsa konuyu onun idealarını incelediğimiz ilerleyen bölümlerde ele alacağız. Hemen şunu belirtelim ki o

⁶¹ Tannenbaum, s.52

⁶² Russel, s.185.

⁶³ Russel, s.176.

⁶⁴ Sabine, s.41.

hiçbir iddiası olmayan ve sırf bir kültür olsun diye devleti inşa etmemiştir. O bilimsel olma kararında var olan bir devleti betimlememiş bir ideal devletin ana hatlarını çizmiştir. O iyi ideasının araştırılmasına bir başlangıç olarak devleti tasarlamıştır.⁶⁵

1. 3. PLATON'UN İDEASI

İdea kavramı eski Yunancada Eidos terimine karşılık gelecek şekilde biçim yada formla eşanlamli olarak kullanılmıştır. Platon'a göre iki farklı dünya vardır. Bunlardan ilki sürekli değişmelerin oluş ve bozuluşların var olduğu, içinde yaşadığımız dünyadır. Algılarımızın alanına giren dünya budur. Birde gerçeklerin ve modellerin var olduğu bir dünya vardır ki asıl olan bu dünyadır. Bu dünyada değişim, bozulma ve dönüşüm yoktur tam aksine mutlaklık vardır. Değişmelerin olduğu görüngüler dünyasında algılarımıza konu olan şeylerin hepsinin formu ve değişmez olan aslı burada bulunmaktadır. Bu dünyadaki algılarımıza konu olan her şey bu ideaların gölgeleri veya kopyalarıdır. İdealar soyut somut her nesnede var olup ve sayılamayacak kadar çokturlar. Bu ideaların en tepesinde ancak bilime susamış filozofların bilebileceği iyi ideası gelmektedir. İyi ideası bu dünyadaki varlıkları görmemizi sağlayan güneş gibi hakikatleri anlamamızı sağlayan ideadır. Fakat iyi ideası bir varlık değil tüm varlıklardan üstün bir ideadır. İdeaların nasıl anlaşılacağı noktasında onun mağara benzetmesi önemlidir. İnsanlar mağarada karanlığa o kadar alışmışlardır ki bilgileri güneşin nesnelerin gölgelerini yansıttığı sanılardan oluşmaktadır. Zincirlerinden kurtulup mağaranın dışına çıktığında kişinin ilk başlarda gözleri kamaşır varlıkların güneşin ortaya koyduğu şekliyle görmesi kötünden iyiye doğru bir seyir takip eder. Gözleri güneşin ışığına alıştığında ise daha önce gölgesini gördüğü şeylerin hakikatlerini yani idealarını kavrar. Geline bu son noktada kişi sanılardan oluşan görünen dünyadan bilgiden oluşan gerçek dünyaya geçmiş olur. Bunu yapabilecek kişiler sadece filozoflardır. Mağaranın gölgelerden ibaret olan görüntüsel bilgisinden kurtulan filozof mağaradakilere dışarıdaki gerçeklikleri anlatması onların mağaraya çokça alışmış olmasından dolayı çok zordur.

⁶⁵ Sabine, s.41

Platon'un tüm felsefesini oluşturan bu güçlü idealizme göre asıl var olan yalnızca şeylerin ideaları yani değişen ve mükemmel olmayan algı konularımızın gerisindeki, mükemmel ve sürekli birimlerdir. Duyularımızın bize sundukları bilgiler varlıkların asılları değil ideaların gölgeleridir. Platon bu teorisini siyaset, ahlak ve hatta metafiziğinin de temellerini oluşturmuştur.⁶⁶

Yine onun İdeaları ifade ettiğimiz gibi duyulur dünyanın üzerinde ve ötesinde bulunan bir formlar dünyasıdır ki bu formlar fiziksel, mekansal ve zamansal olmamalarına rağmen yine de gerçeğin ta kendileridir. *“Platon’a göre bir bilim tümel ve zorunlu hakikatlerin oluşturduğu bir bütündür. Buna göre, her bilim kendi nesnelerini formlar olarak bulur ve formlar olarak bulmak zorundadır; öncesiz-sonrasız, değişmez formlardan başka hiçbir şey bilimsel bilgi nesneleri olma niteliğinde olamaz.”*⁶⁷

Peki bu idealara nasıl ulaşılacaktır? Platon’a göre insanda tek tek algıları kavramlaştırma gibi doğuştan bir yeti vardır. Bu bilgilere biz ancak bu yetinin aracılığı ile ulaşırız. Bu, gerçekte bir anımsamadır. Bu aynı zamanda ruhun ölmezliği ilkesiyle alakalıdır. Ruh daha önce idealar aleminde yaşamaktaydı. Fakat ruhun maddi tutkuları ve düşkün yanlarının ağır basması sonucu bu dünyaya düştü ve bedene büründü. Ama ruh önceden gördüğü bu ideaların bilgisini varlığının derinliğinde tutmaktadır. Bu büyük bir özlem olarak insanın ruhunda yatmaktadır. Tek tek nesnelerin kavramları olan idealar bu özlem sayesinde ulaşılabilir bir hal alır.⁶⁸

Platon'un ideaları bir tür hiyerarşi içinde düzenlenmişlerdir. Bunların en tepesinde ifade ettiğimiz gibi iyi ideası yer alır. ⁶⁹ Sofistlerin hazza ve yarara dayalı dünya görüşünün karşısına o iyi ideasıyla çıktı. Ona göre iyi ideası doğru bir yaşayışın kesin ölçüsü ve biricik ereğidir. Gerçek, doğru düzenine ruh ancak iyi ile erişebilir.⁷⁰ İyi ideası bilinmediği takdirde onun dışında ne kadar doğru şey bilinirse bilinsin bir işe

⁶⁶ Mete Tunçay, “Platon”, Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar, Mete Tunçay (drl.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.48.

⁶⁷ Jones, ss.185-187.

⁶⁸ Tuncar Tuğcu, **Batı Felsefesi Tarihi**, Ankara: İlke Kitabevi, 1997, ss.107-108.

⁶⁹ Weber, s.24

⁷⁰ Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, s.61.

yaramaz. Çünkü iyiye varılmadıkça her şey boşunadır. Zamanın anlayışına göre iyi, halk için zevk, aydın kişiler içinse düşüncedir.⁷¹

Fakat bu ikinciler düşüncenin de ne olduğunu açıklayamadıkları için sadece iyinin düşüncesi derler. İyiye zevk diyenlerde zevkin hem iyi hem kötü olanının olmasından dolayı bir şeyin hem iyi hem kötü olmasını kabul eden bir tutarsızlık içine girmiş olmaktadır. Dolayısıyla bunlar görünüşe takılıp kalıp gerçeği görememektedirler. Nasıl görünen şeyleri görme gücümüzle görüyorsak, sesleri duyma gücümüzle duyuyorsak bir idea olarak iyiyi de kavrama gücümüz olan akıl gücümüzle anlayabiliriz. İşte, nesnelere gerçekliğini, kafaya da bilme gücünü veren iyi ideasıdır. Bilinebilenler arasında bilim ve gerçeğin kaynağı iyi ideasıdır. Fakat yine de iyi ideası bir bilim ve gerçekten apayrı bir şeydir. Nasıl ki gördüklerimizi güneş sayesinde gördüğümüz halde gördüğümüze güneş diyemiyorsak iyi sayesinde elde ettiklerimize de iyinin kendisi diyemeyiz. Dolayısıyla bir idea olan iyiyi onun sayesinde öğrendiklerimizin ta kendisidir demek mümkün değildir.⁷²

1. 4. PLATON'DA DEVLET VEYA YÖNETİM

Platon'un bir yapı olarak devleti incelediği üç önemli eseri vardır. Bunlar Türkçeye de tercüme edilen Devlet Adamı (Politikos) ki bu eserinde devletteki nihai otoritenin yönetme sanatını bilen bir kişide mi yoksa yasalarda mı olacağı sorunu ele alınır. Bu noktada o yasaların hiç de arzulandığı gibi sorunlara çare olamayacağını çünkü yaşamın çok karmaşık olmasına rağmen yasaların genel ve durağan olduklarından hareketle eksik olduğunu gerçek otoritenin yeni duruma göre yeni kararlar verebilme esnekliğine sahip olan uzman kişilerin ellerinde olması gerektiğini savunur.⁷³ Bu eserinde Platon hala Devlet'teki filozof kral düşüncesinin ardından gitmektedir. Ona göre devlet adamı ile filozof birbirine eşit değerlerdir. O hala devlet adamının bilgili kimselerden olması gerektiğini savunur. Bu sonuca bilgileri bölümlere ayırmakla ulaşır. Ona göre hesaplama aynı soydan olan sanatlar soyut bilgilerdir. Halbuki

⁷¹ Platon, s.122-123.

⁷² Platon, s.122-125

⁷³ Tunçay, s.48.

dülgerlik gibi el sanatlarının hepsi bilme boyutunda kalmayan ve bilginin aynı zamanda gerçekleşmesini gerektirdiği mesleklerdir. Bundan dolayı bilgi pratik bilgiler ve teorik bilgiler olarak ikiye ayrılır. Bu noktada o kırallık bilgisini; teorik bilgileri çeren ve onu bir aile reisinin ev halkını idare etmesi, bir efendinin kölesini himaye ve idare etme bilgisiyle aynı saymaktadır. Bu yönüyle kırallık bir mimarın yaptığı işe benzer ki *O, bilgisinden verir el emeğinden değil*⁷⁴. Onun bilgisi tamamıyla teorik bilgiye dayanır. Teorik bilgi ise kendi arasında idare eden bilgiler ve hüküm veren bilgiler olarak ikiye ayrılır. Kralın bilgisi ise bu ikinin içinden idare sanatına tekabül eder ki bu “ *Kralı, kendiliğinden emir veren idareciler*”⁷⁵ sınıfına dahil edilmeyi hak eder. Bütün idareciler hep bir şeyler meydana getiren kimseler olduğu gibi meydana getirdiği bu şeyler de cansız ve canlı olarak ikiye ayrılırlar. Kralın bilgisi cansız varlıkların idaresini yapan bir mimarın bilgisinden farklı olarak hep canlı varlıkları idare eden bir yapıya sahiptir.⁷⁶

Bu noktada canlı varlıkları tek tek geliştiren ve yetiştiren bilgi ile sürü halinde yetiştirilme birbirinden ayrılır. Bu açıdan da onun idaresi bir rençberin veya bir seyisin tek tek yaptıkları işlerden farklı olarak sürü halinde yetiştirmeye benzemektedir. Sürü halinde yetiştirme ise hayvanların ve insanların yetiştirilmesi olarak yine ikiye ayrılır. Bu noktada türün vasıflarını ve türe ayırmayı inceleyen Platon tek tek hayvanları ayırdıktan sonra insanları iki ayaklı hayvanlar grubuna dahil ederek kralların işlerinin bu iki ayaklı hayvanları yetiştirme ve eğitme sanatı olarak tanımlar. Bu yönüyle sürüsünü güden bir çobanla kralın sanatı örtüşmekle beraber kralın sanatı insanların sürü halinde yetiştirilmesi olması dolayısıyla ondan farklılık arzeder. Ayrıca öbür çobanlar sürüsünü güderken aralarından hiçbiri bu güdülme işinde çobana rakip olmazken insanları yöneten kralın karşısında bir sürü rakipleri vardır. Bu rakipler kralla boy ölçüşmeye kalkacaklardır. Bu noktada yönetme işinde hak iddia edenlerle gerçek kralı birbirinden ayırmak gerekmektedir. Bu ayırma işinde mitoslarla örnekler veren Platon sürülerin yetiştirilmesi adlamasının yerine sürülerin idaresi adlandırmasını uygun görerek bu işi halletme cihetine gitmiştir. İnsan idaresi sanatı da gönüllü ve zorla olmak

⁷⁴ Platon, **Devlet Adamı**, çev. Behice Boran; Mehmet Karasan, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001, s.14.

⁷⁵ Platon, **Devlet Adamı**, s.16.

⁷⁶ Platon, **Devlet Adamı**, s.49.

ilkesine göre ikiye ayrılır. Sert hükümdarların idaresine tiranlık ve gönüllü insanların idaresine siyaset adını vererek bu ikinci idare tarzına gerçek krallık ve devlet adamı demeyi uygun bulur. Plato biraz önce ifade ettiğimiz gibi kendilerinde yönetme açısından hak idia edenlerle gerçek yöneticinin açık bir şekilde ortaya çıkarılmasını isteyerek gerçek kralı yün dokuması yapan dokumacıya benzetir. Dokumacılık ise kendisiyle ilintili olan diğer dallardan ayrılan ve “*yünden, korunma vasıtaları yaparak bizi soğuğa sıcağa karşı koruyan ve dokuma sanatı adını alan*”⁷⁷ sanattır. Dokumacılık sanatı nasıl kendi ile ilgili sanatlardan tamamen farklı ise devleti idare etme sanatı da devlette var olan yardımcı sanatlardan ayrılır. İdare etme dışındakilerin hepsi yardımcı sanatlardır. Onlarsız devlet olmaz ancak krallık sanatında da hiçbir payları yoktur. Bunların başında da köleler gelmektedir ki bunlar satın alınan veya buna benzer yolla sahip olunan kimselerdir ki bunların krallık sanatında hiçbir payları yoktur.⁷⁸

Bunun gibi bütün öteki işleri görenlerin de devlet yönetiminde veya krallık konusunda bir payları yoktur.

Bir diğer eseri ise Devlet’ten yıllar sonra kaleme aldığı bazı ayrıntılarla Devlet’teki görüşlerine tezat bazı fikirlerin olduğu ama özde bir çelişmenin olmadığı bilge ve filozof yöneticinin nitelik ve ödevlerinin ayrıntılarıyla anlatıldığı, ideal bir devlette gerekli olan yasaların ayrıntılarına girilerek anlatıldığı Yasalar’dır (Nomoi).⁷⁹ Nomoi (Yasalar) Platon’un 347 yılındaki ölümü üzerine gözden geçirmeye fırsat bulamadan balmumu tabletler üzerinde bıraktığı son eseridir. Eser Platon’un yazıcılığını yapan Oposlu Philippos tarafından 12 kitap içinde yayımlanmıştır.⁸⁰ Platon’a göre adaletsizlik yapmadan tek başına yönetecek bir insan bulmak olanaksızdır, dolayısıyla yasaların konması zorunludur. Yasalara göre tek kişinin, çok kişinin yönetimine göre, monarşik, aristokrasi ve demokratik yönetim biçimlerine ilaveten bu yönetimlerin bozulmalarıyla tiranlık, oligarşi ve yığının yasadan bağımsız olarak yönettikleri yönetim biçimleri vardır. Bu yönetim biçimleri içinde en iyisi monarşi, en kötüsü ise

⁷⁷ Platon, **Devlet Adamı**, s.49.

⁷⁸ Tunçay, s.48.

⁷⁹ Tunçay, s.48-49

⁸⁰ Platon, **Yasalar**, Candan Şentuna: Saffet Babur (çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 3. Basım, 2007, s.43.

demokrasidir. Yasadan bağımsız yönetimler içinde ise en iyisi demokrasi, en kötüsü tiranlıktır.⁸¹ Yasalar doğa gereği var olan savaş ve barış zamanları göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır. Böyle bir kent savaşta öteki kentleri yenecek biçimde düzenlenerek yönetildiğinden en iyi yönetilen devlet olma hakkını elde eder. İçteki isyanlara karşı yapılan düzenlemelerin yanında iç huzur sağlandığında aslolan ve korunması gereken içte ve dışta barışı sağlamaktır. Bu yasaları koyacak olan en büyük erdemi göz önünde bulundurarak koymalıdır.⁸²

Bir gereksinim sonucu ortaya konan yasalar evlilikleri, erkek ve kız çocuklarını doğumunu, yetiştirilmelerini, onlara yaşları itibarıyla verilecek ödülleri ve cezaları kapsayacak şekilde ayrıntılarıyla belirtmelidir. Yasalar insanda doğal olarak var olan acı ve hazzı göz önünde bulundurmalıdır. Bunlardan gerektiği zaman, gerektiği kadar alan gerek birey olsun gerek devlet olsun mutlu olur.

Yasalarda tıpkı devlette olduğu gibi eğitime büyük önem veren Platon çocukluktan itibaren bir kimse ne olmak istiyorsa ona göre şekil alabilmesi için oyuncaklarını dahi ona göre seçmeli olduğunu düşünmektedir. Bu eğitimin temel amacı erdem yolunda mükemmel bir yurttaş olma tutku ve hevesini uyandırmak, hakça yönetmek ve yönetilmeyi bilen kişiler yetiştirmektir. İnsanın içinde birbirine karşıt olarak bulunan haz ve acı gibi akıldışı iki dürtü vardır. Bu ikisinin yanında ortak adı beklenti olan sanılar vardır. Bütün bunların üstünde neyin daha iyi neyin daha kötü olduğuna karar veren uslamlama vardır: İşte bu uslamlama bir kentin ortak kararı haline geldiğinde yasa adını alır. İnsanları korku karşısında korkusuz hale getirmek onu yasal yollarla korku durumuna sokmakla mümkün olur. Böylelikle insanın ruhunda olması gereken korku duyma hissi sağlanmış olur.⁸³ Yasalarda inşa ettiği devlet dışsal etkilerden de koruyacak şekilde doğal kaynakları bol olan denizden de uzak bir mahalde inşa etmek arzusunda bulunduğu bir devlettir. Bu devlet bozulmanın önüne geçebilmek için uluslar arası ticaretin bile yapılmadığı bir devlet olmalıdır. Niteliksiz bir nüfus yığılmasını sağladığı için bu devlet denizden uzak olmasını gerektirecek kadar donanma

⁸¹ Platon, **Yasalar**, s.32.

⁸² Platon, **Yasalar**, s.83.

⁸³ Platon, **Yasalar**, s.83.

gücünden de azade olmalıdır. Devlette insanı oluşturan üç organdan hareketle inşa ettiği üçlü tasnifin Yasalar'da sona erdiğini görmekteyiz. Yasalara göre tüm üretim köleler ve yabancılar eliyle yürütülecektir. Kral var olacak ancak yasalara da bağlı kalacaktır. Ancak bir değişiklik gerektiğinde yasalar yeniden düzenlenecektir.⁸⁴

Örf ve adetler yeterli olmadığından, erdeme dayanan, şiddet ve kuvvetle baskı yapmayan, bilgiden gelen kanunlar olmalıdır. Bu kanunlar halkı itaat ettirecek şekilde halka anlatılmalıdır. Yine bazı noktalardan Yasalarda ön görülen devlet ideal devlet tasvirinden uzaklaşır. Bunlar arasında yeni rejimin yapısının monarşi ve demokrasi karması bir yapıya bürünmesi, bilge yöneticilerin yerini yasa egemenliğinin alması, kadın ve mal ortaklığının kaldırılması, topraktan yararlanma hakkının vatandaşlara bırakılması gibi hususları sayabiliriz.⁸⁵ Yasa egemenliği bilge yöneticinin yerini almış gözükse de Yasalar'da hala devlet erdemsiz ve bilge olmayan kişilerin ellerine teslim edilmemektedir. Devleti yok olmaktan kurtaracak yolun yüzeysel olarak ortalamanın üzerinde bir yeteneğe sahip olabilecek yaşlıların, iyi aileden gelme veya servete gibi insanlar arasında biraz daha üstün olan kimselere devlet yönetiminde üstünlük tanıyarak bilgelik idealine yaklaşan ve demokrasi uğruna kitlelere bazı ödünler veren kimseler yönetici olmalıdır. Böyle bir yöneticinin hüküm sürdüğü devlet kötü durumlara düşülmemesi için kişisel yönetimin otoritesi ile halk yönetiminin sağladığı özgürlüğü uzlaştırmayı başarabilmelidir. İdeal devlete en yakın olan bu devlet tarihteki ilk karma anayasa modelini içeren ve demokrasi ile monarşi arasındaki bir devlettir. Bu devlette Yasa Koyucular Kurulu Girit'in en önemli polisi olan Knossos'un yurttaşlarının katılımıyla seçilir. Bunların seçeceği kişiler yasaları yaparlar. Halkı da memnun etmek için halk katmanlarından herkesin katılabileceği ikinci bir meclis daha vardır ki bu da Halk Meclisi'dir. Bundan daha önemli bir Senato yani 360'lar konseyi de vardır.⁸⁶ Ayrıca Yasalar'da öngörülen devlet dinsel inançlar üzerine kuruludur. Platon'a göre tüm evrende tek ve en yetkin olan bu dünyanın biricik gerçek sahibi Tanrıdır ve Tanrının dünyayı daha iyiye götüren bir planı vardır. Tanrı bu oluş dünyasını nasıl

⁸⁴ Weber, s.28.

⁸⁵ Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar**, C.5, s.212.

⁸⁶ Ağaoğulları, s.297-298.

matematik ilkeler üzere yönetiyorsa devletinde yönetiminde de aynı şey söz konusudur. Bu devlette belirli bir ereğe ve yasaların üstünlüğü ilkesine göre yönetilmelidir.⁸⁷

Bu içeriği ile Yasaların istekli devlet adamları için Akademia'da kullanılmak üzere tasarlandığını düşünenler olmuşsa da Akademia'nın tek işlevinin devlet adamı yetiştirmek olmadığı noktasından hareketle bu düşüncenin yanlış temellere dayandığı söylenebilir.⁸⁸

Platon'un Yasalarda öngördüğü devlet yurttaşlar, yabancılar ve köleler olmak üzere üç katmandan oluştuğu gibi aile kurumuna da çok büyük önem verilmiştir. Yasaların alabildiğince durağan olması gerektiğini savunan Platon gerekli düzenlemelerin ailelerde yapılmadığı takdirde bu durağanlığın sağlanamayacağı görüşündedir. Geleneksel aile yapısı toplumda kötülükleri doğuran ve besleyen bir doğaya sahiptir. Aile kurumunu ortadan kaldırmak mümkün olmadığına göre bu kötülükleri engelleyecek şekilde katı düzenlemeler yapılması şarttır. Bu bağlamda tek eşlilik sürekli birleşmeler yasal bir yapıya kavuşturulur bunun dışındaki evlenmeler yasaklanır. Kimin kimle evleneceği gibi hususlar devlet tarafından belirlendiği için bu fikirleriyle yine Devlet'te olduğu gibi bireye yaşam hakkı tanımamaktadır. Ayrıca kadınların erkeklere göre daha fazla kötülüğe meyilli olduğu anlayışı olmasına rağmen erkeklere verilen her türlü görevin kadınlara da verilebileceği fikriyle kadın erkek eşitliğine kısmide olsa inanmış görünmektedir. Toprak bölüşümü ve paylaşımı tamamen kamu yararı gözetilerek yapılır. Topraklar satılamaz, bölünemez, miras olarak erkek tarafına geçer. Herkesin bir erkek ve bir kız çocuğunun olması yasaya bağlanmıştır. Aşırı zenginlik ve aşırı fakirlik sınıf çatışmalarını körükleyeceği için devlet bu konuda zenginliği ve fakirliği kontrol altına almalı eşit toprak bölüşümü yapmalı altın gümüş gibi değerli eşyaları biriktirmesi yasaklanmalıdır. Ticaret insanları erdemsiz kılan bir meslek olduğunu düşündüğü halde onu yasaklamanın realiteyle bağdaşmayacağını düşündüğü için bu işlerin yapılmasını yerli halktan ziyade yabancıların kontrolüne

⁸⁷ Tuğcu, s.111.

⁸⁸ Weber, s.28.

bırakmıştır. Yabancılar bir devlette ancak yirmi yıl kadar kalabilecekler faydalı olanlar ise devamlı oturum alma hakkına kavuşacaklardır.⁸⁹

Yasalar Platon'un ihtiyarlık eseridir. 347 de öldüğünde hala onun üzerinde çalışıyormuş. Onun için Yasalar ile devlet arasında yaklaşık 30 yıl gibi uzun bir zaman dilimi vardır. Yasalar'da Sirakuza'daki başarısızlığın etkisiyle artan bir umut kırgınlığını gören⁹⁰ bu nedenle Devlet adlı eserindeki görüşlerinin aksine görüşler ileri sürdüğünü söyleyen idealden daha gerçekçiliğe doğru bir evrim geçirdiğini söyleyenler olmuştur. Oysa bu iki yapıt arasında gözlemlenen farklılıklar bu iki eserin farklı iki amaç için yazılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Devlet ideal olanın yeryüzüne indirilmesi amaçlanan Yasalar'sa tümüyle yeryüzüne inmiş bu koloninin kuruluşuyla ilgilidir. Her iki eserinde devletin iyiliğini oluşturan düzenin ve birliğin sağlanmaya çalışıldığı ortak bir yanı vardır. Devlet diyalogunda betimlediği yönetim biçimi Yasalar'da çürütülmez tam tersine hala ulaşılması gereken ideal devlet olduğu vurgulanır. İdeal devlet kurulması imkansız olmasa da kurulması çok zor olduğu için yapılması gereken ona en yakın bir devleti kurmaktır. Devlet'te işe sıfır insandan başlanmış bozulmamış insan üzerine bir devlet inşa edilmiştir. Oysa Yasalar'da bu ön kabulün yerine yaşayan insandan başlanmıştır. Ayrıca Yasalar'da öne sürülen devlet modeli Devlet'dekinden daha basit değildir. Her şey en ince ayrıntısına kadar düşünülp tasarlanmış ve yeni bir ütopya yaratılmıştır. Yine o yürürlükteki demokrasi rejimine bir ödün vermemiştir. Bütün yurttaşlar yönetime katılma gibi bir hakka kavuşsa da bunu demokrasi olarak ifade etmek doğru değildir. Her iki diyalogunda da evrensel ve felsefi bir devletin temellerini atmıştır.⁹¹ Yasalar adlı eserinde hala Devlet'teki filozof-kralın ebedi gerçeklere ulaşma ayrıcalığına sahip olduğunu düşünmekle beraber ideal yönetim biçimine ulaşma olasılığı konusunda çok daha gerçekçi bir tavır takınmaya meyletmiştir. Çünkü durumun gerçekte onun yöneticilere yüklediği özelliklerden ötürü yönetici olabilecek kişilerin çok ta azınlıkta kalan bir grubu oluşturması dolayısıyla

⁸⁹ Ağaoğulları, s.292-295.

⁹⁰ Weber, s.27.

⁹¹ Ağaoğulları, s.305-308.

bunların yokluğunda insanlara bir çerçeve sağlayan yasaların ışığında yasalara bağımlı olmayı gönülsüzcede olsa kabul eder.⁹²

Böyle var olan yasalar hiç değilse gerçeğin bir öykünmesi olması ihtimali yüksektir. Burada da yönetim biçimleri monarşi, oligarşi ve demokrasi olarak bir sıralamaya tabi tutulur. Ama ortak özellikleri yasalara tabi olmalarıdır. Aksi takdirde bu sıralama tersine döner.⁹³ Görüldüğü üzere burada hukukun üstünlüğünün kabul edilmesi yasanın rasyonel bir nitelik taşıdığına olan inançtan kaynaklanmaktadır. Aklın yargısı, devletin ortak kararına dönüştüğü zaman yasa adını almaktadır. Bu yasalar mevcut devletlerde uygulanmakta olan yasalardan farklıdır. Bu yasalar ideal devletin gerçekleşmediği durumlarda ideal devlette yöneticinin yapabileceği uygulamaların bir kopyalamasıdır. Böyle bir devlette yasalara uymak büyük bir zorunluluktur. Bu yasalar halkın değil bilge bir yasa koyucunun koyduğu yasalar olduğu gibi salt rasyonel temellere dayanmayıp yazgının yol açtığı nedenlerden de etkilenerken zaman zaman değişikliğe uğrasa da durağanlığı içeren yasalardır.⁹⁴

Biz devleti inşaada önemli gördüğümüz Devlet adlı eseri etrafında onun görüşlerini inceleyecek diğer kitaplarında Devlet'teki görüşlerine zıt gibi görünen noktaları araştıracağız.

Platon'un ağırlıklı olarak bizimde istifade ettiğimiz ve siyaset bilimi olarak adlandırmayı hak eden ilk eser diye tarif edebileceğimiz Devlet adlı eseridir.⁹⁵ Devlet, sistematik akıl yürütmenin ve eleştirel araştırma yolunun fikirlere ve kurumlara uygulandığı bir eserdir.⁹⁶

Devleti incelemede Platon'un uyguladığı metot, kurallı bilimsel düşüncenin yasalarına sıkı sıkıya bağlıdır. Ona göre doğru siyaset ve doğru hükümet korku ve

⁹² Weber, s.27.

⁹³ Weber, s.27.

⁹⁴ Ağaoğulları, s.286-287.

⁹⁵ Tunçay, s.48-49

⁹⁶ Ebenstein, s.16.

inanç, ihmal ve el çabukluğunun kaçınılmaz bir sonucu olamaz. Onu için siyasi ve sosyal hadiseler ancak akla ve eleştirel çözümlemelere tabi tutularak halledilebilir.⁹⁷

Bu anlayış içerisinde onun hem pratikte Atina’da uygulanan demokrasi hem de o günün en etkin düşüncesi olan sofistlerin düşüncesiyle mücadele etmiştir. Demokrasi uzlaşmacı yasa ilkesiyle kurulduğu için polise egemen bir güç sağlamaktan yoksundur ve bu nedenle ölçsüz arzuların başarıya ulaşmasına, yani adaletsizliğe, ahlaksızlığa ve korkuya yol açmaktadır. Sofistlerin düşüncesine gelince onlar da toplumsal yaşamın konsensüsü gerektirdiğini ve ne olursa olsun bir düzene gereksinim duyduğunu kavrayamadıklarından etkisizlik içindedir. Ona göre devlet ve onun meşruluğu felsefenin ürünü olmasından, yani akıl ilkelerine göre düzenlenmiş olmasından kaynaklanır.⁹⁸

Bu akıl ve eleştirel düşünceden hareketle O, toplum hayatını zorunlu görür. Devletin organizesi dışında hiçbir şekilde karşılanması mümkün olmayan yeme, barınma ve giyinme ihtiyaçları insanları bir devlet yapısında birleşmeye götürür. İnsanlar hemcinslerinden bu yüzden vaz geçemezler. Onlardan tek tek her biri kendi dışındaki kişilere ihtiyaç duydukları bir şeyi temin edebilirken başkalarının da ihtiyaç duyduğu pek çok şeyi kendilerinde bulundurlar.⁹⁹ Dolayısıyla devlet insanın insanla olan bağıntılarını karşılıklı gereksinimlere ve bunlardan doğan mal ve hizmet alışverişine dayanır.¹⁰⁰ Onun tabiriyle “...toplumu yapan, insanın tek başına, kendi kendine yetmemesi, başkalarını gereksinmesidir.”¹⁰¹ Aslında bu anlayışı yada fikirleri zamanının Yunan anlayışının bir tezahürüdür. Çünkü Yunan yaşamı bir topluluk yaşamıydı. Kent devletinde sürdürülüyordu ve kentten ayrı düşünülemezdi. Bir insanın yalnız ve kendi başına iyi bir insan olması ve varlığını devam ettirebilmesi mümkün görülmemekteydi.¹⁰² Böylelikle devlet yalıtılmış bireylerin kendi kendilerine yeterli

⁹⁷ Ebenstein, s.17.

⁹⁸ Ağaoğulları, s.234.

⁹⁹ Cevizci, s.328.

¹⁰⁰ Sabine, s.36.

¹⁰¹ Platon, s.54.

¹⁰² Copleston, s.136.

olmadıkları gerçeğinde ortaya çıkar. *Daha doğrusu, bireyler, belirli temel ihtiyaçların birleştirdiği sosyal hayvanlardır.*¹⁰³

Bu ihtiyaçların ilk ve en büyüğü varlığımızı ve yaşamamızı sağlayan yiyecek ikincisi barınacak bir yer üçüncüsü ise giyeceklerdir. Bu eksiklikler ve ihtiyaçlar bir çok insanların bir araya toplanmasına yol açar. Hepsi yardımlaşarak bir ortaklık içinde yaşarlar. Bu yaşam toplum yaşamı ya da devleti meydana getirir.¹⁰⁴ Bu da insanların bir araya gelmesinden doğan kent devleti demektir. Kent devletinin oluşmasını sağlayan ana etmen ekonomik bir erektir ve bundan işbölümü ve emeğin özelleşmesi ilkesi doğar.¹⁰⁵ Başta barınma gibi maddi ihtiyaçlarla başladığı halde arkadaşlık korunma ve yönetilme ihtiyaçlarına kadar uzanan bir yol takip eder. Bunun neticesi kaçınılmaz olarak ihtisaslaşmadır. Böylelikle çiftçi, duvarcı, dokumacı, ayakkabıcı, sıgırtmaçlar, tüccarlar, dülgerler ve çilingirler ortaya çıkar. Bu ortaya çıkan ihtisaslaşma bir zorunluluktur. Çünkü insanlar tek tek ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılayabilme imkânına sahip değildir. Dolayısıyla devletin varlığı bu işbölümünün doğurduğu zorunluluğun bir neticesidir.¹⁰⁶ Sadece yukarıda isimlerini tek tek saydığımız işbölümünün bir sonucu olarak doğan bu grupların önderlik ettiği yaşam çok kaba bir yaşam türü olacaktır. Eğer lüks bir kent olacaksa daha fazla şeylerin olması gerekmektedir ki bu durumda müzisyenler, ozanlar, öğretmenler, hemşireler, berberler, aşçılar, şekerlemeciler gibi kimseler kendilerini gösterecektir. Bu doğal olarak devletin artan nüfusuna yerleşim alanı bulma ihtiyacını doğuracağından komşunun toprağını ilhak etmenin gerekeceği bir sonuca varmaktadır ki bu ilhak etme işini yapacak bir ordunun olması da mecburidir. Burada Platon'un savaşın kökenini ekonomik nedenlere bağladığına da şahit olmaktayız.¹⁰⁷

¹⁰³ Tannenbaum ve Schultz, s.58

¹⁰⁴ Platon, s.55.

¹⁰⁵ Copleston, s.139.

¹⁰⁶ Cevizci, s.328

¹⁰⁷ Copleston, s.139-140.

Görevi bir yandan toplumu savunmak, öte yandan da yeni topraklar ele geçirmek olan bu koruyucular sınıfı, üreticilerden sonra toplumu oluşturan ikinci sınıftır ve uygun yaratılıştakilerin bu sınıfa dahil olması bir zorunluluktur.¹⁰⁸

Platona göre devletin amacı, yönetimi altında yaşayan insanların gerçek refah ve mutluluklarını, özsel iyiliklerini karşılamaktır. Devlet birilerine menfaat temin etmek için var olamaz ,bu onun özüne aykırıdır. Yönetim onun için yurttaşların iyiliği için icra edilen bir sanattır.¹⁰⁹

Bu sanat kendini adalet ve adaletsiz olanı ayırt edebilecek rasyonelliği ortaya koyar.¹¹⁰ Bu öyle bir sanattır ki ayakkabı yapmak gibi çok özelleşmiş bir maharettir. İşbölümünün kaçınılmaz olarak sadece kendi işini icra etme fonksiyonu yönetim sanatı içinde geçerlidir. Yani ayakkabıcı nasıl mobilya yapmaktan imtina etmesi gerekiyorsa aynı şekilde hükmetme, savunma veya idare etme gibi özel ve mütehassıslaşmış hünelerden oluşan işlevlerden de uzak durması icap eder.¹¹¹

Devletin bir diğer amacı da adalet ve adaletsiz olanı ayırt edebilecek rasyonelliği ortaya koymaktır.

Sadece kendini yönetmeye adanmış olan yöneticiler iki ana problemle ilgilenmeleri kaçınılmazdır. Bunlardan ilki seçme problemi diğeri ise denetim problemidir. Organizmacı anlayıştan hareketle o yaratılış farklılıklarına göre insanları yapabilecekleri işlere ayırma vazifesini yönetenlere bir görev olarak sunmaktadır. Bu noktada devreye bu ayrılan insanların vazifelerini tümüyle isteyerek yapmalarını sağlamak için itaati gerekirse güç kullanarak ama daha çok propaganda vasıtasıyla temin etmektir. Bu propaganda ise eğitimidir.¹¹²

¹⁰⁸ Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 13. Basım, Beta Yayıncılık, İstanbul: 2011, s.23.

¹⁰⁹ Cevizci, s.329

¹¹⁰ Weber, s.22

¹¹¹ Ebenstein, s.24.

¹¹² Jones, s.264.

Ayrıca devlet filozof-kralın yetişme olanaklarını temin edecek bir yapı olması hasebiyle onun varlığı kaçınılmaz olarak zorunludur.¹¹³ Peki devleti yönetenler kendilerine büyük bir güç sunan bu imkandan kendilerini nasıl muhafaza edecek güç istismarını nasıl önleyecektir? Bu noktada karşımıza Platon'un kavramlaştırmadığı, günümüz koşullarında anlamını kazanmış olan kamu hizmeti ideali karşımıza çıkmaktadır. İster demokratik yönetimlerde olsun isterse diğer rejimlerde olsun sağlanan güç, istismarları da beraberinde getirmiştir. Bütün faşist rejimler özel ve kamusal yetki arasındaki güç istismarından doğan olumsuzlukları yaşamıştır.¹¹⁴

Buna demokratik rejimleri de dahil etmek imkansız görünmemektedir. Bu kavramları bilmiyor olsa da Platon ideal devlette yöneticileri tamamen devlete vakfedilmiş insanlar kabul ederek bu alanda çıkacak olumsuzlukları önleme çabası taşıdığını görmekteyiz.¹¹⁵

Platon'da insanların yaratılışları gereği farklı işlere eğilimli olduklarından eğilimlerine göre toplumda kimi şu işi kimi bu işi yaparlar. Aynı zamanda bir birey birden fazla işe eğilimli olamaz. Bunun için herkes sadece ve sadece kendi eğilimi olan tek bir işi yapmalıdır. Ayrıca eğilimli olduğu o işte sürekli uğraşarak uzmanlaşması gerekmektedir. İşbölümünden başlayarak oluşturduğu katmanlı toplum yapısı devletin unsurları arasında onun felsefesinde yerini aldığını görmüş olmaktadır.¹¹⁶

Yönetimde gücün istismarını önlemek için gerekli olan herkese kabiliyetleri gereği bir sınıfsal yapılaşmaları sağlamanın yanında kötünün kaynağı olan insan zihnini eğitim yoluyla kötülüklerden alıkoymaktır. Bir diğer önemli husus ise yöneticilerin özel mülkiyet haklarının olmamasıdır. Özel mülkiyetleri olmadığı için sadece devleti yönetmek ve halkı mutlu kılmak adına hareket edeceklerinden devletin imkânlarını kendi adına kullanma imkanı ortadan kalkacaktır.

¹¹³ Cevizci, s.346

¹¹⁴ Ebenstein, s.18.

¹¹⁵ Ebenstein, s.18.

¹¹⁶ Şenel, s. 157.

Yine bu güç istismarını önlemek için atılması gereken adımlardan bir diğeri yönetici sınıfın evlilik yoluyla aile kurmasını önlemektir. Onlar periyodik olarak çiftleştirilmeli, Doğan çocuklar devlet yurtlarına yerleştirilmeli, büyüyünce de karakterlerine göre koruyucu ya da filozof olarak devlet yönetiminde kullanılmalıdır. Bu yolla yetiştirilen bir neslin yakın akrabaları olmayacağından herkese eşit mesafede olan ve kayırma yapmayan bir yapı ortaya çıkacaktır.¹¹⁷

Yöneten yönetilen ilişkileri açısından ele alındığında onun sisteminde zorlamanın ahlaki bir yapıda olduğu kesindir. Çünkü en iyi ve hakikatin bilgisine sahip olan yöneticiler yetkilerinde şarta bağlı olmaksızın mutlak güce sahiptirler. Onların yanılmazlığı fikri ve iyiye göre hareket etme fikri vardır. Bunun için yöneticiler yönetimi altında bulunanlara kurulu düzenden sapmaları durumunda zor kullanmanın ahlaki olduğu görüşündedir fakat o bu zorlamanın şiddet tarafında yer alabilecek bir fikirde değildir. Halkın uydurulacak efsanelere inandırılarak kurulu düzene mutlak uymalarının sağlanabileceği kanaatini taşımaktadır. Bunun için altın gümüş ve maden yaratılışlı insan örneğini vermektedir.

Buna karşın o hükümdarın hürriyet adına sadece uydurma hikâyelerle halkın kandırılmadığı durumlarda yasakçı bir kimse olarak karşımıza çıkar. Sanatın akla ve zekaya hitap etmeyen duyguya hitap eden ve ihtirasa çağıran bir hal alması karşısında o bu tür sanatsal eylemlerin hükümdarlar tarafından yasaklanması taraftarıdır. Yine fikir özgürlüğü kapsamında ele alındığında onun bir yönlendirici olarak hükümdarı vazifeye çağırdığı görülür. Şairlerin hikâyelerinde hangi unsurlara ağırlık vereceği hükümdar tarafından belirlenmelidir. Tanrıları insanların gözünden düşürecek şeyleri yazmalarına fırsat verilmemelidir.¹¹⁸ Bu önlemlerin ve yasakçılığın yanında o yönetenleri yasalarla bağlamayı uygun görmemektedir. Onda yasadışı yönetimin meşruluğu düşüncesini görmekteyiz. Yönetenler gerekli yasaları yapabileceği gibi bunu halka onaylatmak gibi bir endişeyi taşımamalı ve gerektiğinde bu yasalara zorla boyun eğdirtmeli ama bu yasaları gerekli gördüğünde de değiştirebilmelidir. İdeal olan, gücü yasalardan değil

¹¹⁷ Çaha, s.21.

¹¹⁸ Ebenstein, s.28-29.

yönetene vermektir. Çünkü yasalar geneldirler. Bu genelliğinden dolayı tek tek bireylerin sorunlarını halletmede yetersizdir. Bu noktada aklıyla hareket eden yöneticinin bu genelleri göreceğinden kendini duruma göre ve problemlere göre çözüm üreten bir gücü elinde bulundurması icap etmektedir. Aksi takdirde yasaların dışına çıkamaması kralın elini kolunu bağlaması anlamına gelir.¹¹⁹

Bu fikirleri dolayısıyla onun akla hakimiyet tanınması ve bireyciliği önlemesi dolayısıyla despotluğu haklı çıkarmak için öne sürülmüş olan düşünceler olarak algılanmıştır. Devlet adlı eserinde bu fikirleri taşımış olmasına rağmen çizdiği tanrısal kral portresinin yürürlükte olan pratik gerçeklerle hiç bağdaşmadığının farkına vararak Yasalar adlı eserinde ideal yasadışıktan zorunlu yasallığa yönelir. Çünkü böyle bir yönetimle hareket eden yöneticinin kendi keyfince hiç de onun istediği bir şekilde yönetilmediği ortaya çıkmaktadır. O bu noktada yalnızca devletin iyiliğini isteyen yönetici anlayışından bütünüyle vazgeçmeyerek ama tiranlığı da eleştirerek yeni bir anlayışa sahip olmuştur. O bilgisiz ve tutkulu bir kişinin tiranlığının bir devletin başına gelebilecek en büyük felaket olacağı görüşündedir. Gerçekte doğuştan üstün bir ruh ve bedenle kral yetişemiyorsa yasaların varlığı zorunludur. İdeal devletin dışında böyle yasalarla yönetilen bir devletin varlığı zorunlu olduğu gibi yasaları çiğneyenlerin de ölümüne ve işkencelere çarptırılması gibi cezalar verilebilmesi de mümkündür. Böyle yasalarla kurulmuş bir devlette onun ideal devlet adamı fikrini de hala sürdürdüğünü görebileceğimiz bilge kralın yasaları çiğnemesine izin verdiğini görmekteyiz.¹²⁰

Onun bu yasaklılığı tamamen toplumsaldır. Eğer şiirler veya masallar toplumun birliğine hizmet edecekse o bunun serbest bırakılması hatta desteklenmesi taraftarıdır. Yoksa sanata karşı olan bir düşünür olmasından kaynaklanmaz. İncelendiğinde görülecektir ki onun eserlerinin sanatsal değer bakımından Grek sanat eserlerinden geri kalmadığı görülecektir. Kaldı ki o Devlet'te Homeros şiirlerine duyduğu hayranlığı anlatmaktadır. Tüm etkilenmelerine rağmen o kendi şahsi eğilimleri adına değil kamu adına konuştuğundan etkileri bakımından bu tarz sanatsal yapıtların

¹¹⁹ Ağaoğulları, s.278.

¹²⁰ Ağaoğulları, s.279-283.

yasaklanması gerektiğini düşünmüştür. Çünkü şiirler halk arasında tanrılar için hiç de olumlanmayacak fikirleri gerçek olarak inandırıcı boyutta anlatmaktaydı. Bu ise ideal devlette yıkıcı bir yapı taşımaktadır. Bundan dolayı ideal devlet bu yıkıcı girişimin önüne geçmek mecburiyetindedir. Yoksa içeriği ideal devlete hizmet eden sanatsal şiirler veya masallar çocukların eğitiminde bile onların yapılarına olumlu katkı yapacağı için kullanılmalıdır.¹²¹

*“Platon’un devleti aristokratik ve totaliter bir devlettir, köle emeğine dayanır. Sınıflıdır ve sınıflar arasında eşitlik ilkesi değil, tersine, eşitsizlik ilkesi geçerlidir. Toplumsal ve ekonomik bir amaçla değil, siyasal ve törebilimsel bir amaçla kurulmaktadır. Bireyin özgür gelişmesi, amaçlanmış değil, tersine, törebilimsel bir toplum ereği uğruna harcanmıştır.”*¹²²

Anlattıklarımızın yanına şunu da ilave etmek yerinde olacaktır. Her bakımdan bir devletin iyi olması için bu devletin bilge, yiğit, ölçülü ve doğru olması gerekmektedir. Devletten hareketle insanın da en iyi olması için bu dört unsuru birden kendinde bulundurması gerekmektedir. Bunlardan önceliği hak eden bilgeliktir bu yüzden de birinci sırada yer alır. Bu da bir devleti azınlıkta olan bir bilge topluluk ya da filozof tarafından yönetilmesidir. Yiğitlik ise bir çeşit koruma olduğundan bu vazifeyi de koruyucuların üstlendiklerini görmekteyiz. Ölçülülük ise bir düzen bir ahenk anlamlarına gelmekle beraber onun insanda var olan iyi ve kötü yönün iyi yön istikametinde galebe çalmasında saklıdır. Bilgelik yiğitlik halkın belli sınıflarının özelliği olmakla beraber ölçülülük tüm halk katmanlarının ortak özelliğidir. Doğruluk yada adalet ise kendi adıyla anlatacak olmamıza rağmen kısaca herkesin kendi yaratılışına göre iş yapması olarak tarif etmek mümkündür.¹²³

En iyi yönetim bilge ve iyi olan birkaç kişinin yönetimidir denildiğinde onun içine eşitlik anlayışını da ele alan insana bakışını ifade eden problemli bir alana girilmiş olmaktadır. Acaba bütün insanlar bilge olsalar bunun olurluk derecesi nedir ve böyle

¹²¹ Cassirer, s.277.

¹²² Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar**, C.5, s.210.

¹²³ Platon, s.126–130.

olduğunda devlet nasıl şekillenecektir? Bu sorunun cevabı yine onun formlar teorisinin bir uzantısı olduğu görülmektedir. Bu sınıflaşma insan formundan farklı farklı pay alınmasıyla alakalıdır.¹²⁴

Tam bir eşitlikten bahsetmek mümkün olsaydı o zaman bu devlette polis gücüne ve yönetici bir güce ihtiyaç kalmaz tüm bireyler aklı sayesinde diğer dürtülerini kontrol altına alan bir filozof gibi bağımsız yaşayabilirdi. Oysa bunun böyle olmadığı organizmacı bir bakış açısıyla hemen kendini fark ettirecektir. Birkaç birey haricinde herkes insan formundan eksik nasiplendikleri için yönetilmek ve bir hastanın doktora olan ihtiyacı gibi bir filozof tarafından idare edilmek durumundadır.¹²⁵

Buraya kadar anlatılanlardan onun devletle ilgili görüşlerini iki ana bölüme ya da sav'a ayırmak mümkündür. Birincisi iktidarda bulunacak kişinin hükmetme aşamasında kesin bilgiye dayanan bir sanatı icra ediyor olması, ikincisi ise devleti oluşturan bireylerin kendi özellikleriyle toplumun muhtelif ihtiyaçlarını karşılamalarıdır. Mantık yönünden ikincisi birincisinin öncülü gibidir. Birincisini yani erdemin bilgi olduğu görüşünü hocasından aldığı düşünüldüğünde ikinci görüşünün bu düşünce üzerine inşa edilen bir fikirler dizisi olduğu bir genişletme ve genelleme olduğu ortaya çıkacaktır.¹²⁶

1. 5. PLATON'DA YÖNETİM BİÇİMLERİ

Onun sisteminde en iyi devletten en kötü devlete doğru bir sıralanışın olduğunu görmekteyiz. En aşağı tabakada olan sistem en kötü sitem olmak durumundadır.¹²⁷ Hal böyle olmakla beraber devletlerin daima tam da Platon'un tasvir ettiği sırayla birbirini takip etmedikleri zemininde eleştiriden kendini kurtaramamıştır. Kimi zaman askeri bir oligarşiden sonra tiranlık gelebileceği; demokrasiden sonra tiranlık geldiği kadar tiranlıktan sonra demokrasinin de gelebileceğinden hareketle bu görüşün bir uzlaşması yapılmaya çalışılmıştır. Bu uzlaşmaya göre Platon iddia edilen bir tarihsel sürecin

¹²⁴ Jones, s.282.

¹²⁵ Jones, s.260.

¹²⁶ Sabine, s.38.

¹²⁷ Ebstein, s.33

evrelerinden çok, ideal devletten sapmanın belli tiplerinin-tiranlık, oligarşi, demokrasi vb.-bir çözümlemesini yapmakla ilgileniyordu. Harfî harfine okunmak maksadı gütmüyordu.¹²⁸

Ama biz yine de ele alınış sıralaması şekliyle konumuzu inceleyeceğiz. Yönetim tarzlarını insan tipinin ağır basan tarafının devlette ifadesi olarak gören Platon bu konuda şunları söylemektedir: Düzenler değneklerden, taşlardan oluşmazlar; düzenler, belli insan kozakçılarının baskın çıkıp topluluğun geri kalanını kendi dümen suyunda sürüklemesinden hasıl olsa gerekir.¹²⁹

O yönetim biçimlerini insan ruhunun ağır basan bir yansıması olarak görmüştür. Tutkulu, oligarşik, demokratik ve zorba doğalar vardır. Bunların her biri bir sisteme karşılık gelir. Her rejimin, sistemin ya da anayasanın kendine göre zaafı ve yozlaşmaya götüren eksik tarafları vardır. Platon kendi devrinde veya kendinden önce uygulamalarıyla hayata geçmiş olan bu sistemlerin keskin bir gözlemcisi olmuş eleştirisini ve kendi sistemini bu yaşamsal deneyimlerden değil yenilik olarak addedilebilecek kendi sistemi gereği yapmıştır. Onun bu sistemler içinde en yadsıdığı ve kötülerin en kötüsü olarak gördüğü tip zorba ruh ve bunun karşılığı olan tiranlık veya despotizmdir.¹³⁰ Eksiksiz devlet Aristokrasidir. Ancak iki üst sınıfın öteki yurttaşların mallarını bölüşerek onları köleliğe mahkum etmeye başladığı anda Aristokrasi ruhtaki canlı ögenin üstünlüğünü temsil eden timokrasiye dönüşür. Bu düzende varlık sevgisini besler ve büyütür ki buda politik erkin mülkiyet koşullarıyla belirlendiği oligarşiye dönüşür. Oligarşi sistemi kalabalık fakirler ordusunu çoğaltır ki bu kalabalıklar demokratik bir düzenin savunucusu haline gelirler ve oligarşi demokrasiye dönüşür. Buda aşırı erkinlik sevgisini tepki yoluyla tiranlığa dönüştürür ki bu yönetim en kötü yönetimdir ve bu idareci en kötü idarecidir.¹³¹

Platon'a göre bir kez doğmuş olan her şey mahvolmaya mahkumdur. Bu nedenden sosyal adalet ve birliği yapan ahenk bir kez bozulunca az çok hızlı bir çökme

¹²⁸ Jones, s.282.

¹²⁹ Ebestein, s.33.

¹³⁰ Cassirer, s.279

¹³¹ Copleston, s.148.

başlar ve birbirinden doğan bir takım hükümet şekillerine intikal ederek sonunda site, en adil bir hükümetten en adil olmayan bir hükümete doğru çöker.¹³²

Biz bu bölümde onun ele aldığı sistemleri onun en iyi saydığı sistemden en kötü saydığı sisteme doğru bir sıralanış içerisinde ele alacağız.

1. 5. 1. Monarşi ve Aristokrasi

Platon'un en iyi yönetim biçimi olarak kabul ettiği sistemin adı monarşidir. Platon için insanın en yüksek ideali mutluluktur. İnsan bu mutluluğa kendi başına ulaşabilme gücüne sahip değildir. Mutluluk toplumsaldır bu bağlamda. Bunun için insanın gerek ferdi gerekse toplumsal mutluluğa, psikolojik ahenge ulaşmasının yegane ölçütü insanları yöneten idarenin akli yöneticilerden oluşması kaçınılmazdır.¹³³ Üç parçalı ruh anlayışının temel sonucu olarak Platon devlet yönetiminde kaçınılmaz olarak otokratik bir yönetimi istemektedir. Tıpkı insanda olduğu üzere iştihâ şân ve şöhret arzusu nasıl aklın egemenliğine girmekle mutlu bir hayata sahip olabiliyorsa bunun gibi çiftçi, koruyucular da aklın yani filozof-kralın yönetimine girmelidir. Böyle bir devletin zor yoluyla olmayan ve kendiliğinden oluşmuş bir birlikteliğe kavuşmuş olduğu görülecektir. O filozof-kralın yönetimine bazen bütün öteki yöneticilerin üstünde göze çarpan bir adamın bulunduğu monarşi, bazen de birden fazla göze çarpan kişinin bulunduğu aristokrasi adını verir.¹³⁴

Yine Platon mevcut yönetimlerin yasalara bağlı olup olmamaları açısından bir değerlendirme yapıp bunların içinden yine en iyisinin monarşi olduğunu çünkü tek kişinin yasalara bağlılığı dolayısıyla ve geniş halk kitlelerine rağmen daha bilge olacağından dolayı diğerlerinden daha öne geçtiğini söyler. İkinci sırayı da aristokrasi alır.¹³⁵

Filozofların yönetimleri mutlaklıdır fakat filozof kral devleti istediği şekilde keyfî uygulamalarla yönetemez. Onun bağlı kalması gereken bir takım ilkeler

¹³² Sena, "Eflatun", **Filozoflar Ansiklopedisi**, C.2, s.29.

¹³³ Cevizci, s.272.

¹³⁴ Cevizci, s.347.

¹³⁵ Ağaoğulları, 223.

mevcuttur. Bu ilkelerden birincisi ekonomik alanda halkın seviyesini kontrol etmektir. Devlet aşırı zenginliği de aşırı fakirleri de önlemek ve buna tedbir almak durumundadır. İkinci olarak sahip olunan toprakların genişliği nüfus oranıyla bağlantılı bir büyüklüğe sahip olmasını sağlayacak gereğinden fazla genişlemeyi de yetersiz küçüklüğü de önleyecektir. Üçüncü olarak sadece devletin yönetimine bağlı kalarak buyruğu altındaki halkın yeteneklerine göre vazifelendirecek. Son olarak onların eğitim sistemi üzerinde değişiklik hakkı yapmaları mümkün değildir.¹³⁶

Platon söylediğimiz üzere yönetici olarak mali kazanç veya kişisel mutluluk beklemeksizin kendini halk hizmetine veren üstün derecede eğitilmiş siyasi ve idari bir sınıfın oluşturulması peşindedir.

Platon'un aristokrat bir aileden doğması dolayısıyla onun devlet yönetiminde böyle bir aristokratik yönetim arzuladığı söylenebilirse de bu başka şekilde de izah edilebilecek bir görüştür. Aristoteles'in aristokrat bir aileden gelmediği halde böyle bir yönetimi düşünmesi bize konunun başka şekilde izah edilebileceğini göstermektedir. Her şeyden önce o hocası Sokratesten erdemin bilgi olduğu fikrini almıştı. Bu da şu anlama gelmektedir. Dünyada gerek fert gerek toplumsal yaşamda aklın egemenliğinden geçen iyi bir hayat vardır. Onun aristokratik düşüncesinin temelini hocasından almış olduğu bu fikirde aramak isabetli olacaktır.¹³⁷

1. 5. 2. Timokrasi

Bu sistem *ihritas, şeref aşkı ve savaş üzerine bina edilmiştir; örnekleri Girit ve Isparta'da belirince çoğunluk tarafından hayranlıkla karşılanmıştır*¹³⁸. Aristokrasiden sonra gelen ve değerce ikinci en iyi olan yönetim şekli Girit ve Lakedemonya'nın yönetim şekli olan timokrasidir veya timarşidir. Timarşi aristokrasiden çıkmıştır. Her rejim değişikliği baştakilerden meydana gelir. Baştakilerin arasındaki ayrılıktan doğar.

¹³⁶ Cevizci, s.347.

¹³⁷ Sabine, s.32.

¹³⁸ Ebenstein, s.33.

Yönetenler arasında birlik olduğu zaman onları sarsmak zordur. Her doğan şey çürür bozulur ve yok olur. En mükemmel devlet şekli olan Aristokrasi de bu bozulma ve çürümeden kurtaramaz kendini. Canlılar gibi bu devleti yaşatan yöneticilerinde verimli olduğu ve kısır olduğu çağlar vardır. Bu çağlarda meydana gelen verimsiz ve cılız çocuklar bu bozulmaya sebep olacaklardır. Tabiatın ve kaderin yar olmadığı bu çocuklar doğuştan kötü oldukları için tasarlanan bu ideal devletten sapacaklardır. Ruhu yetiştiren müziğe gereken önemi vermeyecekler bedeni yetiştiren jimnastiğe önem vereceklerdir. Böyle bir eğitimle yetişen yeni kuşaklar arasında altın gümüşe gümüş demire karışacak ve devletin bizim tasarladığımız ideal hali ortadan kalkacaktır. Böylelikle her yerde insanlar birbirine girecektir. Böyle bir ortamda gümüş ve demir karakterde olanlar kendilerini daha fazla kazanç yoluna sokar altın soylular ise erdem yolunu tutarlar. Bu devlet biraz aristokrasi biraz oligarşi özelliği taşısa da kendine has özellikleri mevcuttur. Bu devlet sisteminin başlıca özelliği daha fazla zenginlik ve daha fazla savaş olacaktır. Zengin olduklarında dolayı cimrilik artacak erdem yada iyi ideası unutulduğu için daha fazla atılganlık olacağından savaşlarda artacaktır. En göze batan yönü ise şan, şeref düşkünlüğüdür.¹³⁹

Sparta modeline benzeyen bu rejimde gücü elinde bulunduran askerler yalnızca savaşı düşünen, halkı boyunduruk altına alıp kendi uşağı yapan, diğer sınıfları hor görüp kendi aralarında yaşayan bir yapı meydana getirirler. İktidar şiddet ve itaat ettirme esasına dayalıdır.¹⁴⁰

1. 5. 3. Oligarşi (Plütokrasi)

Refahın hâkim güç olarak kendini hissettirdiği sistem. Gelir üstünlüğüne dayanan devlet. Zenginlerin yürüttüğü, fakirlerin hiç karışmadığı düzen. Oligarşiye Timarşiden geçilir. Timarşide artan bir şekilde devam eden zenginlik düşkünlüğü öyle bir hal alır ki artık zenginlik şan ve şeref olmuş her türlü doğruluğun en iyi kanunların

¹³⁹ Platon, s.269–273.

¹⁴⁰ Ağaoğulları, s.224.

üstünde bir konuma yükselmiştir. Bu zenginliğin böyle artan şöhreti zamanla halkın zenginleri başa getirmesiyle neticelenmiştir. Yeni çıkan kanunlar devletin başına geçeceklerin sadece zenginlerden olması gerekliliğine dayanır. Belli bir gelire ulaşamamış yurttaşlar devlet yönetiminde söz sahibi olamazlar. Bu devletin en zaaf tarafı yöntemindedir. Zenginlik genel geçer bir kıstas olduğunda devletin başına ehliyetli insanların geçme ihtimali ortadan kalkacak ya da azalacaktır. Çünkü ehliyetli de olsa fakirlerin yönetimde söz sahibi olmaları kısıtlanmış olmaktadır. Kaptanı böyle seçilen bir gemi elbette zor yürür. Ayrıca böyle bir devlette gelir dağılımına dayalı bir sınıfsal yapı meydana geldiği için devlet ikiye bölünür. Bu iki grup birbirine sürekli dış bileyen bir tutum içinde olacaklardır. Bu zenginlerin oluşturduğu yönetenler sınıfı sürekli varlıklarını koruma gayreti içinde olacaklarından savaşı göze alamazlar. Ordu kursalar bir gün o silahların kendilerine dönmesinden korkarlar. Kurmasalar dışarıdan gelecek saldırılara karşı koyma güçleri olmaz. Yine böyle bir devlette zengin alabildiğine zenginleşir fakir alabildiğine fakirleşir. Böylelikle devlet içten içe bir çökme hali yaşar. Çünkü fakirleşen halk hırsızlık gasp gibi toplumu tahrip edecek yollarla hayatlarını sürdürmek isteyeceklerdir.¹⁴¹

Devlet adlı eserinde demokrasiden üstün gördüğü bu sistem daha sonraki Devlet Adamı ve Yasalar adlı eserinde demokrasiden daha altta yer alır. İster yasadışı olsun ister yasaya bağlı olsun demokraside güçler dağılımı olması dolayısıyla oligarşiye göre daha güçsüzdür ve bundan dolayı halka kötülük yapmada daha başarısız olur.¹⁴²

1. 5. 4. Demokrasi

Devlet biçimlerini sınıflandırmasında o demokrasiyi ikinci derecede kötü, yani en kötünden iyi saymıştır.¹⁴³ Aslında Platon hem tiranlığa hem de demokrasiye karşı iyi niyet beslemiştir. Platon'un hem cunta idaresine hem de demokrasiye karşı beslemiş olduğu iyi niyet durumunu muhafaza edemeyişi onun bu sistemlerin sonuçlarını ortaya

¹⁴¹ Platon, s.276–279

¹⁴² Ağaoğulları, s.225.

¹⁴³ Ebenstein, s.33

çıkarmış olduğu hayal kırıcı neticelerle değiştirmiştir. Çünkü cunta idaresinin başta açıklamış oldukları niyetlere sadık kalacaklarını ve devleti adalet yoluna sokacaklarını düşündüğü halde cuntacıların veya tiranların eski dostuna reva gördükleri işkenceler, ardından yönetime gelen demokratik düzenin Sokrates'e verdiği ölüm cezası onun bu sistemlere beslediği iyi niyetleri tamamen öldürmüştür. Artık onun için demokrasi sadece cahilin hatalı yönetme hakkı anlamına geliyordu.¹⁴⁴

Onun demokrasiye karşı takındığı bu tutum sadece demokratik yönetim altında bulunuşun bir neticesi olarak yetiştirilmesinden kaynaklanmadığı gibi sadece hocasının demokratik idare tarafından ölümle noktalanan hayatının sonuçlarıyla da açıklamak yanlış olacaktır. O daha da önce Poleponez savaşları neticesinde alınan sonuçların demokratik yollarla iktidarı ellerine geçirenlerin ne kadar da beceriksiz olduklarının ortaya çıkmasından bir ders çıkarmadığı söylenemez.¹⁴⁵

Onun demokrasiye yaptığı eleştiriler sadece yaşadığı acı deneyimle ifade edilemez. Zaten kurgusunu yaptığı devlet yönetimi Platon'un demokrasiyle asla bağdaşamayacağını ortaya koyar. Çünkü ona göre herkesin eşit biçimde devlet yönetimine katılması ruhun özellikleri dolayısıyla mümkün görünmemektedir.¹⁴⁶

Siyasi rejimler bağlamında demokrasinin öz niteliği eşitliktir. Eşitlik ilkesinin ise insan bakımından ne tür bir işlev ifade ettiği önemlidir. Demokrasi insanların doğuştan getirdiği iradi olmayan yeteneklerle ve farklılıklara göre ayrıcalıklı bir düzenleme yapmaması doğası gereğidir. Ama bunu sağlamaya çalışırken de insanı tek tip insan yapma gibi olumsuzluklara karşı da dikkatli olmasını gerektirir. Bu ince ayarı demokrasinin verebilmesi içinse onu besleyen kültür ortamının ötesinde kuşatıcı bir dünya görüşü ve köklü bir felsefi sistemi zorunlu kılmaktadır¹⁴⁷ Öz niteliği eşitlik üzerine oturmuş olan demokrasi Platon'nun düşünce sistemine uymamaktadır. Çünkü ona göre yaratılış farklılıkları o kadar barizdir ki sistem bu farklılıklara göre dizayn edilmek mecburiyetindedir.

¹⁴⁴ Cevizci, s.272

¹⁴⁵ Copleston, **Felsefe Tarihi**, s.8.

¹⁴⁶ Çaha, s.20.

¹⁴⁷ Kılıoğlu, "Yansımalar", *Zaman Gazetesi*, 27 Ocak 1999, www.zaman.com.tr. (26 Ekim 2011).

Ona göre herkes yönetici olamayacağı gibi kısmen açık tutsa da yönetici yeterliliğinin seçilmiş nesillere aktarılabilceğı görüşündedir. Yani ancak yöneticinin çocukları gelecekte yönetici olabilme imkânına sahiptir.¹⁴⁸

Demokratlar böyle bir tasarıyı reddederler. Çünkü siyasi yöneticilerin hem halk tarafından seçilmesini hem de halkın içinden birilerinin yönetici olabilme fırsatına sahip olması gerektiğini düşüncesindedirler. Ancak bu teori halkın en iyiyi seçme ve fark gözetme yeterliliğine dayandırıldığında bir geçerliğe sahip olacaktır. Oysa halkın iyi sonuçlarla sonuçlanmayan seçimleri de pek tabidir. Platon bu noktada demokratların hücumuna maruz kalsa da demokratların da kabul ettiğı kamu görevlileri yetiştirme istek ve ısrarları düşünüldüğünde eleştirileri pek tutarlı olarak addedilemez.¹⁴⁹

Ayrıca demokratik bir yönetim liyakati yani ruhun özelliklerini dikkate almadığı için onun devlet için vaz geçilmezi olan adalet böyle bir rejimde tesis edilemez. Uygulamaları açısından bakıldığında demokratik yönetim zaten Atina'da başarısız olduğunu Sparta'ya yenilerek ortaya koymuştur.¹⁵⁰

Bu da demokrasinin bir zaafıdır. Yine demokratik düzenlerde bireylerin hakları devletin umum mutluluğı temin edici adaleti sağlamanın önünde bir engel teşkil eder. Çünkü Platon'a göre bireyler değil devlet önemlidir. Ayrıca demokratik yönetimlerde bir güç istismarı oluşmaktadır. Yöneticiler halkın seçimiyle iktidara geldiklerinde bu gücü istismar ederler.¹⁵¹

Artıca demokratik düzenlerde devlet adamlarının cehaleti ve ehliyetsizliğı de onun demokrasilerin kusuru olarak gördüğü hususlardandır. Devlet adamı demokratik düzenlerde bir zanaat olmaktan çok halkın suyuna gitmeyi öngörüyordu. Ayrıca demokratik bir düzeni temsil eden Atina Spartalıların disiplinleri ve esaslı iş görmeleri sayesinde kendilerini yenilmekten kurtaramamışlardır. Bu da Platon'un demokrasiye beslediğı kinin bir diğer sebebidir. Ayrıca o diğer rejimler içinde geçerli olan parti

¹⁴⁸ Ebenstein, s.26.

¹⁴⁹ Ebenstein, s.21.

¹⁵⁰ Çaha, s.20.

¹⁵¹ Çaha, s.20.

çekişmelerinin sertliği ve benciliği dolayısıyla da bu rejimlere sıcak bakmaz. Bu particilik şehir devletlerinin dengesiz olması sonucunu doğuruyordu. Bunun sebebi ise mal sahibi olanla olmayan arasındaki ekonomik çıkar ayrılıklarına dayanıyordu. Demokratlar bu tabloyu zenginlerden alınan paraları işe yaramaz fakirlerle paylaşarak ortadan kaldırmaya çalışırken de hata üstüne hata yapmaktaydı. Böylelikle kavga fakirlerle zenginler arasında devleti çökerten bir yapı halini almış gibidir.¹⁵²

Onun demokrasi ile ilgili görüşlerine farklı bir bakış açısıyla baktığı Devlet Adamı eserinde rastlamaktayız. Bu eserinde o demokrasinin tüm yasadışı hükümetlerin en iyisi ama yasal hükümetlerin de en kötüsü olarak bakar. Çünkü yasadışlığın oluşturduğu bir yönetim çok elde toplandığından büyük kötülükler ve büyük iyilikler yapma gücünü kendinde bulamazlar. Böyle bir yönetim diğer yönetimlerle karşılaştırıldığında zayıf bir hükümettir.¹⁵³

1. 5. 5. Tiranlık (Despotizm)

İnsan ruhunun baskın çıkan zorba ruhun bir sonucu olarak ortaya çıkan tiranlık onun sisteminde en kötü yönetim biçimidir. Zorba ruh ve despotik devlet yozlaşma ve bozulmanın en kötü biçimleridir.¹⁵⁴Toplum hayatında söz sahibi olmuş veya toplumla ilgili söyleyecek sözü olan tiranlar O'na ve hocası Sokrates'e iki farklı yaklaşım sergilemişlerdir. Bunlardan ilki O'nun ve hocasının o zamana kadar kabul görmüş düşünce ve kurumların ardında yatan mantığı çıkarmak üzere tartışma yoluyla yaptığı bitmez tükenmez araştırmalar yüzünden İlk Sosyal- Demokrat olarak adlandırarak yaptıkları itirazlardır. İkinciler ise O'nun fikirlerini tam anlamıyla kavrayamamış olmalarından kaynaklansa gerek onun demokrasiyi eleştirmesi ve sisteminde anti-demokrat olan pek çok fikirlerin bulunması dolayısıyla kendilerini bir haklılandırma

¹⁵² Sabine, s.40.

¹⁵³ Copleston, s.150.

¹⁵⁴ Cassirer, s.279

amacı güderek ona sahip çıkan tutumdakilerdir. Oysa Platon'un sistemi akla asla şiddeti emretmeyen, felsefi düşüncenin sağladığı hikmetle toplumu ve onun bireylerinin mutluluğunu sağlamaya yönelik olduğu muhakkaktır.¹⁵⁵ Dolayısıyla eleştirenler ve sahip çıkanlar olarak ikiye ayrılan Platon taraftarları ve eleştirmenleri yanılmaktadırlar. Ona göre despotizm demokratik devletin anarşisinden kaçınılmaz olarak gelişmiş bir sistemdir.¹⁵⁶

Bu sistemde tıpkı oligarşiden demokrasinin çıktığı gibi demokrasiden çıkar. Demokrasinin doymak bilmeyen arzusunun yıkılması sonucu despotizm doğmuştur. Demokrasinin en gözde kavramlarından biri olan özgürlük anlayışı bu sistemin sonunu getirmiştir. Özgürlük dolayısıyla gerek yöneten yönetilen gerek öğrenci öğretmen gerekse baba oğul arasındaki gerilim hat safhaya ulaşır. Köleler efendilerinden daha hür kadın erkekle eşit tutulur hale gelir. Hayvanlar bile bu devlette hürriyet havası içindedir.

157

En ufak bir baskıya kimse göğüs geremez alabildiğince karşı koyar. Her aşırılığın ardından her zaman sert bir tepki geldiği gibi demokrasinin bu sınır tanımaz hürriyeti de onun sonunu hazırlar.

Zaman içinde kalabalıkları iktidara getirdiği bu kişiler halkın kendine kul olduğunu görünce kendini halkın hâkimi gibi görmeye zenginlerle mücadele etmeye başlar. Bu mücadele can kaygısıyla kendini koruyacak orduların teminini beraberinde getirir. Mücadele kızıştıkça baskı artar. Kendini iktidara taşıyan halk kitleleri kendilerini görüp gözettiğini düşündüğü için her zaman yöneticilerinin yanında yer alma taraftarıdır. Ama zorbalık arttıkça zorbanın düşmanları da çoğalacağından zorbada kendi varlığını devam ettirmek için kendine karşı çıkanların hepsini temizleyeceğinden pek çok değerli insan o devletten yok olup gitmiş olacak. Zorba devletin tüm imkanlarını kendi istikbali için harcayacak yetmezse halkı vergi yoluyla ezecektir. Kendini iktidara taşıyan bu geniş halk kitlesi vergilerden ezilip beli

¹⁵⁵ Ebenstein, s.17.

¹⁵⁶ Ebenstein, s.33.

¹⁵⁷ Platon, s.291.

bükülünce karşı gelecek olsa zorbaya, zorba onlara karşı da güç kullanmaktan kendini alamayacaktır.¹⁵⁸

En kötü yönetim dediği tiranlığın nasıl sona ereceği yerine nasıl bir düzen kurulacağı hususunda Platon bir şey söylememiştir. Bu konuda tiranlığın yasalara saygılı iyi bir azınlık tarafından yıkılacağı yönetimin bunların içinden birinin eline geçeceği yada ideal bir devletin kurulacağı gibi spekülasyonlar yapılabilir.¹⁵⁹

1. 5. 6. Patriarşi

Devlet adlı eserinde belli bir sıralamaya göre şekillendirdiği yönetim biçimleri arasında olmamasına rağmen Yasalar adlı eserinde incelediği patriarşiyi burada incelemeyi uygun gördük. Patriarşi insanlık tarihinin ilk yönetim biçimidir. Bu safhada insanlığın zenginlik gibi bir tutkuları olmadığı gibi yazılı yasalara da gerek yoktur. Böyle bir ortamda erdemli bir şekilde yaşayan insanlar babanın yöntemiyle idare edilirler. Gelenekler ve ataların yasaları hakimdir. Bu yönetim biçimi bir defa bozuldumu bir daha yeniden tesis edilemez. Yapı ve erdemleri itibarıyla ideal devlete en yakın olan yönetim şekli budur.¹⁶⁰

Yönetim biçimleri konusunda Devlet adlı eseriyle aynı paralelikte hareket eden Platon Devlet Adamı adlı eserinde bu sistemlerin yine insanın ağır basan karakterinden doğduğu düşüncesini korumakta birinci sıraya yine monarşiyi koymakta ve sırasıyla oligarşi, demokrasi ve ardından monarşiden neşet eden tiranlık ile krallık yer almaktadır. Böylece beşe tekabül eden bu rejimlerden, kuvvetin ufak bir zümrenin elinde bulunması dolayısıyla aristokrasi yada oligarşi adını verdiği, kitlenin ister zenginlere gönülleriyle veya zorla emretsin ister kanunları saysın veya saymasın demokrasi dediği rejimlerdir. Asıl olan ve en iyi yönetim ilme dayanan tenkitçi ve idareci bir yönetimdir. Hükümetlerini bu sanata göre icra eden krallık gerek zorla gerek

¹⁵⁸ Platon, s.291-302.

¹⁵⁹ Ağaoğulları, s.231.

¹⁶⁰ Ağaoğulları, s.222.

gönüllü olarak hükümetlerini sürdürsün tıpkı bir doktorun hastasına yaklaştığı ve işini bir ilim üzere inşa ettiği gibi kimsenin kuşkuya mahal vermediği bir idaredir. Bu krallık devletin birliği için ne gerekiyorsa onu yapma konusunda serbesttir. Zor kullanma cezalandırma, öldürme... bunların hepsini yapma hakkına sahiptir. Bunun dışındaki tüm hükümetler doğru ve gerçek hükümetler değildir. Sadece taklittirler. İlimden kuvvetini alan bu biricik hükümet sorunların zamana, kişiye ve mekana göre değişmesi gibi olgulardan hareketle kendini kanunlarla sınırlandırmaktan ziyade kuvvetini bilgiden almalı gerektiğinde zamana ve zemine göre çareleri uygulamalıdır.¹⁶¹

Bu noktada onun işi dikkatini daima gemi ve gemidekilere veren kendi ilmini kanun tanıyarak hareket eden kendi yolcularını ve gemisini selamete sahile ulaştıran bir dümencinin işine benzer. Böyle yönetimi yapacak kralların sayısı azınlıktadır. Çünkü kalabalığın böyle bir ilmi elde etmesi mümkün değildir. Bunun dışındaki yönetimler bu hükümet şeklinin bazen iyi bazen de kötü taklitleridir. Bu taklidi yapanlar zenginlerse buna aristokratlık, kanuna hiç aldırış etmezlerse buna da oligarşi denilir. Bu taklidin en iyi olanı en iyiye göre düzenlenmiş kanunlara bağımlılıkla mümkündür. Aksi takdirde bunlar tiran adını alır. En iy yönetimin kurulamaması halkın böyle bir kralı görmemiş olmasından kaynaklanmakta ve bu rejimle bu güvensizliğin bir neticesi olarak tiran kral, oligarşi, aristokratlık ve demokratlık olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sonuca Platon arı kovanından çıkar gibi, doğuştan üstün bir ruh ve bedende bir kral yetişemiyor olmasından kaynaklandığını düşünerek varmıştır. En iyinin olma ihtimalinin kalmadığı bir ortamda da kanunların kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada demokrasiyi de kanunlara uygunluk ve kanunsuzluk olarak ikiye ayırır. Kanunların hüküm sürdüğü monarşik düzen bu altı düzenin en iyisidir. Ancak kanunların olmadığı yerde en kötüsü de budur. Kanunların olmadığı düzenin en iyisi ise gücün değişik ellerde toplandığı ve kötülüklerin en az seviyede kalabileceği düzen de demokrasidir.¹⁶²

¹⁶¹ Platon, **Devlet Adanı**, s.87.

¹⁶² Platon, **Devlet Adanı**, s.87.

1. 6. TOPLUM YAPISI AÇISINDAN PLATON

1. 6. 1. İnsanın Doğası

Onun siyaset felsefesi esas itibariyle bir insan felsefesi desek abartmış sayılmayız. Onun insana bakışını anlamadan siyaset felsefesini anlamamanın imkanı yoktur. O bir toplum içinde anlamlaşmış ve soyut bir varlık haline dönüşmüş bir insanı esas almıyor. Yani homo politicusla işe başlamıyor. Tam aksine somut olarak var olan insandan işe başlayarak devletini şekillendiriyor.¹⁶³

Bunun için insan felsefesini doğa felsefesi kadar değerli gören hatta insan felsefesini çok daha önemli bir konu olarak ele alan Platon'un yanıtlamak üzere ele alması gereken soru şudur. İyi insan nedir ya da kimdir? İyi insan nasıl yaratılır? Bu noktada insanın halini genel beşeri durumunu anlatır. İnsanları yanıltan salt gördüklerine inanmaya sevk eden onlara yanlış fikirler ve değerler aşılayan insanları yanılsamalara götüren şeyin yanlış toplum olduğuna inanır.¹⁶⁴

Bundan dolayı insanı anlamak onun toplumsal doğa içindeki varlığını kavramakla mümkündür. İnsanı ve toplumu birbirinden ayırdığımızda onu ya da devleti anlama imkanına sahip olamayız.¹⁶⁵ Onun için "...toplum bir tek insandan daha büyük bir şeydir..."¹⁶⁶ Bu yüzden özel ve genel yaşam birbiriyle bağlantılıdır. Eğer genel yaşam koşulları yozlaşmışsa özel yaşam ereğine eremez. O insanı koşullarına uygun iklimi bulamamış tohumun durumuna benzettir.¹⁶⁷

Bir açıdan bakıldığında Platon'a göre insan iki unsurdan meydana gelir. Bunlardan birincisi beden ikincisi ise ruhtur. Asıl olan ondaki geçici ve önemsiz olan beden değil kalıcı ve hakikat olan ruhtur. O hem ezeli ve hem de ebedidir. İnsandaki bu ruhtan hareketle insandaki değerleri üçe ayırır. Akıl, cesaret ve arzu... Cesaret ve arzu bu dünyaya ait değerlerdir ve geçicidir. Aynı zamanda akılla sürekli bir çatışma

¹⁶³ Ebenstein, s.18.

¹⁶⁴ Cevizci, s.310.

¹⁶⁵ Cassier, s.274.

¹⁶⁶ Platon, s.54.

¹⁶⁷ Cassirer, s.274.

içerisindedir. İnsanın kendini gerçekleştirmesi bu akıllı sayesinde cesaret ve arzuyu kontrol altına almasına bağlıdır. Akla en fazla sahip olanlar filozoflar olduğu için dünyada en mutlu insanlar da onlardır. Platon insanın bu ruhsal yapısından hareketle onu üç gruba ayırır. Altın karakterdekiler, gümüş karakterdekiler ve demir karakterdekiler... Altın karaktere sahip olanların işi devleti yönetmek, gümüş karakterde olanların işi devleti korumak, demir karakterde olanların işi ise devleti beslemektir.¹⁶⁸

Yapısı açısından değerlendirildiğinde İnsan üç parçalı bir yapıdadırlar. Bu üç parçalı yapı iştihâ, tin, yada gönül ve akıldır. O iştihâyı oldukça aşağı bir şey bizim en aşağı parçamız olarak tanımlar. Onun en belirgin örnekleri olarak susuzluk ve açlığı verir. Ruhun bu parçası kontrolsüz bir şekilde insanı temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelten onu bu amaçla sağa sola çeken dürtülerden oluşur. Ruhun söz konusu parçası sadece tatmini amaçlar. Bireyin daha büyük iyiliğini görecektir ve hesaplayacak durumda değildir.

Ruhun bu parçasının karşısında yer alan ve işlevi yönünden iştihanın tam tersi bir yapıda olan akıl vardır. Akıl insanın bütünsel iyiliğini gözetir. Ruhun ölçüp biçen, hesap yapan, enine boyuna düşünen parçasıdır. Akıl ruhun iştihanın suyu içip içmeme noktasındaki çelişkili durumunu ortadan kaldırmaya ve yaralıyı zararlıdan ayırmaya karar verecek suyun zehirli olabileceği düşüncesiyle onu suyu içmekten alıkoyacak parçasıdır.

Ruhun üçüncü ögesi akıl ile iştihaya aracılık eden unsur olarak, tin ya da gönüldür(thumos). Platon onu insandaki öfke duyan parça olarak tanımlar. Platon'a göre insanlar zaman zaman öfke tarafından harekete geçirilirler ve öfke, örneğin açlık susuzluk ve cinsellik benzeri dürtü ya da arzular gibi salt fizyolojik bir ihtiyacın ifadesi olmasa bile yine bir şekilde akıl dışı bir şeydir. O zaman zaman iştihayla olan çatışmasında akla müttefik olabildiğine göre ne kadar akıl dışı olursa olsun iştihadan ayrı olmak durumundadır.

¹⁶⁸ Çaha, s.17

Söz konusu ruhun parçalarının kendilerine özgü bir takım işlevleri vardır. Aklın işlevi bilmek, tinin görevi kişiye gurur kazandıracak şeyler için ölesiye mücadele etmek, iştihanın görevi fiziki tatminlerde aşırıya kaçmayıp, ölçülü olmaktır. İnsanın hedefi olan en yüksek mutluluğa ulaşması bu üç unsurun da belli bir ahenk içinde uyumuna bağlıdır. Bu üç unsur aklın kontrolü altında ahengi sağlamasıyla bu mutluluğa ulaşacaktır.¹⁶⁹

İnsan ruhundaki üç öge birbirinden kesin çizgilerle ayrılır. Ruhtaki öğelerden her biri bireylerde baskın çıkar. Bunlardan birincisi psikolojik bir vakıa olan insan ruhundaki çatışma olgusudur. Ona göre bütün insanlar içsel çatışma ve çelişkiler yaşar. Bu da insan ruhunun homojen olmadığının bir göstergesidir. Sözgelimi iştihâ farklı bir öge akıl farklı bir öğedir. İştihâ farklı bir şeyi arzu ederken akıl farklı bir şeyi yapmayı arzu edebilir. Bu ikisinin yaşadığı da tıpkı toplumsal sınıf arasında olası meydana gelebilecek olan bir çatışmanın ifadesidir. Bu çatışmadan insan ruhunu kurtaracak olan insanın kendini aklın önderliğine terk etmesiyle mümkündür.^{c331}

Platon'un analogisinde insan vücudunun doğru etkinliği ve birlikli işleyişinin yarattığı sağlık neyse ruhun parçalarının kendi işlevlerini yerine getirmenin sonucu olan mutluluk da ruh için odur. Bedenin iyiliği sağlık, insanın iyiliği de mutluluktur. Mutlu insan ruhun bu üç unsuruyla ahenk içinde organize olabilen uyumlu bir işbirliğini hayata geçirecek şekilde psikolojik ahenge erişmiş insan demektir. İyi insanın en nihai hedefi olan mutluluğa ulaşması için parçalardan her biri kendi doğal görevini yapmalı kendi doğal erdemin hayata geçirmelidir. Bilge, cesur, ölçülü ve doğrulukla adil olan insanın bedende sağlığı neyse, beden için nihai hedef olan mutluluk da odur.¹⁷⁰

Ona göre ancak doğru bir devlette yani filozofları yönettiği bir devlette bireyler ancak hem iyi insanlar hem de iyi yurttaşlar olarak gerçek doğalarını tümüyle gerçekleştirebilirler. Böyle bir siyasal düzen olmadan insanlar kaos içindedirler.¹⁷¹ O her ne kadar erdemin bilgi olduğu inancından hareketle filozof kralı arzulamaktaysa da

¹⁶⁹ Cevizci, s.319–320

¹⁷⁰ Cevizci, s.321.

¹⁷¹ Tannenbaum ve Schultz, s.58.

filozof kralın devletin güçlükleri olan tüm kamu hayatının ve insan tabiatının bozuk olduğunu hesaba katmasının kaçınılmaz olduğunu bilmekteydi. Yani sorun sadece bir yetersiz eğitim ya da hükümdarların ahlaki yetersizlikleri sorunu değildir.¹⁷²

Ona göre insan tabiatı kendi kendisiyle çekişme halindedir. Ulvi insan her ne pahasına olursa olsun kendini bu çekişme halinden kurtarmalıdır. Ortam içtenlikle ve başarıyla değerler yaratmış olan bir kuşak değil eleştirici bir tutumla kendini kuşku ve bocalamalara bırakmış bir nesille doludur.¹⁷³

Başka bir açıdan bakıldığında beş devlete karşılık gelen beş çeşit insan vardır. Sırasıyla bunlardan birincisi aristokratik rejimlere karşılık gelen aklın egemen olduğu insan, ikincisi timarşik yönetimlerin özelliğini taşıyan kendine fazla güvenen insandır. İyi konuşmayı bilmeyen ama nutuk dinlemeyi seven, kölelere karşı çok sert davranan onları küçümseyen, hür insanlara güler yüzlü, devlet adamlarına saygılı güçlü ve şerefli mevkileri seven, askerlik değerlerine dayanan jimnastiğe önem veren bir insan tipidir bu tip. Bu insan içi ve özü bozuk olduğu için gençliğinde değer vermese bile yaşlandıkça cimriliğe kayan bir şekilde zenginliğe özenir. Müzikle birleşen akıldan mahrum kalmışlardır. Bu kişi gençliğinde babasının kötü yönetimden uzaklaşması dolayısıyla kenarda köşede geçen bir hayat içerisinde yaşamıştır. Haliyle bu durum ailede babanın anne tarafından sorgulandığı yerine göre babanın aşağılandığı bir aile atmosferini beraberinde getirir. Evin hizmetçisi de dâhil olmak üzere baba hakkında olumsuz şeyler söylenir hep. Baba ise evladının dürüst ve erdemli bir hayat yaşaması için çaba gösterir. Fakat çocuk babasının anlattıklarıyla çevrede olanları kıyas eder ve bu olumsuz ortamda yetişen çocuk sonunda şeref düşkün bir insan haline dönüşür.¹⁷⁴

¹⁷² Sabine, s.38.

¹⁷³ Sabin e, s.38.

¹⁷⁴ Platon, s.275.

Üçüncü bir insan tipi de oligarşik yönetimlere benzeyen tarzdaki insan tipidir. Bu insanın babası varını yoğunu oligarşik bir düzende devlete heba etmiş devletin mahkemelerinde ya da savaş meydanlarında onur ve şerefini yitirmiştir. Bu aşağılanma duyguları içinde yetişen bu çocuk zaman içerisinde onurlu olmanın yolunu zengin olmakta bulmuş ve bu uğurda tüm gayretini yoğunlaştırmıştır.¹⁷⁵

Eğitimden ya da erdemden nasibini almadığı için zenginliğini kaybetme korkusu taşımadığı her ortamda zenginliğini pekiştirmek için elinden gelen bütün kötülükleri yapmaya meyyal bir yapı içerisinde. Oligarşik yapıya en çok benzediği tarafta burasıdır. Gerçekte dürüstlüğü sağlayan erdemden ve iç düzenden yoksun olduğu için sadece daha dürüst gözüktür.¹⁷⁶

Demokrasi rejimiyle birbirine benzeyen dördüncü bir tip daha vardır. Bu çocukta oligarşik düzen içinde bütün her şeyini zengin olmak için çabalamış bir kişinin çocuğu olarak dünyaya gelir. İnsan isteklerini zenginlik sevdasıyla bir kenara atmış bir halde yaşayan bu adamın çocuğu da ilk başlarda böyle yaşamaya devam eder. Yani sadece zorunlu ihtiyaçları için harcama yapan bir insan olarak yetişir. Fakat ilerleyen zamanlarda çevrenin de etkisiyle boş isteklerin de tatminine yönelir. Böylelikle önceki düşüncesiyle yeni istekler karşısındaki düşüncesi çatışır. Bu çatışma önu alınamaz bir hal aldığında kendine yönelen tüm telkinler çoğu zaman reddedildiği için ve babadan erdemli bir hayatın sırları öğrenilmediği için çocuk ya da genç bu dışarıdan gelme yeni tutkuların esiri haline gelir. Böylelikle kötü görüşler savaşı kazanır. Namusu, dürüstlüğü budalalık sayar, ölçülü olmayı korkaklık sayarlar. Hovardalığa değer verirler. Böyle yetişen bir gençlik yapılan bu ahlaksızlıkları yerme yerine övücü sözlerle cesaretlendirirler. Tüm servetini bu akıl almaz eğlenceler ve hayat için harcarlar.¹⁷⁷

Beşinci insan tipi de despot yönetimi çağrıştıran insan tipidir. Bu insan çocukluğunu demokrasi içinde ve hürriyet söylemleriyle hayatını yaşamış bir babanın çocuğu olarak yaşamıştır. Bu çocuk ta babasının geçtiği yoldan geçer. Babası ve dostları

¹⁷⁵ Platon, s.179.

¹⁷⁶ Platon, s.279–282.

¹⁷⁷ Platon, s.287–290.

artık yaşları kemale erdiklerinde çocuklarını ölçülülüğe çekmeye çalışırlarken kendi dostları ise tam tersine... Genç yaşında bir âşıklık belasına saplandığında bu kişinin dünyası allak bullak oldu demektir.¹⁷⁸

Var olan tüm imkânlarını bu yolda harcar elindeki son kuruşu da bittimi artık anne babasının varlığını da yok etmeye gerekirse çalmaya hatta onlara karşı zor kullanmaya kalkar. Yetmezse hırsızlık soygunculuk ve yan kesicilik gibi zorba devletin özelliklerini taşıyan şeyler yapmaya kalkar.¹⁷⁹

1. 6. 2. Platon'da Sınıflar

Devletin inşasında da görüldüğü gibi o felsefesini insanların üç parçalı ruh anlayışı üzerine inşa eder. Nasıl ki insanı temsil eden üç ayrı parça mevcut ise devlet de üç parçalı bir yapıdadır. Bu yönüyle o tarihsel bir metottan hareket etmez ve insan yapısından hareket ettiği için psikolojik bir yöntem kullanır. En aşağıdan en yukarıya bu parçaların ya da sınıfın devlet inşasındaki görevlerine değinir.

Bu sınıflar yöneticiler, koruyucular(yardımcılar) ve siyasal açıdan eşit olmayan üreticiler (çiftçilerdir)¹⁸⁰. Bu sınıflar kesinlikle bir kast değildir. Çünkü onlara üye olmak soydan gelen bir özellik değildir. Aksine öyle görünüyor ki en yüksek eğitimle kişi yaratılışından getirdiği özelliklerle devlette en yüksek sınıf olan yönetici sınıfına dahil olma imkanı elde edebilmektedir.¹⁸¹ Ama bu görev bölümü ve herkesin elinden gelenin en iyisini yapması yani işinde uzmanlaşmış olması iki temel ögeye dayanır. Birincisi doğuştan gelen yeteneklerse ikincisi de talim ve terbiye ile yetiştirilmeye bağlıdır. Devlet üzerine düşen bir vazife olarak doğuştan getirilen yetenekleri ortaya çıkarmak ve bu yetenekler doğrultusunda kişileri eğitmekle yükümlüdür. Bunu sağlayacak olanda ya filozofların iktidarındaki bir yönetim şekli ya da kralların filozof olduğu bir yönetim şeklinde mümkün olacaktır.¹⁸²

¹⁷⁸ Platon, s.305-306.

¹⁷⁹ Platon, s.305-307

¹⁸⁰ Tannenbaum ve Schultz, s.61.

¹⁸¹ Sabine s.48.

¹⁸² Sabine, s.37.

Her sınıfın kendine has bir işlevi ve görevi vardır ve her sınıf kendi işlev ve görevini yapmak durumundadır. Yöneticilerin görevi yönetmek, koruyucuların görevi korumak ve çiftçilerin görevi de tedariktir. Söz konusu işlevler birer meslektir. Ona göre sınıfların birbirinin işlev sahasına girmesi devletin bozulmasına ve yok olmasına sebep olur.

Burada akla takılan bir soruyla konumuzu açabiliriz. Doğuştan çiftçi yaratılıştan olan birisi sonradan eğitim sayesinde yönetici olabilir mi? Bu soru ,onun eğitim felsefesi anlaşılmadan cevapsız kalacaktır. Onun için bu sorunun cevabını onun eğitimle ilgili görüşlerini aktardığımız bölümde inceleyeceğiz. Şu kadarını söyleyebiliriz ki onun eğitimiyle ilgilendiği asıl sınıf yönetici ve koruyucu sınıfıdır.¹⁸³

Sınıfların oluşumunda Platon'un doğal bir oluşum içerisinde bir devleti düşündüğünü söylemek gerekir. O tüm sınıfların bir zorunluluk olarak aklın müdahalesi olmadan kendiliğinden, tabii akışı içerisinde ortaya çıktığı düşüncesindedir. Bu tabii akış iş bölümünün zorunluluğundan ve isteklerin tatmininden doğar. Bu noktaya kadar tabii akış içerisindeki bu yapı yöneticilerin bilinçli müdahalesiyle son bulur. Çünkü hakikati bilen yöneticilerin bilinçli müdahalesi olmazsa bu devlet çürümeyi hak eden bir devlet olması kaçınılmazdır. Bu çürüklük insanların istek ve arzularının, lükse tamahının artmasıyla oluşur. Toplum bu artan istek ve arzularla yükselen tamaha cevap veremez hale gelince kaynakların yetersizliği yüzünden bir saldırı ve savunma savaşı kaçınılmaz olacaktır. Onun için bu arzuları dizginlemek ve artan tamahı önlemek için gerekli önlemleri alacak olan felsefi donanımı sağlamış yöneticiler yapacaktır. Böylelikle bilinçsiz bir gelişmenin ürünü olarak ortaya çıkan sınıflaşma aklın müdahalesiyle ikinci bir hal alır.¹⁸⁴

¹⁸³ Cevizci, s.326.

¹⁸⁴ Ebenstein, s.22

Bu fikirleri de bize yine Sparta devletinin uygulamalarını hatırlatmaktadır. Sparta devletinde devletin kuramı hiçbir kentlinin yoksul duruma düşmemesi hiç birinin zengin olmaması temeline dayanıyordu. Kimsenin altın ve gümüş edinmesine izin verilmez ticaret demirden yapılan para yolu ile gerçekleşirdi. Halk tamamen toprağının mahsulüyle geçimini temin ederdi. Bu noktalarda Platon'un Sparta etkisi altında olduğunu söylemek pek de zor görünmemektedir.¹⁸⁵ Böyle bir devlette bilgeliği küçük bir yöneticiler sınıfı, yürekliliği askerler, ölçülülüğü ise yönetilenlerin yönetenlere boyun eğmelerinden doğan üreticiler sınıfı almaktadır ki böyle bir devlette hiç kimsenin başkalarının işlerine karışmadan kendi işlerini yapan bir yapı meydana gelir.¹⁸⁶

Her birini ayrı ayrı ele almaktan ziyade daha kolay olacağından dolayı devleti oluşturan bu sınıfların erdemleri hususunu burada işlemeyi daha uygun görüyoruz. Yalnız hemen ifade etmek gerekir ki asırlar önce ele alınan erdem anlayışıyla Hıristiyanlıkta katkısıyla çok fazla anlam genişlemesine sebep olan Platon'un erdem anlayışı bir ve aynı erdem değildi. Bu gün bir kadının erdemliliğinden veya ahlaklılığından bahsedildiğinde o kadının iffet ve namus içerisinde bir yaşayışı akla gelmektedir. Oysa Platon'da bu anlayışın erdem açısından izine rastlamamaktayız. Ona göre bu erdem bir şeyin en iyi neyi yapabileceğini sormaktı. Bundan dolayı o bir ahlak sorunu değil günümüzde psikoloji, biyoloji ve hatta fizik alanına girecek pratik bir sorundu. Platon'un erdem anlayışı onun organizmacı anlayışıyla alakalıdır. Her organ tek tek işlevleri olmasına rağmen tam anlamıyla meydana getirdiği şey bütünü yaşatmaktır. Tek tek işlevler nedir sorusu ise o organın erdemini ifade eder. Mesela kalbin işlevi kanı pompalamaktır. Bu sayede bütün olan vücut tek tek işlevlerin yerine getirilmesiyle yaşar. Devlette bir organizma olduğuna göre devleti oluşturan bu sınıfların tek tek vazifesi nedir sorusu onların erdemini ifade eder.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Russel, s.174.

¹⁸⁶ Copleston, s.144.

¹⁸⁷ Jones, s.249.

Bu noktadan hareketle görevi tedarik olan üretici sınıfı hem kendilerine yetecek malı üretmek veya kazanmak hemde ürettiklerinden ve kazandıklarından işbölümü gereği üretmeyen ve kazanmayan sınıfların da yaşamını sağlamak için dengeli bir kazanç ve kuvvetli bir paylaşım arzusunda olmaları gerekmektedir ki bu da ölçülülüktür. Demek ki üretici sınıfın erdemi ölçülü olmaktır. Görevi yöneticilerin iç ve dış tehdidine karşı yurdu korumak olan bekçilerin erdemi ise cesarettir. Görevlerini ilerde bahsedeceğimiz yöneticilerin erdemi ise bilgi'dir.¹⁸⁸

1. 6. 2. 1. Çiftçiler (Üreticiler)

Platon'a göre bir devlet ister ilkel bir devlet olsun isterse de içinde yaşadığı Atina toplumu gibi kendi çağı olsun bir üretici sınıfa sahiptir. Bu sınıf devletin zorunlu olarak ortaya çıkışını ifade eder ve insandaki iştihayı karşılamak vazifesinde olan sınıftır. Yine ifade ettiğimiz gibi bu sınıf zorunlu olarak kendi alanında ihtisaslaşmayı beraberinde getirmiştir. Fakat devletin zorunluluğunu ifade eden yegane sınıf değildir.¹⁸⁹ Ayrıca bu sınıf yönetilen ve devleti oluşturan yüzde doksanlık bir kesimi oluşturan sınıftır. Üreticiler tabiat ve toplumu anlamada filozoflar gibi keskin görüşe sahip değildirler. Onlar ancak tabiatın sınırlı bilgisine yani teknik bilgiye sahiptir. Böylece onlar filozoflara göre iki nedenden dolayı yetersiz düzeydedirler. Birincisi malzemeleri sınırlı ve kısıtlı olduğundan bilginin nedensel ya da estetik yardımına muhtaçtırlar. Böylesi bir bilgi de hedefi insan ve kosmos olan filozofun işinden kolaydır. Üreticiler ikinci olarak filozofun insan ve kosmosa ait hikmet ve anlayışa sahip olamadıklarıdır.¹⁹⁰

Emekçiler, mülk sahipleri, tüccarlar, iş adamları, çiftçiler, zanaatçılar ve benzeri üretim, ticaret ve zanaat işleriyle uğraşıp devlete ekonomik olarak katkı yapan tüm birey ve meslek örgütleri bu sınıfa dâhildir. Bu sınıf maddi zevklere düşkün olduğu için devleti oluşturan tabakanın en alt katmanındadır.¹⁹¹

¹⁸⁸ Jones, s.249.

¹⁸⁹ Cevizci, s.328.

¹⁹⁰ Ebenstein, s.26.

¹⁹¹ Çaha, s.19.

Filozofların hakikat, savaşçı askerlerin cesaret gibi erdemleri olmasına rağmen bunların değersiz arzular peşinde koştukları için bir erdemleri yoktur. Bunların ayırıcı niteliği iştihadır. Erdemleri olmasa bile devletin olmazsa olmaz gurubudurlar. Çünkü bunlar olmadan insanda var olan yeme içme ihtiyacını giderecek kimse bulmak mümkün olmayacaktır.¹⁹²

Bu sınıf ifade ettiğimiz gibi toplumun besleyiciler katmanını oluşturduğu gibi sadece üretim işleriyle uğraşması gereken Savaşçılık, yöneticilik gibi beceremeyeceği işlere kalkışmaması gereken sınıftır.¹⁹³

Ayrıca bu sınıf yardımcıları gibi tabi olan sınıftır ve hükümetin karar verme işlerine katılmazlar. Onlar yöneticilerin emirlerini yerine getirirler. Bu haliyle görülmektedir ki Platonda sınıf çizgileri açıkça çizilmiştir ve her bir sınıf bir işleyle sınırlandırılmıştır. Bu işlev onların doğuştan getirdiği yeteneklerinin doğal bir sonucudur ve buna göre toplumda konumlandırılırlar. Çiftçiler ya da ihtisaslaşan bölümlerini de ilave edersek üreticiler siyasal olarak en alt sınıfı oluştururlar. Onları özelliklerine gelince kaba arzularına bağımlı olmaları fiziksel ihtiyaçlarını tatmin etmek için zenginlik ve diğer maddi şeylerin peşinde koşmalarıdır. Diğer iki sınıftan farklı olarak üreticiler özel mülkiyet, evlenme ve çekirdek ailelerle birlikte yaşama haklarına sahiptir. Ayrıca onlar ,sınırlı eğitim yoluyla filozofların yönetme hakkını fark edecek kadar araçsal bir akla sahiptir. Bu eğitim yoluyla onlar kaba arzularının dizginlerinde kurtulmuş olacak kadar kendilerini aklın kontrolüne vermiş olan sınıftır. Devlet bunların aşırı zenginleşmelerinin önünü alacak tedbirleri uygulamakla vazifelidir. Onlarda bu tedbirlere harfiyen uyacak bilgi düzeyine devlet tarafından eriştirilmiş olur. Görevleri devletin maddi ihtiyaçlarını temin etmek olan bu sınıf devletin ekonomik refahı için gerekli tüm tarım ve zanaatkarlık görevlerini öğrenirler.¹⁹⁴

¹⁹² Çaha, s.19.

¹⁹³ Şenel, s.157.

¹⁹⁴ Tannenbaum, s.60.

Devlet üretici kesimin işleyişine Platon'da pek müdahil değildir. Onun müdahale ettiği sınıf koruyucular ve yöneticiler sınıfıdır. Bunlara uyguladığı eğitim metodunda gerekli tüm ayrıntıları açıklamasına rağmen üreticilerin üretme safhasıyla ilgili yazılı veya sözlü bir müdahale olmadığı görülür. Hayatlarına yön verecek bir iktisadi düzenleme yoktur.¹⁹⁵

1. 6. 2. 2. Koruyucular (Askerler)

Toplumu ihtiyaçların çeşitliliğine göre görev alan pek çok meslek dallarına sahip insanlarla çoğaltan Platon bu artışı diğer şehirlerinde işin içine katılmasıyla genişletir. Dışarıyla yapılan alışveriş neticesinde tüccarlar, araçlar, kaptanlar, gemiciler ve bunun gibi pek çok grubun katılmasını sağlayarak genişleyecektir. Nüfusun bu hızlı artışıyla beraber yeni topraklar elde etmek bir kaçınılmazlık olacaktır. Bu da savaşları beraberinde getireceğinden toplumda askerlere, savaşçılara ya da koruyuculara ihtiyaç duyulacaktır. Bir insan birden çok sanatı birden başaramayacağı ilkesinden hareketle ihtisaslaşmış sadece kendi işini yapan bir koruyucular sınıfı gerekmektedir.

Bu iş için yaratılmış uygun yaratılıştakileri bu sınıfa ait kılmak devletin görevidir. Yönetici düşmanı sezebilmek için bedence keskin duyulu, sezer sezmez de kovalayabilmek için çevik, yakalayınca da boğuşmak için güçlü olan cins köpeklerle benzeyen, yiğit, azgın, yenilmez, gözü pek, boyun eğmez olan ruhça da azgın ve tıpkı tanıdıklarına kuyruk sallayan tanımadıklarına da saldıran bir köpek gibi yurttaşlarına yumuşak düşmanına hoyrat davranan evdekiyle yabancıyı ayıran köpek gibi ayırmayı bilebilmek için bilmek ve öğrenmek merakı içinde olan ve benzeri özelliklere sahip kişileri bulup koruyucular sınıfını oluşturması gerekmektedir.¹⁹⁶ Görüldüğü üzere iştihaya cevap vermek üzere zorunlu olarak ortaya çıkan çiftçiler sınıfına yine zorunlu olarak ortaya çıkan koruyucular sınıfı eklenmiştir.

¹⁹⁵ Ebenstein, s.23.

¹⁹⁶ Platon, s.60–64.

Görevleri yöneticilerin kararlarını yerine getirmektir. Onlar üreticiler arasındaki hırs emarelerini kontrol altına almakla görevlendirilen devletin bürokratik sınıfını oluştururlar. Onlar aynı zamanda filozof kralla beraber idareyi yürütenlerdir ve her ikisi de sınıf özelliklerine dayalı olarak birbirine eşit olan erkek ve kadından oluşur.¹⁹⁷ Bu sınıfın üyeleri de tıpkı üreticiler gibi hiçbir yetkeye sahip değildir. Vazifeleri hükümdarların koyduğu kurallar çerçevesinde üretici sınıfın dengede durmasını ve ülkeyi dışa karşı korumada vazifelidirler. Konum olarak üretici sınıfın ve kralın arasında yer almakla beraber her iki sınıftan da ortak bir takım özellikler almış olan sınıftır. Ama daha çok yürütme gücüne yardım ettiklerinden dolayı yönetenlere daha yakın bir pozisyonadırlar.¹⁹⁸

Koruyucuların tabi tutulacakları eğitim konusunu onun eğitim görüşlerini incelediğimiz bölümde ele alacağız. Ama şunu burada ifade etmek doğru olacaktır. Koruyucular başka bütün işlerden sıyrılarak, kendilerini sadece devlet işine vermeleri, ondan başka hiçbir işle meşgul olmamaları gerekmektedir. Meşgul olmak bir yana giderek taklit ettiği işleri yapacaklarından kendi vazifeleri haricinde başka hiçbir şeyin taklidini dahi yapmamaları gerekmektedir.¹⁹⁹

Devlet hizmetinde onların halkı sakındırmaları gereken toplumu bozacak şekilde tehlikeli olan zenginlik ve fakirliğe karşı korumalarıdır. Çünkü bu ikisi de bir toplumun bozulmasını sağlayan en büyük tehlikedir. Zenginlik düşmana karşı başarı sağlayacak önemli bir şey gibi görünse de aslında yetiştirilmiş olan bu askerler sayesinde yumruk yumruğa bir kavgada onları yenebilecek hiçbir güç bulunmamaktadır. Ayrıca devletin sınırlarını halka yetecek genişlikte olacak şekilde genişletmek ve muhafaza etmek müzik mekânlarında nöbet tutmak suretiyle zararlı müziklerden halkı korumak ta onların görevleri arasındadır.²⁰⁰

¹⁹⁷ Tannenbaum ve Schultz, s.62.

¹⁹⁸ Jones, s.247.

¹⁹⁹ Platon, s.86.

²⁰⁰ Platon, s.118.

Platon yönetici ve koruyuculara, üreticiler için geçerliliği olmayan iki sınırlama getirir. Bunlardan birincisi çekirdek ailelere sahip olmamalarıdır. Karı-kocalar, çocuklar dâhil her şeyi paylaşırlar. Çürümeyi ve kavgaları önlemek için evlatlar sınıf üyeliğini babalarından miras almamalıdır. Çocuklar yaşlandıklarında özelliklerine göre sınıflara yerleştirilir. İkincisi özel mülkiyete sahip olmamalıdır. Onların malları ortak tutulur ve temel ihtiyaçlarına göre dağıtılır. Burada Platon'un komünist bir rejim öngördüğü ileri sürülerek eleştiriye tabi tutanlar olmuştur.²⁰¹ Ortak mülkiyetten hareket ederek iddialarını isbata çalışan bu görüşe göre koruyucuların evlerinin küçük olması yiyeceklerinin sade ve toluca yemek yenilecek kamplar olması, altın ve gümüşün bunlara yasak olması zengin olmasalar bile mutlu olması gereken bir grup ve kadın ve çocuklar dahil arkadaşların her şeyinin ortak olması gibi fikirlerinin bu Kominizm fikrine uyduğu görüşündedirler.²⁰² Ancak her ikisi arasında temelde bir takım farklar vardır. Platon komünizmi sadece azınlık bir gruba , Marks ise tüm nüfusa uygulamıştır. Platon sınıf işbirliğinden , Marks ise sınıf çatışmasından yola çıkmıştır.²⁰³

Ayrıca Sosyalizmin bakış açısı hedonistic'tir. Hedefi, ele geçirme arzusunu ve sefaleti ortadan kaldırarak insanların mutluluğunu çoğaltmaktır. Amacı ise önceden tasarlanmış haklı idealini gerçekleştirmek değil şu an yaşayan insanların en yüksek mutluluğa en yüksek sayıda katılımı sağlayarak ulaşmaktır. Oysa Platon'un tasarladığı devlette yönetici sınıfının ve koruyucu sınıfının ortak paylaşımı biraz züht hayatı diyebileceğimiz bir hayata tekabül eder. Bu sınıftakilerin maddi istekleri ve onların tatmini gibi bir ilke yoktur. Ayrıca Platona göre siyasal iktidarın yâda devletleşmenin amacı daha bireylere tek tek daha çok mutluluk sağlamak değil toplumsal bir adalet idealinin gerçekleşmesidir.²⁰⁴

²⁰¹ Tannebaum, s.63

²⁰² Russel, s.191.

²⁰³ Tannenbaum, s.63.

²⁰⁴ Ebenstein, s.23.

Eğer onun bir muhafızlar sosyalizminden bahsetmek mümkün görünse o zaman bu sosyalizmi batı sosyalizminden ayırmak gerekecektir. Çünkü batı sosyalizmi mutluluk ve hazzı paylaşmayı esas alırken Platon'un sosyalizmi ise ceberut bir görevdir. Onda paylaşılan ölmeye hazır oluşturmaz. Ama modern batılı sosyalizm ölümü değil hayatı ve zevki onaylar.²⁰⁵

Direk koruyucularla ilgili olmamakla beraber burada anlatmaya değer gördüğün bir husus var ki dolaylı da olsa koruyucularla ilgilidir. Platon iyi bir Yunan milliyetçisi olarak görülmektedir. Çünkü o Yunanlılarla kendi aralarında yaptıkları mücadeleye savaş demek istememekte Yunanlıları bir soydan ve akraba olarak saymaktadır. Onun için Yunan topraklarını yakıp yıkmak, evleri ateşe vermek doğru değildir. Mücadele sonunda sadece o seneki mahsullere tarım ürünlerine el koymakla yetinilmelidir. Bu mücadelenin de adı savaş değil çatışma olmalıdır. Bu mücadele yabancılarla olduğu zaman bu mücadele savaş adını alır. En nihayetinde barışılacağı için en asgari düzeyde zarar vermekle bu çatışmadan çıkılmalıdır. Soy birliği ve din birliği bu yakınlığın en önemli sebepleri arasındadır.²⁰⁶

1. 6. 2. 3. Yönetici Sınıfı

“ Filozoflar bu devletlerde kral, ya da şimdi kral, önder dediklerimiz gerçekten filozof olmadıkça, böylece aynı insanda devlet gücüyle akıl gücü birleşmedikçe, kesin bir kanunla herkese yalnız kendi yapacağı iş verilmedikçe, sevgili Glaukon, bence bu devletlerin başı dertten kurulamaz, insanoğlu da bunu yapmadıkça tasarladığımız devlet mümkün olduğu ölçüde bile doğamaz, kavuşamaz gün ışığına.”²⁰⁷

²⁰⁵ Ebestein, s.23.

²⁰⁶ Platon, s.177-178

²⁰⁷ Platon, s.182.

Devleti oluşturan üçüncü ve en önemli sınıf, insan ruhunun akıl yönünü temsil eden işte bu yönetici sınıfıdır. Bu sınıf aklın egemenliğinde devleti idare edecek olan filozof kral sınıfıdır. Bu sınıf bilgelikle donatılmış iyi bir felsefi eğitimden geçmiş,devletle en fazla ilgilenen ,kendi iyiliğini devletin iyiliğiyle özdeşleştirmiş,bütünün refah ve mutluluğunu her şeyden üstün tutan ,araçsal ve özellikle normatif aklın hakimiyetinde hükümlerlik sürdükleri için bencillikten uzak ,devletçi ve bürokratik bir yapıdan uzak bir yönetim icra eden sınıftır. Filozof-kral devletin birliğini temin eden nihai ve en temel bağıdır. İnsanların maddi ihtiyaçlardan dolayı bir araya gelmelerini sağlayan zorunluluk tek başına yeterli olmadığı için insanları birbirlerini sevmeyi sağlayacak ve manevi bir köprü kurarak insanları kenetleyecek olan aklın egemenliğindeki filozof-kral da devlet için kaçınılmaz ve zorunlu olarak olması gereken bir sınıftır.²⁰⁸ Ayrıca bu sınıf ömürleri boyunca yalnız toplumun yararına işler görmüş, zararına olan şeylerden de kaçınmış insanlar olmalıdır.²⁰⁹

Platon yönetici sınıfın bir bilim konusu olması gerektiğine ve yöneticinin devletin ne olduğunu ve yaşamının ne olması gerektiğini bilmesine derinden inanıyordu.Aksi takdirde yöneticinin devletini ve yönettiği kişileri hüsrana uğratmasının kaçınılmaz olacağı inancındaydı. Bu sonuçlar o yöneticinin sadece politikacı olarak adlandırılmasından öteye geçmeyeceğine inanmaktaydı. Her ne kadar o gerçek devlet adamlığının tohumlarını ekmeye devam etmiş olsa da tecrübeleri ona mevcut devletlerin ve onu idare eden yöneticilerin kusurlu olduğunu öğretmiş ve onu kılğısal politik yaşama sırtını döndürmüştü.²¹⁰

²⁰⁸ Cevizci, s.330.

²⁰⁹ Platon, s.108.

²¹⁰ Copleston, s.138.

Bu sınıfın akllı tamamen uzman bir hekimin bilgisine koştuttur. Nasıl bir hekim hastasının iyileşmesi ve sıhhatine kavuşması için bir takım teşhisler koyup çeşitli tedavi yöntemleri uyguluyorsa filozof-kralda yönetimi altındaki insanları ahlaken daha iyi olmaları için emir ve talimatlar verir.²¹¹

Bu sınıf akıyla yaşaması gereken iştihayı terk etmesi gereken, iştihanın taleplerini unutmaması gereken mülkiyet hakkı olmayan²¹² siyasi hikmetle teknik bilgiyi birbirinden ayırma kabiliyetine sahip bir sınıftır. İnsan ve toplum meselelerine en yüksek düzeyde vakıf olanlar filozoflardır. Filozofların bu özelliği aldığı eğitimin toplamından daha fazla bir şeydir.²¹³ Bu yönüyle bakıldığında onun politika bilimi, krallara yaraşır bilim generallerin yada yargıcın sanatıyla özdeş olamaz. Çünkü bunların yaptıkları işler altgüdümlü hizmet işleridir. Oysa kral tikel sanat ve bilimlerden farklı olanı gönüllülük esasına göre icra eder.²¹⁴ Bu açıdan değerlendirildiğinde onun filozof kralı bir ödev uğruna bir siyasi düşünür ve devlet adamı olmuş kimsedir. Eğer filozoflara müdahale edilmeyip kendi hallerine bırakılacak olursak onlar spekülative yaşamı siyasal yaşama yeğleyecek kimselerdir. Fakat onlar yeryüzüne geri çağırılmalı devlet yaşamında rol almaya zorlanmalıdır. Göksel düzenle irtibatı olan filozoflar kendi hallerine bırakıldıklarında devlet yönetimine geri dönmeye tenezzül etmeyeceklerdir.²¹⁵

Ama Platon buna rağmen yine de birliği başaracağını ünlü ‘Mağara Benzetmesinde’ tasvir eder. Platon’a göre mağara kaba arzu ve kamuoyunun aşırılık ve adaletsizliklerini teşvik eden bir rejim olduğu için nefret ettiği bir demokrasiye benzer....’’

²¹¹ Weber, s.24.

²¹² Cevizci, s.332.

²¹³ Ebenstein, s.25.

²¹⁴ Copleston, s.149.

²¹⁵ Cassirer, s.274–275.

Mağara sakinleri , nesnelerin gölgelerini gören demokrasideki sahte bilginin hayal dünyasında yaşayan çoğu insan gibi, idrak düzeyinin daha alt seviyesindedir.Onlar belli şeylerle ilgili inançlara sahiptirler ve belki güzel bir sanat parçasını veya doğru yasayı fark edebilirler , ama onları bu maddi şeylerle ilgili hüküm verme standartları yüzeysel ve sürekli değişir....’’²¹⁶

Filozof kralın meşru iktidar hakkı mutlakdır. Bu onların iyi bir eğitimden geçmiş olmalarından ve doğuştan getirdikleri yeteneklerden kaynaklanır Onlar iyi ideasını bildikleri için neyin iyi neyin kötü olduklarını ortaya çıkarma güçleri ellerinde bulundurdıkları gibi karar alırlarken de bu bilgiye başvurarak karar alırlar.²¹⁷

Fakat doğuştan aklın egemenliğine tam manasıyla teslim olmuş, eğitim yoluyla iyi ideasını gerçek anlamda çözümlemiş olan filozof-kral insanlara bu alaca karanlıkta yollarını bulmalarına yardımcı olabilirler. Filozofun görevi mağaraya dönmek ve çoğunluğun kendilerini görmelerine yardımcı olmaktır. Sonuç olarak gerçek bir devlet filozofların emin ellerine tam bir şekilde teslim olmuş devlettir. Filozoflar sofistler gibi kendi çıkarları için yönetmeyi istemezler, kendileri yönetmediği zaman daha kötülerin yöneteceğini bildikleri için onların kötülüklerine muhatap olmamak için yönetirler.²¹⁸ Böylece filozof kralın yönettiği devlet tam anlamıyla adaletin gerçekleşeceği bir devlet olacağından birliğini muhafaza etmiş bir devlet olacaktır.

Platon’a göre zenginlik ve yoksulluk insanı işe yaramaz duruma getirir. Çömlekçi zengin olunca zanaatı ile uğraşmayacağı, onu keyfe, tembelliğe ve değişik isteklere sürükleyeceği için o zanaat alanı verimsiz ve atıl hale gelecektir. Yoksulluk ise zanaat için gerekli malzeme tedarik etme noktasında kişiyi sıkıntıya düşüreceğinden, insanlara düzeni değiştirme isteği yaratacağından zanaat yine işlemez hale gelecektir.²¹⁹

²¹⁶ Tannenbaum, s.60.

²¹⁷ Tannenbaum, s.62.

²¹⁸ Tannenbaum, s.60.

²¹⁹ Şenel, s.60.

İşte bu noktada filozof olan kral ya da yönetici aldığı felsefi dersler sayesinde toplum için bu denli tehlikeli olan zenginlik ve yoksulluktan kendileri uzak duracağı gibi Yunan kentlerine de girmelerini engelleyecek önlemleri almasını da bilecektir.

Platon'a göre yöneticiler için aile kurumu da olmamalıdır. Nedeni ise aile çıkarlarıyla devlet çıkarları karşı karşıya geldiklerinde aile çıkarlarının öne geçeceği gerçeğidir. Aile sevgisi topluma olan sevgiyi de azaltır. Aile ortadan kalkınca bu sevgi olanca enerjisiyle topluma aktarılır. Bu yöntem onun öngördüğü kolektif düzenlemelerin koruyucular için ortaya koyduğu tamamlayıcı parçadır.²²⁰

Filozof aynı zamanda bezediği duvar üzerinde çalışıp uğraşan bir ressam benzer. Tıpkı ressam gibi kendi maksatları doğrultusunda kendi ülkesini özene bezene çalışacak ve kentin kılığını biçimini çizip biçecektir.²²¹

Ayrıca bu sınıfa gireceklerin türlü denemelerden geçirilip sılandıktan sonra bu sınıfa dahil edilmesi gerekmektedir. Yönetici sınıfı için en önemli hususlardan biri olan eğitim konusuna konumuzun ilerleyen bölümlerinde temas edecek olduğumuzu belirtip onların sınanması noktasını burada anlatmak istiyorum. Nasıl genç tayları ürkek olup olmadıklarını sınamak için gürültü patırtı içinden geçiriliyorsa aynı şekilde yöneticilerinde insanı sürükleyen her türlü zevkler içine salıvermeli ve altını ateşte sınar gibi sınamak gerekmektedir. Bu sınamalardan başarıyla geçenler devletin önderliğine getirilmelidir. Onlara öldükleri zaman anıtlar dikmek, büyük armağanlar sunmak suretiyle taltif edilecektir. Bu sınamaları başaramayanlar da atılacaktır. Bu yöneticiler içeriden dostlara karşı, dostların kötülük isteklerine karşı, düşmanların da kötülüklerine karşı önlemler alacak ve bu önlemler koruyucular yoluyla hayata geçirilecektir.²²²

²²⁰ Şenel, s. 160.

²²¹ Emile Brehier, **Felsefe Tarihi**, 1.c., Miraç Katırcıoğlu (çev.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969, s.112.

²²² Platon, s.109.

Bu yöneticilerin halkın ve devletin yararına bazı yalanları halka anlatması ve inandırmasının da ahlaki her hangi bir endişeye meydan vermeyecek kadar önemli olduğu görüşündedir. Bu yalanın gayesi toplumu bir birlik halinde tutabilmek ve olası bozulmalara ve düşmanlıklara karşı halkı kaynaştırmaktır. Şöyle ki; Sizler bu ana kadar bizim tarafımızdan bazı ilkelere göre yetiştirildiniz ama oysa bu bir rüyaydı. Gerçekte sizler tüm edindiklerinizle birlikte yerin altında yetiştiniz. Toprak bu yüzden sizin hepinizin ortak anasıdır. Ona saldıran olursa korumak boynunuzun borcudur. Yurttaşlarınızda aynı toprağın çocukları ve sizin kardeşlerinizdir. Ama tanrı önder olarak yarattıklarının mayasına altın yardımcılarının mayasına gümüş ve çiftçiler ve diğer işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aranızda bir hamur birliği olduğuna göre sizden doğan çocuklar da sizlere benzeyecektir. Ama arada bir altından gümüş gümüşten de altın doğduğu olabilir. Bu yalan önce yöneticilerden başlamak üzere koruyucular ve üreticiler tarafından tam bir şekilde kabullendirilmelidir.²²³

Geçen bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi O kalabalık bir yönetici sınıfının politik bilgiyi taşıyamayacağına inandığından kalabalıkların yönetiminin bilgece olmayacağına inanır. Ona göre gerçek hükümet küçük bir kümede veya bir bireyde bulunur. Bu yönetenler için ideal olanın tek tek durumlar veya olaylar için yasalar çıkarmasıdır. O yasaların durumların değişmesiyle değişmesi gerektiğine olan inancı dolayısıyla bu noktada gelenekçiliğin değişen durumlara ve yeni gereksinimlere akıllıca yaklaşımı engellediğini düşünmektedir. Ona göre olaylara ve şartlara göre değişen ama egemen olan bir yasayla yurtdaşlar bağımlı kılınmalıdır. Yasaları çiğneyenler gerektiğinde ölümle cezalandırılmalıdır.²²⁴

²²³ Platon, s.109.

²²⁴ Copleston, s.149.

Peki filozof-kralın çıkaracağı yasalar nasıl olmalıdır?

Diğer bütün rejimlerin getirdiği yasalar sınıf devletleri olduklarından tikel sınıfların iyiliği için kabul edilmiş olmalarına karşın filozof-kralın çıkardığı yasalar devletin iyiliği için çıkarılmalıdır. Bu devlette yöneticiler yönettiklerinin varsılıklarıyla değil kişisel karakter ve yönetim için uygunluk gibi noktaları göz önünde bulundurur bunun dışında kendini yasalarla sınırlandırır ve yasaları uygular. Bu sayede devlet bir sınıfın iyiliği için değil ama iyi yaşama önderlik etmek için varolur. Yine devlet çok fazla kişiden oluşması gerekmez. 5.040 kişinin olması yeterlidir. Ancak bu 5.040 kişi 5.040 konuttan bahsettiğine göre 5.040 aile olabilir. Bu ailelerden oluşan devletin bozulmaya götürecek olan dünya malına dalmasını engellemek için de başka insanlar arasında geçerliliği olmayan sadece kendi aralarında geçerli olan bir para kullanmalarını filozof-kral temin etmelidir. Ayrıca kamu görevlilerinin atanma ve işlevleri belli kurallarla ve rakamlarla sınırlı olmalıdır. Yine evlilik işleriyle ilgili bir kadınlar komitesi kurularak evlenecekleri, evlenmişleri boşanacakları belli kriterler göre denetlemek üzere görevlendirilecektir. Yine eğitim konusunda ve yöntemleri hakkında çeşitli uygulamalar sabitleştirilerek uygulanmalıdır. Mesela ruhta dinginlenmeyi sağladığı için bebekler sallanmalıdır. Dinsel şenlikler için çeşitli düzenlemeler yapılmalı hergün bir şenlik yapılarak bu şenliğe eşlik edecek devlet memuru tayin edilmeli tanrılara adaklar sunulmalıdır. Tarım ve ceza ilkeleri üzerine mahkumun ruhsal durumunun göz önünde bulundurulduğu yasal bir düzenlemeyi tavsiye etmektedir. Ayrıca o tanrı tanımazlığa ve heretikliğe karşıda ceza yasalarını uygulanması taraftarıdır. Filozof-kralın ülkesinde dilencilik yolu kapalı olacağından dilenciler sürgüne gönderilmelidir. Mahkemeleri etkileyenler ölümle cezalandırılmalıdırlar. Eğer kamu parasını zimmetine geçiren kimse filozof-kralın ülkesindense ölümle cezalandırılmalı başka ülkenin vatandaşı ise durumuna göre değerlendirilmelidir. Çünkü kendi ülke vatandaşı devletin uyguladığı eğitimden geçmesine rağmen iyileşmeyi sağlayamamış bir hastadır. Kırk yaşın altındakiler askerlik görevi hariç çeşitli bahanelerle devletin onayı olmadan yurt dışına çıkamayacaktır.²²⁵

²²⁵ Copleston, 151-158.

Platon'un oluşturduğu dört katmanlı devlet yapısını burada incelemiş bulunmaktayız. Görüleceği üzere Platon' da kölelik sınıfı gibi ilk çağlardan beri var olagelen bir sınıfa hiç değinmediği varsayılacaktır. Ancak bunun doğru bir varsayım olmadığı Diyaloğunun satır aralarında ortaya çıkmaktadır. Platon Devlet'te daha çok koruyucu ve yöneticilerin yetiştirilmeleri üzerinde durmuş çiftçiler için bile pek bir şey söylememiştir. O bu yöntem gereği devleti oluşturan yerleşik yabancıları ve köleleri incelemesi dışında bırakmıştır. Platon'a göre devleti oluşturan sınıfları buraya kadar incelemeye çalıştık. Başta da söylediğimiz gibi bütün düşünürler gibi o da çağının çocuğudur ve fikirleri ya bir tepki olarak ya da bir kabullenme olarak kendini ortaya çıkarır. Atina toplumunda var olan katı devletçilik ve sınıfsal tabakalaşma onun döneminin bir yansıması olarak görülmelidir. Her ne kadar Atina tabakalaşması farklı bir yapıda olsa da önemli olan bu tabakalaşmanın Platon tarafından kabullenildiğidir. Ayrıca sınıflar arası geçişler Atina toplumunda da katı bir şekilde kapalı olduğu gibi Platon'da da bu kapalılığın devam ettiğini görmekteyiz.²²⁶

1. 6. 2. 4. Köleler

Devlet adlı yapıtında Platon'a göre kölelerin varlığı öylesine doğaldır ki bunlardan ayrı bir sınıf olarak söz edilmez.²²⁷ Devlet yapıtında olmasa bile Yasalarda Platon kölelik kurumunu kabul ediyor ve köleyi efendisinin devredilebilir bir mülkiyeti olarak görüyor. Platon köleler hususunda çağdaş Atina uygulamalarından daha farklı düşünmekte ve Atina'nın kölelere sağladığı korumayı sağlayamamaktadır. Gerçi bir köle kamusal niteliği içerisinde güvence altına almaktaysa da kölelere karşı kötü muamele hususunda uygulanacak cezalar hususunda hiçbir öneri sunmamaktadır. Kaldı ki Atina böyle bir durumda köleye kötü muamele yapana soruşturma açılmasına izin vermekteydi.²²⁸

²²⁶ Cevizci, s.324

²²⁷ Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar**, C.5, s.211.

²²⁸ Cpleston, s.158.

Devlet adlı yapıtında mevcut Atina kölelerinin laubaliliğinden yakınmakla birlikte Yasalar da bu konu daha detaylandırılarak işlenmektedir. Onlara karşı işledikleri suçların cezasız kalmaması gerektiğinden tutunda onlara şaka yapılmaması ama yine de onlara iyi muamelede bulunulması gibi hususlar detaylandırılarak verilmektedir. Bu yönüyle o kölelere karşı Atina gevşekliğini de Sparta acımasızlığını da sevmediği anlaşılmaktadır.²²⁹ Ayrıca yasalarda köleler toplumun en alt katmanı olarak kabul edildiği gibi hiçbir hakları olmayan ve yurttaşların topraklarını ekip biçen ve çeşitli işlerde çalışan sınıftır. Bu işlevlerine rağmen onlara karşı ihtiyatlı davranarak olası bir köle ayaklanması için de çeşitli önlemler almayı uygun görmüştür Bunlar arasında aynı ülkeden kalabalık bir köle sınıfını bir arada tutmayı uygun görmediğini sayabiliriz. Ancak bu şekilde onlara adil davranılmak suretiyle onlardan gelebilecek kötülüklerden devlet kendini kurtarabilir. Ancak bu adil davranış onların özgür kişiler gibi görünmelerini sağlayacak boyutta olmamalıdır. Toplumdaki yerlerinin üstüne çıkmamaları için gerekli her türlü ceza bunlara verilmelidir.²³⁰

1. 6. 3. Eğitim

Rousseau, onun Devlet adlı yapıtını, bir siyasal sistemi önermesinden daha çok eğitim üstüne yazılmış en büyük eser olarak görür.²³¹ Platona göre Atina toplumu bozuk ve hastalıklı bir toplumdur. Bu toplumun bu bozukluktan kurtulabilmesinin yegâne ölçütü sağlam bir eğitimle bireyleri eğitmekten geçer. Atina toplumunun iştihayla karar veren bir toplum olmalarından dolayı, onların doğru ahlaki kararlar alamadıklarını bu insanların yanlış hesap yaptıklarını savunur. İştihanın insanların hayatında kurduğu hâkimiyeti yok edebilmek, dengeli, ölçülü ve iyi düzenlenmiş bir hayat sürebilmeleri için filozofların yönettiği adil bir politik düzende sağlam bir eğitim yoluyla mümkün olur.²³²

²²⁹ Copleston, s.158.

²³⁰ Ağaoğulları, s.295.

²³¹ Cassirer, s.274

²³² Cevizci, s.324.

Bu şekilde insanların iřtiĥaları hak ettikleri yerde ve düzeyde dururken, akıl yürütme güçleri doğru fikir ve kanaatlerle donatılır. Bu şekilde onların akılları ruhlarını taraıgır ve hizipçi bir şekilde değil de ruhun bütünlüğünün esenliğine hizmet edecek şekilde yönetebilmeyi öğrenirler.²³³

Platon insan ruhunun özellikle genç ruhların şekillenebilir veya şekillenmeye tamamen elverişli olduğu  n kabulünden hareket etse²³⁴ de O eğitimin hiç sona ermeyen bir süreç olarak gençleri olduğu kadar yetişkinleri de kapsayan bir uygulama olduğu görüşündedir.²³⁵ Ona göre insanlar hangi yaratılışta olurlarsa olsunlar eğitim sayesinde belli bir olgunluğa ve mutlu yaşama sanatını öğrenme kabiliyetine ve ruhu şekillenebilir özelliğe sahiptir. Bu evrenin ilk aşaması çocukluk evresidir. Onun için ilk ve temel eğitime çocukluktan başlar.²³⁶ Başlangıçta herkese açık olan bu eğitim giderek çok azınlıkta kalan bir grubu kapsayacağı için elitist bir projedir.²³⁷

Konu  ocukların eğitimine gelmişken onun kendi çağında ve özellikle Sparta'da alışıldık olsa da günümüz koşullarında yadsınacak görüşüne de temas etmek yerinde olacaktır. O her çocuğun eğitilebilir bir yapıda olmasına olan inancının yanında doğuştan eğitilemeyecek bedenlen ve ruhen eksik yapıda çocukların olabileceğine inanır ve bu tipte çocukların  l me terk edilmesi gerektiğini düşünür. Geri kalan sağlamların eğitimi devletin üzerine bir vazife olarak kalırdı. Bu düşüncesiyle onun Sparta devletinden çok etkilendiği fikirlerinin Sparta geleneksel anlayışıyla paralellik arzettiği söylenebilir. Çünkü aynı uygulama Sparta'da bizzat yapılmıştır. Ayrıca askerlerin temel hedefleri noktasında da o Spartalıların askerlerin tek hedefi devlete adanmaktır fikriyle de paralellik arz eder.²³⁸

²³³ Cevizci, s.324.

²³⁴ Cevizci, s.337

²³⁵ Ebenstein, s.20.

²³⁶ Cevizci, s.337.

²³⁷ Tannenbaum, s.63.

²³⁸ Russel, s.173.

Sparta devletinde ifade ettiğimiz gibi yeni doğan bir çocuk ailenin yaşlıları önüne getirilirdi. Eğer çocuk sağlıklı ise yetiştirilmek üzere babasına verilir eğer sakatsa derin bir su kuyusuna atılırdı. Bazı sertleştirme eğitimlerinden geçirilir yedi yaşına girince yatılı okula yetişmesi için verilirdi. Bu okullarda iyi bir beden eğitimi ve cesaret eğitiminden geçirilir kız erkek ortak ortamlarda çıplak olarak zamanlarını geçirirlerdi.²³⁹

Platon'un ikinci ön kabulü ise genç karakterlerin özel bir biçimde şekillendiği inancıdır. O eğitimin yaratılıştaki var olan özelliklerin berrak bir hale gelmesi ve güçlendirilmesini sağlayacak bir yol olarak görür. Yoksa eğitim yoluyla ruhta olmayan bir şeyin ruha verilmesi olanağı yoktur. Köre eğitim yoluyla görme yeteneği verilmesi mümkün değildir.

Aynı zamanda karakterin oluşmasında çevre de en az eğitim kadar etkilidir. İnsan sürekli çevresine olumlu veya olumsuz tepkiler verir. Bu etkileşim içinde insan çevresinden iradeli ya da iradesiz şekilde karakteri üzerinde uygulamalara gidecektir. Bunun için iyi karakterli insanların yetiştirilebilmeleri için çevrenin organize edilmesi gerekmektedir.²⁴⁰

Platon'un eğitim sistemi biri genel eğitim sistemi biri de belli bir komünizm olarak da adlandırılan anlayışı olmak üzere iki tanedir. Genel eğitim sistemiyle kişinin doğuştan getirdiği özellikler kapsamında o işi en iyi bir şekilde yapabilmesi amaçlanır. Çiftçi yaratılıştaki olan çiftçiliği, koruyucu yaratılıştaki olanlar koruyuculuğu, yönetici yaratılıştaki kişilerde en iyi yöneticiliği bu eğitim sayesinde öğrenirler ve yaparlar. Komünizm sistemi ile de genel eğitim sistemi için zaman kazanılmasının yanında kişilerdeki bencillik duygularının yok olmasına ve belli bir birlikteliğin oluşmasına zemin hazırlanır.²⁴¹ Komünizmle ilgili Platon'un görüşlerini kısa da olsa önceki satırlarda ele almıştık.

²³⁹ Russel, s.181.

²⁴⁰ Cevizci, s.337-338

²⁴¹ Cevizci, s.343

Platon'un eğitim sistemi çocukluk, gençlik ve olgunlukta olmak üzere iki aşamalı bir tasarımdır. Çocukluk ve gençlik dönemi, temel eğitim dönemidir. Çocukluk dönemi eğitimi bir karakter eğitimi dönemidir.²⁴² Onun dilinden söylersek “ *Hele iş genç ve körpe kimseleri yetiştirmek olunca; çünkü insanlar bu çağda yatkın olurlar, hangi kalıba sokulmak istenirse o kalıba girebilirler.*”²⁴³ Olgunlukta ise entelektüel eğitim dönemidir. Eğitim sistemi başka bir tasnifle de sınıfsal farklılığa dayanır. Çocukluk evresinde tüm sınıflardaki herkes bu genel eğitime tabi olabilme imkânına sahipken gençlik dönemindeki eğitime çiftçi karakterli insanlar girebilme imkânına sahip değildirler. Bu aşama sadece devletin koruyuculuğunu yapacak olan askerlerin eğitiminden oluşur. Verilecek eğitimle gençlerin askeri görevlerini layıkıyla yerine getirecek bir hale gelmesi sağlanır.

Platon' göre insan ruh ve bedenden müteşekkil iki yapılı bir varlıktır. Onun bütünsel bir şekilde yetişmesini sağlayacak yegâne metot ise hem ruhuna hitap eden hem de bedenine hitap eden ikili bir eğitim metodudur. Ruh ve bedeni aşırılarından uzak yetiştirmek için beden eğitimi (gymnastike) ve sanat eğitimiyle (mousik) bedenlerin yetiştirilmesidir. Koruyucular on iki yaşına kadar böyle bir eğitimden geçerek iyi bir asker olma özelliğine kavuşacaktır.²⁴⁴ Başka bir deyişle onda sanat eğitimiyle beden eğitimi birbirlerini tamamlar. Her iki eğitim askerlerin yumuşama veya gevşemesini önleyecektir. Olgunluk döneminde verilecek eğitim ise devleti yönetecek olan bireylerin entelektüel açıdan olgunlaşma sürecini içerir.²⁴⁵

“*İşte devletimizde böyle hekimler, böyle yargıçlar bulunacak. Bunlar yurttaşlar arasında, bedenleri ve içleri doğuştan iyi olanlara bakacak, iyi olmayanlara gelince, bedenleri bozuk olanları hekimler bırakacak ölsün. İçleri yaratılıştan kötü olanlara gelince, onları da yargıçlar öldürecek değil mi?*”²⁴⁵

Malum Sicilya yolculuğunun sonunda köle pazarında hürriyetine karşı ödenen fidyeyi Phaidon'un kabul etmemesi üzerine bu parayla meşhur Yunan kahramanı

²⁴² Cevizci, s.343

²⁴³ Platon, s.66.

²⁴⁴ Cevizci, s.334–336.

²⁴⁵ Platon, s.104

Akedemosun sığınağının ya da mezarının yanı başındaki bahçeyi satın alarak akademiği kuruyor. Burası avrupanın ilk büyük eğitim ve araştırma merkezi olmuştur. Platon bu okula zamanının önemli bilim adamları filozoflarını toplamıştı. Akademisinde Matematik, astronomi, doğa bilimleri, retorik, mantık, politika ve metafizik alanları vardı. Platonun asıl hedefi felsefi bir eğitimdi. Amacı ise etik bir amaçtı. Bu amaç Yunan devletinde kötü giden her şeyi rayına oturtmak için ahlaki bir toplum yaratma çabasıydı. O insanlara doğrunun bilgisini aktaracak ve doğru davranmayı öğretecek olan felsefeyi öğretmek istiyordu. Böylelikle çöküntüye giden toplum kurtuluşa erecekti. Platon'un akdemiadaki amacı toplumun tüm kesimlerin değil filozof yaratılıştaki bulunanları felsefi bir eğitimden geçirip Filozof kral yapmaktı. Akademinin metodu ise bilimdi.²⁴⁶ Batının ilk yüksek öğrenim okulu olan bu akademide diyalektik veya metafizik eğitimi verilmekteydi.²⁴⁷

Dilimizde akademi adını Platon'un bu okulundan almaktadır. Platon aristokrat arkadaşlarının yardım ve destekleriyle yürüttüğü buradaki felsefe dersleriyle yetenekli gençler arasında siyasal görüşlerini yaymayı amaçlamıştır. Kafasındaki ideal devletin gerçekleşmesi için oluşturduğu bu okulda filozof yöneticileri yetiştirmeye gayret göstermiştir. Çöküşte olan Yunan toplumunu bu çöküşten kurtarıp istikrara kavuşturacak olan yegâne yol ya filozof kral olmalı ya da kralların filozof olması lazımdır.²⁴⁸

Onun eğitmeyi amaçladığı asıl sınıf yapısı altın ve gümüş karakterler taşıyan yönetici ve koruyucu sınıftır. Bu iki sınıfın fonksiyonunu en iyi şekilde yapabilmesi için onları mümkün en iyi şekilde yetiştirecek iyi bir eğitime tabi tutmakla mümkündür. Onların yetiştirilmelerinde sadece eğitim gibi manevi araçla yetinmeyip birtakım maddi araçlara da başvurur. Bu noktada onun yönetici ve koruyucuları işlevlerini en güzel şekilde yerine getirmesini sağlayacak kafalarını maddi konularla hiç meşgul etmeyecek şekilde komünist bir sistem öngördüğünü iddia edenler mevcuttur. Bu sınıfın mülkiyet hakkı yoktur. Çünkü bunların asıl gayesi toplumun bütününe mutluluğu için

²⁴⁶ Cevizci, s.274.

²⁴⁷ Cevizci, s.344.

²⁴⁸ Şenel, s.152.

çalışmaktır. Mülkiyet hakkı bunların bireysel veya sınıfsal çıkarlarını savunmaya götüreceği için bundan kaçınılmalıdır.

İfade ettiğimiz gibi yönetme işini sadece altın yaratılıştaki olan ve bu iş için eğitilmiş olanlar yapmalıdır. Böylelikle geçmişte iktidarı ele geçirmek için yapılmış kavga ve mücadeleler ortadan kalkacaktır. Yine ona göre her sınıf kendi işini layıkıyla yerine getirmeye çalışır gözünü diğer sınıftaki kişilerin işlerine yöneltmezse sınıf çatışması da olmaz. Kendi işiyle meşgul olmak kişiyi bencil olmaktan da kurtaracak en önemli silahtır. Çünkü herkesin en yüce ideali kendi işini yapmak olunca bencilce tavırlar da kendiliğinden ortadan kalkacaktır.²⁴⁹

Platon bu altın karakterli yöneticiliğe aday gördüğü bu sınıfı bir takım denemelerden geçirir ve onlara sıkı bir eğitim programı planlar. Onların Adalet, Ölçülülük, Güzellik idea ya da özlerini bilmek zorunda olduklarını ifade eder. İyi ideası nedir bir yönetici adayının cevaplaması gereken en önemli sorulardan bir tanesidir. Dolayısıyla ahlaki karaktere dönük moral sınamalara ek olarak, felsefi güçle ilgili entelektüel ve eğitime de ihtiyaç vardır. Bu yeni bir ve yetiştirme yöntemiyle mümkün olacaktır.²⁵⁰

Bu sınıfa uygulanacak eğitim sisteminde bilim ve felsefe başroldedir. Platon bu sınıfa matematik ve metafizikten oluşan yüksek bir eğitim sistemi önerir. Platonda temel eğitim büyük ölçüde sosyal bir eğitimdi. Buna karşın Filozof-kralı yetiştirecek olan bu yüksek öğrenim okulu seçkinlerin eğitimi olup bireysel gelişmeyi amaçlayan bir program olma özelliği sergiler. Aralarındaki bu farklılığa rağmen temel eğitim bu yüksek eğitime bir hazırlık aşamasından oluşur ve aralarında kopmaz bir bağ vardır.²⁵¹ Yalnız şu farkla; Temel eğitime halkın bütün katmanlarından herkes katılabilirken yüksek öğrenime doğuştan aklın egemenliğine sahip filozoflar ancak katılabilir.

Matematik onun yüksek öğretimde vazgeçilmezleri arasındadır. Platona göre insan gerçekliği göremez. Ancak akıl ya da düşünce yoluyla kavrayabilir. Gerçek

²⁴⁹ Cevizci, s.326–327.

²⁵⁰ Cevizci, s.331.

²⁵¹ Cevizci, s.344.

bilgiye erişmesi için insanın duyu algısını aşması ve duysal tikellerin üstüne yükselmesi gerekir. İşte matematik böyle bir yükselişi gerçekleştirir. Matematik aritmetikle başlayıp, geometri ve astronomi ile devam eder. Bunu müzik ve harmoni takip eder. Bu eğitim on yıllık bir süreci kapsar. Ortalama otuz otuz beş yaşları arasında verilir.

Matematikten sonra onun eğitim araçları arasında diyalektik gelir. Diyalektik yoluyla iyi ideasının bilgisi elde edilir. Diyalektik onda bazen mantık ve metafizik bazen de felsefenin bizzat kendisi olur. Her ne olursa olsun o iyi ideasıyla olan amaçsal bir bağla aynı şeyi ifade eder. Otuz beş yaşından sonra beş yıllık bir eğitimi kapsayan onun bu eğitimi bununla sınırlı kalmaz. Bundan sonra on beş yıl politika ve devlet yönetimi öğretilir. Bunun sonunda devleti idare edecek filozof-kral aşamasına geçilmiş olacaktır.²⁵²

Platon eğitime tabi tuttuğu koruyucular ve yöneticiler sınıfının iyi bir beden eğitimi ve müzik edebiyat öğrenmeleri gerektiğini düşünür. Ancak, yemekte çeşitlilik nasıl bedende bozukluklara sebep olursa müzikte çeşitlilikte insanın içinde düzensizliğe yol açar. Bunu da o devlette hastanelerin ve mahkemelerin artması izler.²⁵³

Platon'da tüm eğitim devlete hizmet etmek üzere tasarlanmıştır. Bu sınıfları birleştirmek ve yöneticilerin emretme rolünü eğitim yoluyla güçlendirmekle mümkün olur.

O eğitimde Atina'nın demokratik eğitim düzeyinde gördüğü aksaklıklara olanak vermeyecek bir dizi sansür uygular. Homeros destanları genç kuşaklara yetkin varlıklar olan tanrıları insanlar gibi haksızlık yapan, kötü davranışlarda bulunan kişiler olarak gösterdiği için yasaklanması gereken öğretilerdendir. Bunun gibi yunan mitolojisinin ikinci ana kaynağı olan Hesiodos'un şiirleri ve müzikte kişiyi yumuşatan Lidya makamı yasaklanmalıdır.²⁵⁴

²⁵² Cevizci, s.346.

²⁵³ Şenel, s.159.

²⁵⁴ Şenel, s.159.

En ince teferruatına varıncaya kadar makam söz ve masalları destanları kişilere sağlayacağı karakter göstergelerine göre değerlendirip bir sansür uygular. Lidya makamı hüznü makam olduğu için koruyucuları hüzne boğma gibi istenilmeyen bir davranışı sağlayacağı için Lidya makamı yasaklanmalı bunun yerine savaşta ve zor karşısında kalan, yaralanan, yenilen, ölümle karşı karşıya gelen ve her türlü mutsuzluk içinde kaderine kafa tutabilen bir adamın yiğitçe davranışına uygun olan makamlar serbest bırakılmalıdır. Bunun gibi çok telli sazlar da yine kötü bir yapıya kişiyi sokacağı için yasaklanmalıdır. Böyle ayıklamalardan sonra ortaya konulacak bir müzik eğitimi gereği gibi yapıldı mı insanı yüceltir, özünü güzelleştirir.²⁵⁵

Platon eğitim konusunda o kadar hassa davranmıştır ki yemeklerine varıncaya kadar değerlendirmelerini yapmış hangi tür yemekleri yemeleri gerektiğine bile o karar vermiştir. Ona göre tek çeşit yemek insanı dingin ve kafaca düzenliliğe sevk eder.

Hakikatin bilgisi Platon'da en önemli şeydir. Bu değişmez, ebedi değiştirilemeyecek bilgiye ancak savaşçılar ve yöneticiler eğitim yoluyla ulaşabilir ki buda devleti oluşturan insanın toplamına göre çok azınlıktaki bir grubun ulaşabileceği bir durumdur. Bunlar yukarda da ayrıntılarına kısmen temas ettiğimiz gibi tesadüflere bırakılarak sadece eğitim yoluyla elde edilecek bir bilgi değildir. Bunun için her türlü planlamayı da kendisi en ince ayrıntılarına kadar yapmıştır. Yukarıda teferruatlarını verdiğimiz ders programları en yüce bilgi nesnesine ermenin sadece bir hazırlığı olarak görür. Bu hakikat bilgisinin nihai noktasına sadece akli eğitim ve kavrayışla varılamaz. Bu bilgiye bunlarla beraber ilham alanına giren mistik ve toplum ölçütleri ötesinde bir tecrübeyle elde edilir. Bu ise derin bakış ve ilhamdır ki yeryüzünde pek az insanın sahip olabileceği bir özelliktir.²⁵⁶

Platon Yasalar'da da eğitime büyük önem vermiştir. Çocuğun bir bal mumu gibi biçimlendirilmesi gerektiği görüşü bu eserinde de devam etmektedir. Eğitimin ana karnında başlaması gerektiğini düşünen Platon onların çocukluk eğitiminde Devlet adlı eserinde uyguladığı sansürü burada da devam ettirmektedir. Üç yaşında başlayan devlet

²⁵⁵ Platon, s.90-91.

²⁵⁶ Ebenstein, s.27-28.

eliyle eğitimin temel amacı kurulu düzeni olduğu gibi kabul ettirmek ve her türlü değişikliğe karşı onları bilinçlendirmektir. Devlet'te hep beraber kız ve erkek çocuklarının gördüğü eğitim bu eserinde altı yaşından sora bunları ayırmaktadır. Savaş sanatını erkekler kadar olmasa da kızların da öğrenmesi gerektiği görüşü devam etmekle beraber onları cinsiyetlerine göre bir ayırıma tabi tutar.²⁵⁷

1. 6. 4. Adalet

Platon bütün devlet sistemini adalet kavramının tanımı ve çözümlemesini yapmak suretiyle oluşturur. Ona göre devletin en yüce ereği adaleti gerçekleştirmektir. O adalet kavramına günlük dilde kullanıldığı şekliyle yaklaşmaz. Adalet insanın diğer erdemleri yiğitlik ve ölçülülük gibi özel bir nitelik ya da özellik olmayıp genel bir düzen, belirlilik, ve yasalılık ilkesidir. Bu adalet hem bireyde hem de toplumda meydana gelir. Bireyde insan ruhunun tüm ayrı güçlerinin uyumuyla sağlanır ki buda aklın bedene hâkimiyetiyle olur. Bir yapı olarak devlette ise onu oluşturan sınıfların filozof-kralın hâkimiyetinde bir uyumluluk olarak kendini gösterir.²⁵⁸

Muhalifi olan Thrasymakhos'a göre ise adalet güçlünün işine gelen şeydir. Buna göre yasalar kendi çıkarlarını gözeten hükümdarların yönettiklerini de kandırmasıyla oluşan bir durumdur. Yani yasaları hükümdarlar kendi çıkarları için çıkarırlar ve haklı da kandırarak bu yasalara uymalarını isterler. Ancak bu içinde pek çok problem barındıran bir görüştür. Peki hükümdarlar kendi çıkarına gördükleri şeyler hususunda yanılmışlarsa durum ne olacaktır. Platon bu noktadan muhalifini eleştirmekte ve yoluna devam etmektedir. Ama muhalifi bu kez eğrilerin veya haksızların hayatının doğruların hayatından daha kazançlı olduğunu savunarak eğriliğin bir erdem olduğunu bile iddia eder.²⁵⁹ Ona göre doğru adam doğru olmayanın karşısında hep zararlı çıkar. Bir doğru ile bir eğri ortak olsa hep doğru olan zararlı olur. Doğru adam çok eğri adam az vergi verir. Almaya gelince doğru adam çok eğri adam az alır. Hep zararlı olanın

²⁵⁷ Ağaoğulları, s.302.

²⁵⁸ Cassirer, s.278

²⁵⁹ Ahmet Aydoğan, **Siyaset ve Retorik**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, ss.32-33.

doğru adam olacağından hareketle eğriliğin bir erdem olduğunu iddia eder.²⁶⁰ Tüm bu savları teker teker çürüten Platon yolundan şaşmaz ve insanın bir kopyası olduğunu düşündüğü devlette bu adaleti aramaya devam eder.

Yani adalet bir toplumu bir arada tutan bağ, her bireyin kendi yetenekleri ve eğitimleri doğrultusunda yaptığı işle meydana gelen uyumlu birlikteliktir. Böylece adalet hem bireyin hem de devletin en yüksek çıkarını korumuş olacağından en yüksek erdem özelliğini kazanır. Kısacası bireyin yatkın olduğu işe sahip olması toplumun ise bu ahenk içinde varlığını sürdürmesidir.²⁶¹

Adalet herkesin kendisini tam olarak gerçekleştirmesini ve gerçek doğasını yerine getirmesini mümkün kılan siyasal hayatın da en yüce amacıdır. Herkes zekâsının ve doğasının elverdiği ölçüler içerisinde adaleti arar ve aramalıdır. Bu da bireylere öncülük edecek olanların rasyonel düşünme kapasitesine sahip filozof-kral tarafından yönetilmesini gerektirir. Çünkü ancak hakiki adaletin formunu filozoflar bilebilirler. Sadece bu düzenleme Devletin doğru temeli olarak hizmet edebilir. Ona göre devletteki ve devletin içindeki iyiyi fark etmek, adaletin temelidir.

Yine o adaletin insanları bir seferde ahlaki, etik ve sosyal-siyasal yapan iyi ideasının bir niteliği olduğunu söyler. O bu yolla özeli kamusala bağlayarak devletteki adaletle bireydeki adalet arasında bağlantı kurar.

Yeteneklerine göre de adaletin ne olduğu değişiklik gösterir. Ayrıca onun yaklaşımına göre insanlar doğuştan yönetici, çiftçi, koruyucu olarak doğar. Bunlardan herhangi bir sınıf eğitim yoluyla da olsa bir üst sınıfın işlerini yapabilme imkânına sahip değildir. Yani sınıflar arası geçiş (kısmen var gibi görünse de) mümkün değildir. Filozofları yönetimindeki doğru devlet insanların doğuştan sahip oldukları bu ayrı yaratılıştaki insanları kendi işlerine yönlendirmek suretiyle adaleti tesis edebilir. En yalın tanımıyla adalet kişinin kendi doğasına en uygun şeyi yapmasıdır.²⁶²

²⁶⁰ Orhan Hançerlioğlu, *Erdem Açısından Düşünce Tarihi*, 3. Basım, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1970.

²⁶¹ Sabine, s.50.

²⁶² Tannenbaum, s.57–59.

Platon'un Devlet kitabı adaleti üzerine bir tartışmayla başlar. Toplumun doğuşu, iyi ve sağlıklı bir toplumun nasıl olacağı görüldükten sonra, artık diyalogun başında ortaya atılan soruya cevap verme zamanı gelmiştir. İdeal devlet, adaletli devlet olacağına göre, adaletin gerçekte ne olduğu bu ideal devlette açıkça görülebilecektir. İdeal devlette dört erdem vardır:1. Yöneticilerin erdemi olan Bilgelik 2. Koruyucuların erdemi olan yiğitlik 3. Hem koruyucuların hem yöneticilerin erdemi olan ölçülülük 4. Tüm katmanların ortak erdemi olan adalet.²⁶³ İfade ettiğimiz gibi her katman kendi yeteneklerine göre girdikleri kategorilerde sadece kendi işlerini yaparak bu adalet tesis olunacaktır. Adaletsizlik ise bunun tam tersi olacağı aşikârdır. Yani kişi kendi bulunduğu işi bırakıp başka bir katmanın işine burnunu soktuğu anda adaletsizlik kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

En son noktada adaleti böyle ortaya koyan Platon bu görüşlerinde kendine sofistleri inandırmakta ve adaleti böyle anlamalarını sağlamada onlarla bir hayli mücadele içine girdiği görülür. Sofistlerin adaletin sadece doğruyu söylemek, alınan şeyi geri vermek savına, silahı alınan biri çıldırdığında emanet olan silahını geri vermenin doğru olmayacağı görüşüyle karşı çıkar. Yine onların adalet herkese borçlu olduğumuzu geri vermektir anlayışlarını doğruların borcu dostlara iyilik etmektir noktasından yaklaşarak ele almak ister. O bu noktada sanatların kendi öz mahiyetlerini ortaya koymak suretiyle cevap verir. Mesela aşçılık sanatı yemeklere tat, tuz veren; hekimlik mesleği ise hastalara ilaç ve yiyecek içecek verdiği oranda borcunu ödediği için adaletin borcu ödemek dışında başka bir şey olması gerektiği görüşündedir. Eğer adalet dostla faydalı düşmana zararlı olan şey anlayışından hareket edildiğinde doğru adamın ya da adaletli adamın sadece savaşta düşmana zarar dostla fayda veren bir anlayışı kapsayacağından savaş hali dışında adaletin hiçbir söz hakkının olmayacağını ortaya koyar. Ayrıca kötülük etmek hiçbir durumda doğru değildir. Thrasymakhos'un -

²⁶³ Şenel, s.161

ki sofistlerin baş temsilcisidir Devlet'teki diyalogda- adaletin güçlünün işine gelendir görüşleriyle de alabildiğince fikirleriyle çürütmeye çalışır.²⁶⁴

Bu noktada güçlü olan devleti yöneten yöneticilerdir. Durum böyle olunca güçlü olan yöneticiler emredecek zayıf olan yönetilenler ise buna uymak zorunda kalacaklardır. Uymadıkları takdirde yönetenler türlü cezalandırmalarla bunların itaatini sağlayacaktır. Ancak sanatlar öz anlamlarıyla ele alındığı vakit hekimlik mesleği hastalığı iyi eden hekimliğin işine değil bedenin işine geleni yapan bir meslek olarak anlamamız gerekeceğinden ayrıca binicilik binicinin işine geleni değil atların işine geleni gözetmesi gerekeceğinden yönetici de kendinin ve ya üstün olanların işine geleni değil yönettiklerinin yani güçsüzlerin işine geleni gözeteceğinden bu iddiada asılsızdır.

Yine devlet yapısına uygun gelen çobanlık sanatı da kendi menfaatlerine geldiği için çobanlık yapmaz tam tersine güttüğü sürülerin işine geleni yaparlar. Böylelikle her sanatın kendine göre bir fayda sağladığı ortaya çıkar. Buda bizi yöneteninde kendi yararını değil sanatının öz anlamıyla yönettikleri zayıfların yararını gözetmeleri sonucuna ulaştırır. Bu yönetme işlerinde karşılık olarak ücret ve benzeri şeylerin elde edilmesi mesleğin doğrudan sağladığı bir yarar olmakla beraber o mesleğin öz faydası değildir. Doğruluğa iyilik eğriliğe de kötülük olarak bakıldığında da adaletin akıllılık eğriliğince kötülük ve bilgisizlik olduğu ortaya çıkacaktır. Kötülüğün ve bilgisizliğinde insanlar arasında anlaşmazlıklara yol açacağı aşıkardır.

Yine adalet akılla ve daha iyiyle eşdeğer olduğuna eğriliğince kötülükle eşdeğer olduğuna göre eğrilikle iş görme ve devlet yönetme mümkünler arasında olsa bile en iyi olamayacaktır. Bu noktada devreye kafa girer. Kafa ise başka hiçbir organın yapamayacağı kendine özgü bir işi vardır ki o da araştırmak karar vermek ve yönetmektir. Kafa da kendi arasında iyisi olan ve kötüsü olan olarak ikiye ayrılır. Yaşamak kafanın işi olduğuna göre kötü bir kafanın yönetmesi kötü, iyi bir kafanın yönetmesi ise iyi olur. Böylelikle doğru kafa doğru insan iyi, yaşar kötü kafa eğri insan ise kötü yaşar. Getirdiği sonuçlar açısından bakıldığında eğriliği kötüleyenler ve adalet

²⁶⁴ Platon, s.62.

yada doğruluğu övenler bu iki kavramın ya da davranış şeklinin ün, ceza yada kar gibi sağladığı fayda veya zararı göz önünde bulundurdukları görülür. Ama Platon bu tartışmanın da sığ bir tartışma olduğunu ortaya koyarak adaleti veya doğruluğu toplumda bulmak suretiyle insana uygulamaya koyulur.²⁶⁵

1. 6. 5. Eşitlik ve Özgürlük

Özgürlük eşitlik kavramlarının ardından sürüklediği kavramlarda en önemlisi mutluluktur. Onun özgürlük ve eşitlikle ilgili kavramları ele alınışını detaylarıyla incelemeye geçmeden önce mutlulukla ilgili görüşlerini onu bu konuda tam olarak anlayabilmek adına açıklayacağız. O hocası Sokrates'in etkisiyle mutluluğun insan ruhunun en yüksek ereği olarak kabul eder. Aynı zamanda mutlulukla haz arasında kesin bir ayırım yapar. Onda bu iki kavram birbirinin karşıtıdır. Mutluluk için vazgeçilmez temel koşul iyi bir ruha sahip olmak gerekir. Geleneksel düşüncenin insanın sahibinin iyi ya da kötü bir ruh (daimon) olduğu görüşünün aksine o insanın ruhunun kendi seçimi sonucu olduğunu ifade eder. Bu seçim onun yaşamını ve gelecekteki yaşamını belirler. İnsan insanüstü bir gücün demir pençesi altından çıkmaktadır. O bu seçimiyle artık sorumluluk yüklenen ve iradesi olan bir varlıktır. Suç onu seçen kişisindir göksel tanrıların bunda bir suçu yoktur. Bu açıklamalarının doğal sonucu olarak onda mutluluk içsel bir özgürlük anlamına gelir ki bu da rastlantısal değildir ve dış koşullara dayanmaz bir yapıdadır. Bu da ancak bedeni oluşturan unsurları ahenginden oluşur ki aklın egemenliği altında dinginlik ve ölçülülük seviyesine ulaşan tüm bireyler kişiliğinde ve eylemlerinde mutluluğu yakalayabilirler.²⁶⁶

Günümüz insan hakları anlayışından hareketle onun özgürlük anlayışını değerlendirecek olursak böyle bir insan haklarına onun yer vermediği görülecektir. Çünkü o bencilliği doğuran bireyciliği ortadan kaldırıp uyumlu bir birliği sağlayacağına inandığı bu sistemde insanlar, gereken belli bir işi yapan insanlar olarak yer alırlar.

²⁶⁵ Platon, s.65.

²⁶⁶ Cassirer, s.283.

Toplumsal önemleri de yaptığı işle alakalıdır. Kişi toplumda yer aldığı bu statüsüne göre değer kazanır. Bu noktada devletin ona sağladığı özgürlük onun hür iradesine göre seçtiği bir eylem ya da işten ziyade yapması gerektiği şeylerin devlet tarafından belirlendiği bir özgürlük alanıdır. Böyle bir yapılanmada bireylerin bireysel mutlulukları söz konusu olamaz.²⁶⁷

Onların mutluluğu organizma anlayışından hareketle kendi görevlerini yapmak gibi vazgeçilmez olan bu hususun yarattığı devletin mutluluğunun yakalanması içinde aranmalıdır. Devlet mutlu ise bireyler de mutludur anlayışı onun özgürlük hakkındaki görüşünün temelidir. Bu anlayış devleti amaç insanı araç yapan anlayışın bir göstergesidir. Bu bağlamda onun devletinde ve fikirlerinde bütün sınıfın bizim anladığımız tarzda bir özgürlüğe sahip olduğu söylenemez. Çünkü onun sisteminde diğer sınıflarında erdemlerini bünyesinde barındıran tek sınıf yöneticiler sınıfı olduğundan tek özgür ve dolayısıyla mutluluğu en yüksek seviyede yaşayan onlardır. Her ne kadar o bütünün mutluluğunu sağlamak gibi bir nedenden hareket etse de sistemi gereği bu ayrımcılığı yapmaktan kendini kurtaramamıştır. Bu yönüyle onda mutluluğun psikolojik açıdan değerlendirildiğinde ruhların hiyerarşik yapısı dolayısıyla farklı mutluluk düzeyleri olduğu ortaya çıkmakta en özgür ve en mutlu kişilerin yöneticiler olduğu en mutsuz ve özgürlüğü en kısıtlı olanların da üreticiler olduğu ortaya çıkmaktadır.²⁶⁸

Akıl bağlamında insanların doğuştan eşit şartlarda doğdukları hususunda Platon çoğu insanın akıl sahibi oldukları argümanından hareket eder. Fakat o akla verdiği tanımdan yola çıkarak ikili bir ayrıma gider. Ona göre akıl enine boyuna düşünme, ölçüp biçme yeteneğidir. Onun işlevi ise çeşitli ilişki türlerini özellikle de belirli amaçlara erişmek için gerekli araçları belirlemektir. Bu tanım modern zamanların ‘‘araçsal akıl’’n işlevini görmektedir. Çoğu insan ona göre deneyimleri sonucu dersler çıkarıp, amaçlarına ulaşmak için uygun araçları tespit edebilir ve eylemlerinin sonuçlarını görebilir. Bu araçsal akıl sayesinde bir takım inanç ve kanaatlere sahip

²⁶⁷ Ağaoğulları, s.237.

²⁶⁸ Ağaoğulları, s.239.

olabilir, insanların yaşamla ilgili planlarını hayata geçirebilmeleri için onların temel hedefleriyle çatışan ana amaçlarına zarar veren arzu ve dürtüleri denetim altında tutar.²⁶⁹

Fakat araçsal akıl bunları yaparken gerçekten iyi olanı hesaba katmaz. Buna rağmen onun göz ardı edilemeyecek bir öneme sahip olup arzulara yenik düşmeye engel olması ve hayata tutarlı ve amaçlı bir yaklaşımı sağlaması açısından öneme haizdir. Araçsal aklın görevi ruhun tatmin edilmeyi bekleyen çeşitli arzularını tutarlı bir hayat planına uygun olarak, belli ölçüler içinde temin etmeye çalışmaktır. Aklın bu boyutu ortalama her insanda mevcut bulunabilir.

Platon açısından bu yeterli değildir. Bu yüzden o aklın ikinci bir boyutundan yani onun normatif kullanımından söz eder. Bu neyin gerçekten iyi, neyin gerçekten kötü olduğunu bilen iyi ideasıyla bir olmayı amaçlayan akıldır. Normatif akıl sadece akli parçayı mutlaklaştırarak, salt kendi iyisini düşünerek yaşarsa onun yönetimi tek yanlı bir yönetim olur. Oysa asıl olan ruhun, akılda dâhil olmak üzere her bir parçasına hakkını veren bir idare tarzıdır. Aklın bu yönüyle ortalama her insanda bulunması mümkün değildir. Yaptığı üçlü tasnif uyarınca aklın bu boyutunu kullanan sadece filozoflardır. Sadece filozofların ruhunda aklın bu boyutuyla da hareket etikleri için tam bir düzen ve ahenk vardır.

İnsanla ilgili giriştiği psikolojik tahlil neticesinde o yunan toplumunu gözlemlerinden yola çıkarak eşitlik anlayışı diye ifade edilebilecek görüşe de radikal eşitlik diye ifade edilebilecek görüşe de karşı çıkar. Radikal eşitsizliğini o yaratılıştaki insan farklılıklarına dayandırır. İnsanlar yaratılışında hangi ruhunu oluşturan hangi unsur ağır basıyorsa onu yapmalıdır. Buna göre çiftçiler sınıfı normatif akıldan yoksun bir sınıftır. Koruyucular ise şan şeref peşinde koşan gönül adamları, yönetici sınıf üyeleri ise tamamen dünyadan elini eteğini çekmiş salt akıl sahibi insanlardır. Araçsal akıl anlamında herkesin eşit olduğunu vurgulayan Platon eğitim açısından aradaki uçurumu artırmasına rağmen yine de o radikal eşitsizlik anlayışına karşı çıkar. Fakat

²⁶⁹ Cevizci, s.322.

yine de o rekabet düzeyine erişebilme yeteneğine sahip olma anlamındaki eşitliği de kabul etmez.²⁷⁰

Bu anlamdaki eşitlik insanların kendi iyilik ve çıkarlarının yegâne savunucusu olabileceklerini varsayarak insanların özgür bırakılmaları gerektiğini ifade eden bir özgürlük anlayışına sahipken Platon insanların tek başına kendileri için netin iyi neyin kötü olduklarını tefrik edebilme gücünden mahrum olmaları dolayısıyla bu özgürlüğe karşı çıkar.

Platon görüleceği üzere sisteminin ana noktasına sınıfsal farklılığı yerleştirmiştir. Bu açıdan en alt tabakadaki çiftçiler sınıfı hükümranlığını aklın kontrolüne vermek suretiyle devamlı bir şekilde kontrol altında tutulması gereken bir sınıf olarak görür. Daha iyi yaşamaları için sürekli bir kontrol mekanizmasına tabii tutar.

Platon'un getirdiği üç parçalı ruh anlayışına dayalı olarak üç sınıfın oluşumunu temellendirmesi onun bir kast sistemi getirdiği, yöneten- yönetilen arasındaki uçurumu derinleştirdiği, komünist bir rejim ortaya koyduğu, böylelikle bölünmeye yol açtığı söylenerek eleştiriye tabi tutulması doğaldır.²⁷¹ Ancak onun görüşündeki bu itirazlara sebep olan yanı onun devleti bir insan gibi tek olarak düşünmesinden ve birlikteliği buradan sağlamasından kaynaklanan felsefi dünya görüşünde saklı olduğunu söylemek gerekir. Ayrıca yukarda ifade ettiğimiz gibi Platon'un ifade edilebilecek olan kast sistemiyle Marks 'ta ifadesini bulan komünizm arasında fark vardı.²⁷²

Platon yeteneklerine göre sınıfları teşekkül ettirmede kalıtıma büyük önem veriyordu. Bundan dolayı üreticilerin çocukları da üretici, koruyucuların çocukları da koruyucu, yöneticilerin çocukları da yönetici olarak yetiştirilmelidir. Ancak bu sınırları kalın çizgilerle belirlenmiş genel geçer tek kural değildir.²⁷³

²⁷⁰ Cevizci, s.332.

²⁷¹ Cevizci, s.332-333.

²⁷² Tannenbaum ve , s.65.

²⁷³ Jones, s.267.

Az da olsa bu sınıfların dışına çıkılıp üretici bir ailenin çocuğunun da yönetici olabilmesi yönetici bir sınıfın üretici bir çocuğu olabilmesi de pekala mümkündür. Devlet bunu da göz önünde bulundurmak durumundadır. Bu noktadan bakıldığında ifade ettiğimiz gibi onun sisteminin bir kast sistemi olduğunu söylemek hata olur.²⁷⁴

Eşitlik hususunda kadınların toplumdaki yerine gelince o tamda Atina devletinin ya da toplumunun tam tersi görüşlere sahiptir. Platon'a göre kadınla erkek arasında yaratılış açısından herhangi bir ayrım söz konusu olamaz. Kadın da erkek gibi toplumun üç sınıfına da katılabilme haklarına sahiptir. Yönetici olmaları için herhangi bir sebep kadınları engelleyemez.²⁷⁵ Bu noktada o bekçilik yapan köpekleri örnek olarak gösterir ve nasıl hem dişileri hem erkekleri aynı vazifeyi yapabiliyorsa kadının da kadın olması dolayısıyla bu işten mahrum edilmesinin savunulacak bir temelini bulunmadığı görüşündedir. Ayrıca bu sadece toplumu oluşturan koruyuculuk sınıfıyla sınırlı kalmayıp yöneticilik sınıfıyla da alakalıdır. Çünkü devletin yönetiminde kadınların kadın olduğu için, erkeklerin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı iş olmadığını savunur.²⁷⁶ Bu görüşüyle de her ne kadar Atina devletinin tam zıddı görüşlere sahip olduğunu söylesek de Sparta devlet uygulamalarıyla Platon'un fikirlerinin yine uyduğuna şahit olmaktayız. Sparta devletinde kadınlar toplumdan yalıtılmış değillerdi. Kız çocuklarına erkek çocuklarına uygulanan eğitim uygulanırdı. Daha da fazlası kız çocukları erkek çocuklarıyla aynı ortamda gimnastik yapabilmekteydi.²⁷⁷

Erkeklerden temelde ayırmadığı kadınları erkekler için getirdiği kısıtlamaları onlar için de getirir. Yani koruyucular ve yönetici sınıfındaki kadınlar da çekirdek aileye sahip olamazlar. Bu ise kadınların rasyonel yanlarını geliştirmekle beraber

²⁷⁴ Jones, s.267.

²⁷⁵ Tannenbaum, s.65.

²⁷⁶ Platon, **Devlet**, 455 c, 456 b, 457.

²⁷⁷ Russel, s.174.

kadınısı yanlarını kadınlara kaybettirdiği noktasında eleştirilmekten kendini kurtulamaz.²⁷⁸

En iyi yavrulamayı sağlamak üzere yöneticilerin emirleriyle halkın en kalitelilerinin çiftleştirilmesi ve koruyucu ve yönetici sınıfına çekirdek aileyi yasaklaması onun komünizme kayan görüşlere sahip olduğunu ortaya koyacak delillerdendir. Yine onun yönetici ve koruyucular sınıfına ev, arazi, para sahibi olma gibi özel mülkiyeti onlara yasaklaması ve onları barakalarda yaşayan ortak sofralarda yemek yiyen bir sınıf olarak görmesi de komünizme kayan görüşlerindendir. Fakat bu komünizm ifade ettiğimiz gibi sadece koruyucular ve yöneticiler sınıfıyla sınırlıdır. Oysa toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan zanaatçılar için özel mülkiyet ve aileye sahip olma yasaklanmamıştır. Fakat burada hemen şunu söylemek gerekmektedir. Onun komünizminin salt siyasal bir amacı vardır. Düşünce düzeni modern komünist düşünce düzeninin tam tersi istikametindedir. Platon hükümeti servetleri eşitleştirmek için kullanmaz, servetleri hükümete yaptığı köklü etkilerin önüne geçmek için eşitleştirir. Modern komünizm düşüncesinde ise bunun tam tersi düşünülmüştür. Bu böyle açıklanmış olmasına rağmen köklü bir geleneğe sahip olan kölelik ve özel mülkiyet konularında hemen hiçbir şey söylememiştir. Onun devleti köleler olmadan da var olma gücünü kendinde barındıran bir yapıya sahiptir. Devlet'te bu konuda hiçbir şey söylememesi onun köleliği kaldırdığı şeklinde yorumlara da yol açmaktaysa da evrensel bir kurum olan köleliği kaldırmaktan ziyade onu önemsiz saymış olması akla yakın olan bir görüştür.²⁷⁹

İfade ettiğimiz gibi kadınların da savaşçı veya koruyucu olarak kadınlarında yetiştirilebileceğini söyleyen Platon bu savını doğadan getirdiği bir kanıtla, çoban köpeklerinin dişilerinin de sürüyü erkekleri kadar başarıyla koruyup kolladıkları görüşüyle destekler.

²⁷⁸ Tannenbaum, s.65.

²⁷⁹ Sabine, s.52-53.

Eğitimleri açısından da kadın erkek arasında tam bir eşitlikçidir. Tıpkı oğlan çocukları gibi kız çocukları da beden ve kafa eğitiminden geçirilmelidir. Kızlar da oğlanlar gibi çıplak eğitimde aynı şekilde olmalıdırlar. Bu ilk başlarda tıpkı erkek çocukların yadırgandığı gibi yadırganacaktır. Ama erkek çocukları eğitime toplum nasıl alışmışsa buna da alışacaklardır.²⁸⁰ Çünkü toplum o zamana kadar böyle bir fikre alışık değildir. Atina kadınlarının o zaman üstlendiği görev eve hizmet etmek ve çocuk yetiştirmekten ibaretti. Bu böyle devam etmesi halinde yaratılışları gereği erkeklerden pek farkı olmayan kadınlardan devlet hizmetinden mahrum olmak anlamına gelmekteydi. Durumu düzeltmenin tek yolu ise erkekler gibi kadınlara da eğitim verilmesi ve evle ilgili görevlere bağlı kalmamaları için ortak bir yaşam hayatına girmeleri zorunludur.²⁸¹ Kadınları erkeklerden yapı itibariyle zayıf yaratılmış olduklarını kabul etmekle beraber bu onların erkeklerin yaptıkları işleri yapamayacağı anlamında görmez. Aralarındaki ayrılık sadece kadınların doğurması, erkeklerinde tohum salmasından başka bir şey değildir.²⁸² Sadece kadınların daha yatkın olduğu işler –ev işleri gibi- olsa da bunlar üzerinde düşünölmeye bile değmez. Devlet yönetiminde sadece kadınlara veya sadece erkeklere özgü işler yoktur. Kadınların devlet yönetiminde yaptıkları her işi erkekler erkeklerin yaptığı her işi kadınlar yapma yaratılışındadır.²⁸³

Kadın erkek ayırımına girmeksizin ortaya koyduğu eğitimdeki eşitlikçi anlayışın, toplumun üretici kesimi için tam bir ayırımcı anlayışa kaydığını görmekteyiz. O eğitimi süre ve yoğunluk bakımından sadece geleceğin yöneticileri için planlar. Ayrıca yönetici sınıfın oluşmasını ise yine yönetici ve koruyucu sınıfın içinden yetiştirilecek çocuklar için düşünür. Üretici sınıfın çocuklarının da yönetime

²⁸⁰ Şenel, s.160.

²⁸¹ Sabine, s.54.

²⁸² Platon, s.156.

²⁸³ Platon, s.157

geçebileceği fikri varsa da bu kısmdır ve çok yetenek ve eğitim gerektiren bir husustur.²⁸⁴

Kadınlara toplumda verdiği bu geniş yetkilerden dolayı gelenek tarafından sorgulanacağını tahmin eden Platon kendilerine söylediklerinden dolayı güleceklerinin farkındadır. Ama o öteden beri doğrunun peşinde koştuğu için insanların gülmelerinden gelenek tarafından sorgulanmaktan korkmamakta “*Ne derlerse desinler, bir yenilik yapıp kadınları jimnastiğe, müziğe, silah kullanmaya, ata bindirmeye alıştırmak istiyoruz*”²⁸⁵ demektedir. Zaten gelenek ya da toplumun mevcut normları hususunda tarihi örneklere dayalı olarak geleneği sorgulamaktadır. Çünkü bugün normal karşılanan pek çok şey geçmişte toplum tarafından eleştirilene konu olmuş şeyler olduğunu bilmektedir. Mesela Yunanlılar az zaman önce birçok yabancılar gibi erkeklerin çıplak soyunmalarını gülünç bulmalarına rağmen bugün bu tutumlarından vazgeçmişlerdir. Bunun için kötülükten başka hiçbir şey gülünç bulunmamalıdır.²⁸⁶

²⁸⁴ Ebenstein, s.20–21.

²⁸⁵ Platon, s.153.

²⁸⁶ Platon, s.153.

2. MACHİAVELLİ

2. 1. MACHİAVELLİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

Niccolo Machiavelli (1469–1527) İtalya’nın Floransa kentinde, orta gelirli bir hukukçunun oğlu olarak dünyaya geldi. Dolayısıyla onun doğuştan burjuva kökenli olduğu söylenebilir. Hümanizma akımının İtalya eğitimine hâkim olduğu bir dönemde yetiştiği için, Klasik kültür, Yunan ve Latin kültürü eğitimi aldı.²⁸⁷ Latince ve belki biraz da Grekçe öğrenerek Antikçağ yazarlarını okuma fırsatı buldu.²⁸⁸

1498 yılına kadar olan yaşamı hakkında ve eğitimi konusunda pek bir şey bilinmemekle birlikte onun 1498 de Floransa üniversitesine girdiği söylenmektedir. Bu ihtimale binaen onun kendi kendini yetiştiren bir birey olduğu ağırlık kazanmaktadır.²⁸⁹

Babasından kalma bir malvarlığına sahip olmadığı için çalışıp kazanmak zorunda kaldı. O tarihlerde Floransa’yı yöneten Medici ailesi yönetimden uzaklaştırılıp sürgüne gönderilmiştir. Medici ailesi İtalya’da madencilikten elde ettikleri servetle İtalya’nın en zengin ailelerinden biri olmuşlardır. Medici ailesinin yönetimde yerini Savoranali adlı Dominiken bir rahibin teokratik cumhuriyeti almıştır. Onun da yönetimi 1489’da yıkılınca Floransa’yı “Onlar Kurulu” yönetmeye başlar. Machiavelli bu cumhuriyet yönetimi altında göreve başlar ve yazıcı olarak hem geçimini hem de devlet tecrübesini kazanmaya başlar.²⁹⁰

İşte bu göreve geldiği tarihten Medicilerin tekrar yönetime gelmesine kadar geçen süre içinde çeşitli diplomatik görevler üstlenir. Fransa’ya, Papalığa ve Kutsal Roma Germen İmparatorluğu’na elçi olarak gönderilir. Medicilerin dönmesi üzerine

²⁸⁷ Şenel, s.330

²⁸⁸ Niccolo Machiavelli, **Hükümdar**, H. Kemal Karabulut (çev.), İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1998, s.19.

²⁸⁹ Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, 4.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1997, s.173

²⁹⁰ Şenel, s.331.

Machiavelli 1512’de görevden uzaklaştırılır²⁹¹.Machiavelli bu görevler sayesinde İtalyanlara hiçbir şekilde benzemeyen ırkları, milletleri tanıdı; bunların kudret ve kuvvetleri hakkında malumatlar topladı. Konumuzun ilerleyen bölümlerinde inceleyeceğimiz fikirlerine o İtalya’nın içinde bulunduğu durumların yanında bu seyahatler üzerine edindiği intibalardan çıkardı. Bu tecrübe esnasında Cesar Borgia’nın siyasetinden fazlasıyla etkilendi.²⁹² Görevden uzaklaştırılmasının ardından 1513 Şubatında yeni rejim aleyhine bir komploya karıştığı iddiasıyla suçlanarak hapse atılır işkenceye maruz kalır. Çok geçmeden serbest bırakılır ve Floransa’nın 7 km. güneyindeki Percussina bölgesindeki Santa Andrea’daki çiftliğe sürgüne gönderilir.²⁹³

Sürgün yıllarında ilk önce dilimize “Prens” “Hükümdar” gibi adlarla çevrilen *11 Principe* adlı yapıtını yazar. O bu eserinde daha çok İtalyan birliğinin sağlanması amacının araçları olarak monarşiyle ilgili siyasal görüşlerini geliştirir.²⁹⁴ Hükümdarda Machiavelli’nin istikameti iki nokta üzerine odaklanmıştı. Bunlardan biri gaye, ikincisi ise gayeye vasıl olmayı temin eden vasıtalar, yollardı. Gaye İtalyan birliğinin tesis edilmesi, vasıtaları ise bu hedefi gerçekleştirmek için zaruri ve elzem olan usullerin toplamıdır ki buna siyasi realizm demek de mümkündür.²⁹⁵ Hükümdarlık nedir, kaç çeşit hükümdarlık vardır, hükümdarlık nasıl elde edilir, nasıl korunur ve nasıl kaybedilir sorularına verilen cevaplardan oluşan bu eser aslında yazarın yazmaya başladığı *Konuşmalar* adlı eserinden sonra kaleme alındığı söylenmelidir. Ne var ki Machiavelli bu eserini, başladığı halde bitirmeden bırakıp Hükümdar’ı yazmış ve bitirmiştir.²⁹⁶

Bunu Hükümdar adlı yapıtındaki şu cümleden anlamaktayız: “”Burada, cumhuriyetten hiç söz etmeyeceğim, çünkü bunlardan başka yerde geniş şekilde söz ettim.””²⁹⁷ Hükümdar İtalyanca yazılmış olmasına rağmen Latince *De Pirincipatibus* yani monarşiler üzerine anlamına gelen başlık konulmuştur. Bu başlık İtalyancaya *Il Principe* (prens) olarak çevrilmiştir. Bu kitapta hükümdar veya prens bir monarşide iktidarı

²⁹¹ Şenel, s.331

²⁹² Celal Bürhan Aru, Makiyavel, Alaeddin Kırıl Basımevi, 1942, s.18.

²⁹³ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.174.

²⁹⁴ Şenel, s.164.

²⁹⁵ Aru, s.26.

²⁹⁶ Machiavelli, s.24

²⁹⁷ Machiavelli, s.68.

elinde bulunduran kimse anlamına gelmektedir.²⁹⁸ Bunu 1513–1517 yılları arasında yazdığı “Söylevler” ya da “Konuşmalar” olarak bilinen “Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler” başlıklı kitabı takip eder. Bu eserinde ise Machiavelli Prens’indeki gibi sadece İtalyan birliğini sağlamak gibi sınırlı bir amaca bağlı olmaksızın, siyaset üzerine genel görüşlerini öne sürer. Daha çokta eğilim duyduğu “cumhuriyet” yönetimi üzerinde durur.²⁹⁹ Machiavelli Titus Livius’u okur ve okurken de Antikçağ’a Rönesans İtalya’sıyla ilgili sorular sorar. İçinde yaşadığı coğrafyada ve özellikle Floransa da bulunmayan ve Roma’da var olan o büyük gücü ve sağlamlığı nereden aldığı üzerinde düşünür. Bu gün birliğini sağlayamayan İtalya Roma’nın hangi üstün meziyetlerini taklit ederse birliğini sağlayabilir bunu araştırmaya koyuldu.³⁰⁰ Bu iki yapıt arasındaki farktan dolayı Machiavelli’nin kendi içinde çelişkiler yaşadığı ileri sürülebilir. Çünkü o Hükümdar’da tek kişi yönetimini ifade eden monarşileri savunurken Söylevler’inde cumhuriyet rejimini savunuyor gibi görünür.³⁰¹ Görünen bu çelişkinin izahını konumuzun ilerleyen bölümlerinde ele alacağımızı söyleyerek kaldığımız yerden konumuza devam edelim. Prens adlı yapıtı Medicilerin kendini affetmesini ve Floransa’ya geri dönmesini sağlamışsa da umduğunu, yeniden siyasal görevler verilmesini sağlamamıştır.³⁰²

Söylevler adlı yapıtı Roma Anayasasının Gelişimi, Roma İmparatorluğu’nun Büyümesi ve Romanın Büyük Adamlarından Örnekler olarak üç bölüme ayrılan, ele aldığı konular bakımından da Hükümdar’dan temelde ayrılan bir yapıttır.³⁰³ Bu eserinde Machiavelli Roma kurumlarının uzun vadeli başarılarının nedenleri ile o dönemin Roma anlayışı ile şimdiki modern budalalığı karşılaştırmak suretiyle elde ettiği, ahlaki bir çöküş yaşamamak için sunduğu önerilerle karşımıza çıkmaktadır. Çözüm ise tüm ahlaki çöküşü ortadan kaldıracak resmi bir otoritenin sağlanmasıdır. Bu otorite ise ancak alışlagelmişin dışında acımasız bir prensin girişimleriyle sağlanabilirdi. Fortuna bu prensin erdemleriyle yenilgiye uğrayacaktı. Onun erdemden anladığı askeri uzmanlık,

²⁹⁸ Machiavelli, s.63

²⁹⁹ Şenel, s.164.

³⁰⁰ Machiavelli, s.24.

³⁰¹ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.176.

³⁰² Şenel, ss.330–331.

³⁰³ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.187.

paralı askerliğin reddi ve ulusal bir ordunun kurulmasıydı. Bu sistem üzerinden hareket eden prens kendini savaşa adanmış olduğunda bu başarıyı sağlayacaktı.³⁰⁴

Kaleme aldığı bir diğer eseri ise papa için yazdığı Floransa Tarihi'nin dokuz kitabıdır. Ayrıca bu döneme ait birkaç zayıf şiir kitabı ile başarı kazanmış iki tiyatro piyesi ve bir de hikayesi vardır. Askerlik üzerine yazmış olduğu Savaş Sanatı adlı yapıtı 1521 yılında yayımlanmıştır. Eserlerini yazmakla geçirdiği bu son dönemin nihayetinde hayallerinin hiç birini gerçekleştiremeden 22 Haziran 1527' öldü.³⁰⁵

Ortaçağdan modern döneme geçişi temsil eden siyaset filozofu Niccolo Machiavelli' dir. Machiavelli, kuşkusuz siyasal görüşlerinin gerisinde bir felsefi tutuma sahiptir. Bununla birlikte bir felsefeciden ziyade bir siyaset kuramcısıdır. Siyasetin pratik konularına incelikle eğilen bir yazardır. Siyasal alandaki pratik konularla ilgili felsefi tutumunun gerisinde, dinsel değerlerden arınmış laik bir burjuva dünya görüşüne dayanmaktadır. O ortaçağın aristokratik dinsel dünya görüşünden farklı bir görüşe sahiptir. Kiliseye karşı olan ve dine inançlı olmayan bir tutum takınmıştır. Dünya olaylarını yazgı ile açıklayan dinsel eğilimden alabildiğince uzak durmaya gayret göstermiştir.³⁰⁶

2. 2. YAŞADIĞI DÖNEMİN MACHIAVELLİ' YE TESİRLERİ

Machiavelli'nin fikir hayatının şekillenmesinde çok önemli bir yeri olan İtalya'nın genel hatlarıyla bir tasvirini yapmak gerekmektedir. On birinci yüzyıldan on altıncı yüzyıla kadar İtalya avrupanın iktisadi açıdan en güçlü ülkesi idi. Ticaret, gemicilik ve zanaatta İtalya bu yüzyıllar arasında altın devrini yaşadı. Bu yükselişle beraber kentler ön plana çıkmaya başladı. Özgürlük bu kalkınmanın bir neticesi olarak gün yüzüne çıktı. On dördüncü yüz yılın İtalyası ticaretteki hızlı ilerleyişle beraber kentlerin birbiriyle yarışmasına sahne oldu. Bu sayede pek çok kentte tiranlar yönetime

³⁰⁴ Weber, s.106.

³⁰⁵ Machiavelli, ss.25–26.

³⁰⁶ Şenel, s. 331.

geçtiler. Bu tiranlar tüm enerjilerini iktidarda kalabilmek uğruna harcarken bir taraftan da çok fazla zulme giriştiler. Ama sermayeci düzene ilk giren ülke olmanın yanında bu özgürlük ve etkinlik içinde bir yaşamı da beraberinde getirdi. Onaltıncı yüzyılda Rönesans diye adlandırılan insanı devrimlerin temellerini attı. Bu düşüncenin durağanlaştığı bir dönemde eski çağ yapıtlarına dönülmesiyle beraber dinbilimsel temellendirmelerden insanları uzaklaştırdı. Dünyayı dışlayan bir düşüncenin yerini insanı öne çıkaran yeni bir düşünce aldı. Eski Yunan kaynaklarını okuma gibi entelektüel faaliyetler hem İtalya kültürünü hem de İtalya sanat ve düşünce hayatını harekete geçirerek yeni bir zenginlik oluşturdu. On altıncı yüzyıla gelindiğinde İtalya dünyada meydana gelen gelişmeleri takip edemediğinden ekonomik ve toplumsal alanda bir gerileme çağı yaşadı. İngiltere Fransa ve Hollanda gibi ülkelerin sanayide katettiği mesafe ve güçlü bir yönetime sahip olması İtalya'ya pahalıya mal olacak bir sürü istilaları beraberinde getirdi.³⁰⁷

Ayrıca Machiavelli'nin yetiştiği kent olan Floransa ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Çünkü Floransa çağdaşları olan diğer devletlerden farklı olarak sadece siyasi hayatta daha çok çeşitli şekiller ve renkler idrak etmekle kalmıyor, üstelik İtalya'nın ve hatta batı dünyasının diğer devletlerine kıyasla bu çeşitli siyasi hayatın hesabını daha çok veriyordu.³⁰⁸

Bu fikir mükemmelliğinde diğerlerine üstünlük sağlamaktaydı. Zadehan hakimiyeti, tiranlık, orta sınıfın işçi sınıfı ile olan mücadeleleri, tam demokrasi, Medicilerin zorbalığa dayalı hükümdarlığı gibi çeşitlilik ve farklılığı bir zaman diliminde yaşamıştı.³⁰⁹ Toplum yapısının oluşmasında İtalya'nın ekonomik yapısının yön verici bir rol oynadığı görülmektedir. Mesela İtalya'da uzun yıllar iktidarda kalmayı başarmış olan Medici ailesinin bankacılık alanında çok ilerlediğine şahit olmaktadır. Ancak bu ekonomik ilerleme güney ve kuzey İtalya arasında eşit seviyede olmamakta Kuzey Güneye göre daha refah içinde bir yapıya sahiptir. Bu zenginlik

³⁰⁷ Afşar Timuçin, Düşünce Tarihi, İstanbul: BDS Yayınları, 1992, ss.282-283.

³⁰⁸ Jacob Burckhardt, **İtalyada Rönesans Kültürü 1**, Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal (çev.) İstanbul: Maarif Basımevi, 1957, s.114.

³⁰⁹ Burckhardt, s.115.

kuzeyde proletaryanın ayaklanmasına sahne olmuş 1378’de burjuvazi ilk korkulu anlarını yaşamıştır. İtalya’nın ekonomik alanda ilerlemesi İtalya’nın Rönesans’ı yaşamasında etkili olan unsurların başında gelmektedir. İşte kendi sınırlarını aşsa da daha çok İtalya yarımadasında aktif olan çok büyük bir kültür hareketi olan bu gelişme elbette Machiavelli’nin fikir dünyasına tesir etmiştir.³¹⁰

Machiavelli orta çağın bazı temel fikir ve kurumlarının reddedilmesiyle temayüz eden bu Rönesans döneminde yaşadı. Dikkatleri dini konuların yerine geçen dünyevi sorunlara yönelten modern bir felsefi dünya görüşü aldı. Böylelikle insanlar toplumların öne sürdükleri geleneksel dünyevi ve dini iddialardan kurtulmuş oldular.

Bu modern fikirler giderek artan bir hızda doğa bilimlerinin artmasına katkıda bulundu. Bilimsel gözlemler ve tecrübe siyasal ve dini otoritelerin söylediklerinden hem sonuç hem metot açısından farklılıklar arz ediyordu. Yeni teknikler ve ölçüm araçları bilime eşlik ediyordu. Mesela Kopernik dini vahye dayanan dünyanın evrenin merkezinde olduğu görüşünü kabul eden anlayışına yeni bir metotla güneşin evrenin merkezinde olduğunu ve dünya dâhil bütün gezegenlerin onun etrafında döndüklerini ileri sürdü.³¹¹

Kilisenin ve otoritelerin Kopernik’i kınaması halkta faydalı bilgilerden yararlanmanın engellendiği görüşünü hâkim kıldı. Bu, insanları ilmin bu ilerleyişiyle birlikte kendi duyularının siyasi ve dini otoritenin söylediklerinden daha sağlam ve güvenilir sonuçlara ulaşıldığı kanaatine vardır. Yeni metotla inşa edilen bu bilgiler zamanla Batıda egemen siyasal kurum olan Roma Katolik Kilisesi dâhil, beşeri kurumların yakından tetkik edilmesine yönlendirdi.

Papalık ve dini otorite sadece dini bir amaç peşinde koşmaktan uzaklaşıp dünyayı yönetme ve tüm nimetlerle büyük bir otorite kuma peşinden giden dini-dünyevi

³¹⁰ Machiavelli, ss.9–10

³¹¹ Sabine, **Siyasal Düşünceler Tarihi 2 Yeni Çağ**, Alp Öktem (çev.), Ankara: Sevinç Matbaası, 1969, s.6.

bir kuruluş haline gelmişti. Fakat zamanla bu güçlenme halkta memnuniyetsiz bir sınıfın doğmasına da eşlik etmişti. Bu da giderek geleneksel felsefi ve hukuki ilişkilerin terk edilmesine sebep oldu. Organik sınıf ve toplum görüşünde çöküntüyle sonuçlanan bu olgu üsttekilerle alttakilerin ilişkisinin yeniden değerlendirilmesine sebep oldu. Toplumsal birliğin ve doğumla miras alınan hiyerarşinin öneminin reddedilmesi, kendine güvenen bireyciliğin yükselişine katkı yaptı.³¹²

Rönesans ayrıca insanları geçmişe giderek orada entelektüel ve moral bir yenileşmenin prensiplerini aramaya götürdü. Böylelikle Ortaçağ atlanmak suretiyle Yunan ve Latin Antikçağ'ı herkese olduğu gibi İtalyan devlet adamlarına da askeri ve siyasi konularda esin kaynağı oldu. İşte tam da bu noktada kendisinden önce hiç kimse tarafından ele alınmayan Romalıların Virtüsü Machiavelli tarafından taklit edilmeye layık şeyler olarak görüldü.³¹³

Rönesans'ın bu etkisinin yanında günün koşulları gereği feodal yönetimin düşüşte, Ulus devlet bilincinin ise on birinci yüzyıldan beri yükselişte olduğu Batı Avrupa' da İngiltere, Fransa ve İspanya'da kendini gerçekleştirmiş bir fikrin sonucu olarak ortada durmaktaydı.³¹⁴ İtalya daha büyük beş devlet arasında şöyle bölünmüştü: *Güneyde Napoli krallığı, kuzeybatıda Milano dükalığı, kuzeydoğuda Venedik aristokratik cumhuriyeti ve ortada Floransa cumhuriyeti ile Papalık Devleti.*³¹⁵ İtalya'nın Venedik, Milano, Napoli ve Floransa gibi kent devletleri ile ayrı bir siyasal birim olan "Papalık Devleti"nin ayrı ayrı hüküm sürdüğü ve sürekli çatışmaların ve sürtüşmelerin olduğu bir dönemde doğmasını³¹⁶ onun fikirlerine etki eden unsurlardan ayıramayız. İtalya'da sıradan insanların bile farkında olduğu gibi bu ayrı devletçikler ve başlarındaki tiranlar sayesinde ülke baskı ve acının yanında kendi aralarındaki kavgalar nedeniyle Fransızlara, İspanyollara ve Almanlara yem olur hale gelmişti.³¹⁷ Çünkü İtalya hem zenginliği bağrında barındıran hem de siyasi otoriteden yoksun bir halde

³¹² Sabine, s.6.

³¹³ Machiavelli, s.10

³¹⁴ Tannenbaum ve Schultz, s.171.

³¹⁵ George Sabine, **Siyasal Düşünceler Tarihi.2 Yeni Çağ**, s.6.

³¹⁶ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.173.

³¹⁷ Sabine, **Siyasal Düşünceler Tarihi.2 Yeni Çağ**, s.6.

iken hedefleri genişlemecilik olan bu devletler İtalyan hükümdarların birbirlerine karşı mücadelesinde kendilerine sığınılan bir liman haline gelmişti. Böylelikle bu bahsi geçen İtalya'nın bölünmüş parçalarına girmek bu devletlerin işini kolaylaştırıyordu. Çeşitli ittifaklar kurularak bu devletçikler bu devletlerin elinde gidip gelmekteydi.³¹⁸

İşte tam da bu noktada onun fikirlerini etkileyen faktör İtalyan birliğine nasıl ulaşılır sorusuna devlet deneyiminden elde ettiği ipuçları sayesinde bulmuş olduğu cevapta saklıdır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi o gittiği elçilik görevleri esnasında gördüğü yönetim şekillerinin devletlere kazandırdıklarını ve İtalya'ya aynı modellerin ne kazandırabileceğini tecrübe etmiştir.³¹⁹

Özellikle mutlak monarşi ile siyasi birliğini gerçekleştirmiş olan Fransa onu çok etkilemiş bu yüzden Fransa devlet kurumlarını incelemeye yönelmiştir. Bir başka etken ise İtalyan birliğini kurma yolunda, gerektiğinde ahlak dışına çıkarak her yola başvuran Caesar Borgia'yı tanınması olmuştur. Zaten Prens adlı yapıtını onu örnek alarak oluşturduğunu görmekteyiz.³²⁰ Konumuzun dışına taşmayacak şekilde burada Medici ailesinden biraz bahsetmek yerinde olacaktır. Floransa'nın – ve dolayısıyla İtalya'nın – kaderi Mediciler'inkine sıkı sıkıya bağlıdır. Tüccar ve bankacı olan bu aile ekonomik kalkınmışlıklarında verdiği üstünlükle 14. ve 15. yüzyılda Floransa'nın yönetimini ellerinde bulundurmışlardır. Machiavelli'nin siyasi ve kültürel birikiminde çok büyük bir etkiye sahip olacak ki Hükümdar'ı Medici ailesinden Muhteşem Lorenzo'ya ithaf etmiştir.³²¹ Bu noktada ona Medici ailesinin dalkavukluğunu yaptığı suçlaması yapılmaktadır. Fakat şunu belirtmek gerekmektedir ki kitap her ne kadar Muhteşem Lorenzo'ya ithaf edilip onda ikbale kavuşma ricası dile getirilmekteyse de kitabın tamamında böyle bir dalkavukluğun olmadığı tüm okurlar tarafından ortaya çıkarılacaktır.³²²

³¹⁸ Machiavelli, s.13.

³¹⁹ Şenel, s.330.

³²⁰ Şenel, s.330.

³²¹ Machiavelli, s. 16.

³²² Machiavelli, s.34.

Bu etkilenmeler ışığında o İtalyan halkının saadetini yukarda açıkladığımız küçük devletlerin birleşmesi üzerine meydana gelecek büyük bir İtalya hükümetinin teşekkülünde gördü. Bu birliğini kurmuş ve silahlı kuvvetini oluşturmuş bir İtalya diğer devletlere karşı varlığını koruyacaktır.³²³

Machiavelli'ye tesir ettiğini söyleyebileceğimiz bir husus da Floransa'yı yöneten Savarona'nın acıklı bir şekilde iktidarını kaybetmesi olmuştur. Kendisi de Floransalı olan Machiavelli bu hazin sondan etkilendiğini ve belki de bu hazin son nedeniyle bütün silahlı peygamberler başarıya ulaşır silahsızlar yenilgiye uğrar sözünü söylediği düşünülebilir. Böylelikle Savanarola'yı silahsızlar sınıfından saydığı söylenebilir.³²⁴

Onu etkileyen devletlerden bir başkasının da Osmanlılar olduğunu söylemek mümkündür. 1453 yılında Osmanlılar İstanbul'un yönetimini ellerine geçirmişler ve güçlü bir iktidarla varlıklarını genişleterek devam ettirmişlerdir. Zaten Machiavelli de Osmanlılardan ve onların sahip olduğu yeteneklerden zaman zaman Hükümdar kitabında bahsetmektedir. İktidar kavgalarının devletleri parçaladığı İtalya örneğinde olduğu gibi Osmanlıların çökertilmesi güç bir yapıyla iktidara gelme tarzı da Machiavelli'yi etkilemiş olabileceğini tahmin etmekte şaşırtıcı olmamalıdır. Onun İngiltere'ye Fransa'ya ve İspanya'ya hayranlığı neyse Osmanlıya da hayranlığı aynı derecededir denilebilir.

Bu etkinin örneklerinden birini onun saygı duyduğu ve olmasını tavsiye ettiği hükümdarlık çeşidi olarak Türklerin yönetim anlayışında bulduğunu şu cümlelerinden anlamaktayız: "Türk Padişah'ının bütün ülkesi, yalnızca onun tarafından yönetilir, geri kalan herkes kuldur; ve o, imparatorluğunu sancaklara bölmüş ve bunların başına valiler getirmiştir; bunları dilediği gibi azleder ve değiştirir." "Bu yönetim şekillerinin doğası

³²³ Aru, s.28.

³²⁴ Bertrand Russel, **Batı Felsefesi Tarihi Yeni Çağ**, Muammer Sencer (çev.) İstanbul: Kitap Yayınları, 1970, s.56.

üzerinde düşünülürse, Türk Padişahı'nın imparatorluğunu fethetmenin çok güç olduğu...³²⁵

Toplum yapısı açısından bakıldığında da İtalya'nın demokratik bir düzen içinde olmadığı bilinmektedir. Çünkü işçiler, zanaatkarlar, küçük tüccarlar iktidarın icrası dışındaydılar. Halkın ancak küçük bir bölümü eski soylulardan ve yeni burjuvaziden gelme bir bölümü siyasi haklardan yararlanmaktaydı. Floransa'nın o zamanlar 80 bine yaklaşan nüfusu içinde ancak bin aile siyasi haklara sahipti. Bu siyasi sistem tek kişinin iktidarının önüne geçme amacı taşımaktaydı.³²⁶ Bu resmi gören Machiavelli'nin inşa etmeye çalıştığı tek kişinin iktidarı hedeflemesinde bundan etkilenmediğini söylemek mümkün değildir.

Buraya kadar anlattıklarımız ışığında denilebilir ki onun felsefesi veya felsefesini oluşturan ana metot olaylar üzerindeki kendi yaşantılarına dayanan bir felsefedir. O bu tecrübe ışığı altında konuşurken bir takım kimselerin veya geleneksel ters yorumların çoğu, yapılan kötülükleri açık açık söylemekten nefret eden iki yüzlülerin gücenikliğinden doğmaktadır. Eleştirilmesi gereken noktaların varlığını kabul etmekle beraber bunu onun zamanının koşulları altında dillendirdiğini hesaba katarak değerlendirmeliyiz.³²⁷

2. 3. MACHIAVELLI'DE ANA KAVRAM: VİRTU VE FORTUNA

Machiavelli'nin felsefesi veya siyaset teorisi iki ana kavramdan oluşur. Bunlar virtu ve fortuna'dır. İnsan yaşamını bu iki kavram belirler. Bunlardan birincisi insanın kendi yeteneklerini yaşama geçirme güçlerinin toplamı olan güç, beceri, yetenek, yiğitlik, cesaret anlamlarına gelen virtu'dur. İkincisi ise insanın kendi iradesi dışındaki

³²⁵ Machiavelli, s.93–94

³²⁶ Machiavelli, s.15.

³²⁷ Russel, *Batı Felsefesi Tarihi Yeni Çağ*, s.55.

güçlerin belirlediği oluşumları ifade eden şans, yazgı, talih anlamındaki fortuna'dır. Bu iki kavram iktidarı ele geçirmede belirli bir role sahiptir.³²⁸

Machiavelli, yazgının dünya işlerinde büyük bir gücü olduğunu kabul eder görünür. O yazgıyı anlama tarzı açısından çağdaşlarından farklı bir görüşe sahiptir. Yazgı ona göre katlanılması gereken bir zorunluluk değil aşılması ve mücadele edilmesi gereken bir durumdur. Dünya işleri sadece Tanrı'ya, rastlantıya terk edilip insan zihninin ve gücünün bunları kavrama ve aşmada saf dışı bırakılması doğru değildir. Ona göre yazgıya inancı benimseyip, istemediğimiz şeylerin olmaması için neden çabalayalım? Bu durumda hiçbir şey yapmadan kendimizi yazgının kucağına salıvermemiz gerekmez mi? O insanların olayların gidişini etkileyebileceğini, tikel istenç (cüzi irade) sahibi olduğuna inanır. Yazgının eylemlerdeki rolünü yarıya indirerek diğer yarısının insanların istençleriyle müdahale edilebilir bir alan haline getirir. Hatta yazgının gücünü yarıdan da aşağı çekerek gelen selden sonra baraj ve set yaparak gelecekte meydana gelebilecek başka felaketlerin önlenebileceği görüşündedir.³²⁹

Yazgıyı yapısı açısından incelediği toplumlara göre değerlendiren Machiavelli yazgının daha çok kendini dine dayamış aristokratik toplumların inancı olduğunu ifade eder. Düzeni değiştirmeye kalkmayın değiştiremezsiniz demek ona göre yazgıya tam anlamıyla kendini teslim etmiş bir toplumun inancı olabilir. Oysa olaylara insanların müdahale edebileceğini, yön verebileceğini düşünmek ise düzeni değiştirme evresine girmiş burjuvazinin oluşturduğu yeni yazgı anlayışının doğal bir neticesidir.³³⁰

Talih sadece olumsuzluklar içeren bir anlama sahip değildir. Belki yarı yarıya insana olumlu anlamda fırsatlar sunan bir işleve de sahip olabilmektedir. Talihin bu olumlu imkânları ortaya koyması olmasa tek başına ve çoğu kez virtu'nun bir işe

³²⁸ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.181.

³²⁹ Şenel, s.331.

³³⁰ Şenel, s.332.

yaramadığı görülecektir. Dolayısıyla virtü ve talih birbirine bağlı ama biri ötekine şartları hazırlayan bir durumu ifade etmektedir.³³¹

Virtü ile Machiavelli hem iyi hem de kötü olan için enerji ve cesareti anlatmak istemektedir. İyilik ile ilgili anlatmak istedikler de yaşadığı dönemde Avrupalılar tarafından yüceltilen dürüstlük, adalet, göreve bağlılık, sadakat, yurtseverlik gibi kavramlardır. Dolayısıyla yurttaş gerekliliği olan virtü iyiye ve kötüye yönelik olup olmadığı farkı göz önüne alınmayan bir enerji ve cesaret değil fakat sadece iyiye yönelik yani kamusal iyiye yönelik dürüst ve adil nedenlerle ortaya konulan enerji ve cesarettir.³³²

2. 4. MACHİAVELİZM

Siyasal amaca ulaşmak için her türlü ahlaksızlığın yapılabileceği savı olarak bilinen Machiavelizm devleti yaşatmak için her türlü kötülüğün yararlı ve iyi olduğunu ileri sürmesinden ötürü günümüzde de genellikle siyasada ve özellikle her türlü girişimde amaca ulaşmak için bütün araçların meşru olduğu şekliyle anlaşılan fikirlerdir.³³³ Machiavelli İtalya'nın birliğini sağlamak için zamanını iyi okumuş bir filozof olarak her araca başvurulmuş bir siyasal gerçeği kavramış ve bu gerçeği olduğu gibi benimsemiştir. Fakat Machiavelli'nin çağının amaçları için her araca başvuran politikacılardan bir farkı vardır. Çağının politikacıları sadece başarılı olmak ve kişisel çıkarları için kendilerini hiçbir bağa bağlı görmeyen politikacılarıdır. Amaçları da kullandıkları araç kadar ahlaka uygun değildir. Oysa Machiavelli kendini İtalyan birliğini sağlamak gibi yüce bir amaç için her türlü aracı meşru görmüştür.³³⁴

³³¹ Machiavelli, s.104.

³³² Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.200.

³³³ Orhan Hançerlioğlu, Machiavellisme, Felsefe Ansiklopedisi, C.4, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, ss.36-37.

³³⁴ Şenel, s.334.

Onun kendine has siyaset felsefesi hem Rönesans dönemindeki çağdaşları hem siyasal düşünce tarihçileri hem de genel olarak siyaset kuramı ile ilgilenenlerin oldukça birbirinden farklı şekillerde yorumladıkları birisidir. Özgürlük ve birey anlayışlarının bu denli gelişmesini ona borçlu olduğumuzu söyleyenler olduğu gibi, kendi döneminde o şahsında ve fikirlerinde bir ahlaksız, zorba, dinsiz, katillğin övücüsü olarak aşağılanarak anılmıştır. Bundan insanlığın korunması ve fikirleriyle mücadele edilmesi gerektiği fikri hâkim olmuştur. Gündelik politikada, amaçları değil araçları ön plana çıkardığı iktidarı elde etmek ve korumak için gerekirse ahlakın dışına çıkmanın meşru saydığı düşüncelerinden hareketle Machiavelli'nin savunduğu davranış kuralı anlamında hakaretlere varan eleştirilere konu olmuştur.³³⁵

Siyaset sözlüğünde Machiavelizm olarak bilinen bu kavram Machiavelli'nin ortaya koyduğu bir ahlak anlayışının ürünüdür diyenler onun bu konulardaki şu fikirlerine hücum etmişlerdir. Bu ahlak anlayışının en tepesinde İtalyan birliğinin sağlanması gelmektedir. Bu yüce amaç için tüm araçları kullanmak meşrudur. Bu amaca ulaşmak için ne gerekiyorsa onun yapılmasından yanadır. Bu amaca ulaşmak için yapılması izlenmesi gereken yollardan bir tanesi de iknadan çok zora başvurmaktır.³³⁶ Bu ve bunun gibi fikirlerinden ötürü ona edebiyatın, günlük dilin ve basının bizi alıştırdığı bu Machiavelizm'in içeriği yine bunlar tarafından şer mantığı, hile hurda koleksiyonu, soğukkanlı kalleşlik, cürüm işlemekten zevk alma olarak doldurulmuştur. Bu anlam bakımından o Machiavelizm olarak adlandırılmaktadır.³³⁷ Biz bu noktada Machiavelli'nin kendisinin Machivelci olup olmadığını tartışmayacağız Çünkü onun tıpkı fikirleri gibi Machivelci olduğunu söyleyenlerde olacaktır hemen sonra açıklayacağımız gibi farklı açılardan bakanlarda olacaktır.

Ancak şu kadarını söylemek gerekir ki onun adının bu şekilde her yerde ve zamanda anılmasının sebeplerinin başında entelektüel nüfuzu elinde bulunduran kilisedir. Çünkü o Roma Katolikliğine ve papaların siyasetine şiddetle karşıydı. Kilise bu saldırılar karşısında nüfuzunu da kullanarak onun eserlerindeki salık verilen

³³⁵ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, ss.171–172.

³³⁶ Şenel s. 334–335.

³³⁷ Machiavelli, s.31.

gaddarlıkları ve düzenbazlıkları etkili bir şekilde kullanmayı başarmıştır. Kilise onun bu düşüncelerini şeytani bir düşünce olarak takdim ederek halktan destek aldı. Kilisenin bu savunmasının temelinde yatan sebeplerin başında Machiavelli'nin siyaseti tanrıya dayandırmayı reddetmesiydi. Kilise bu konuda o kadar aleyhte bulundu ki ondan esinlenen düşünürler onun adını anmaya bile çekindiler.³³⁸

Onun en bariz savunuculuğunu yapanlar ise onun bilimsel bir dünya görüşü geliştirmeye yönelik, Skolâstik Felsefenin dinsel niteliklerinden arındırılmış modern siyaset bilimini kuran ilk düşünür olmayı hak ettiğini iddia edenler olmuştur. Hatta diğer devletlerle olan ilişkilerinde ve kendi bünyesinde sürekli yükselme politikası izleyen bir devlet ten söz etmesi onun ülke-insan-egemenlik unsurlarıyla belirlenen modern ulusal devletin temellerini atan ilk kişi olarak da anılmasına sebep olmuştur.³³⁹

2. 5. MACHİAVELLİ'DE SİYASET AHLAK İLİŞKİSİ

Hemen şunu ifade etmek gerekir ki o ahlakla siyaset alanını tam manasıyla ayırmış bir kişi değil tam aksine mevcut Hıristiyan ahlakına karşı yeni bir ahlak anlayışı geliştiren biri olarak karşımıza çıkar. Her şeyden önce onun yegane amacı İtalya birliğini sağlamak ve ulusal bir İtalya devletini kurmaktır. Bu açıdan bakıldığında o söylevlerinde ahlakla din arasında bir ayrım yapmadığını tam tersine iyilik dürüstlük gibi davranış ilkelerinden oluşan bir ahlak fikri ile ortaya çıktığı görülmektedir. Çünkü o Söylevleri'nde insanların tehlikeli ve kötücül olanı dürüst ve iyi olandan ayırt etmeyi öğreterek devleti oluşturdıklarından bahseder.

Devletin kökeni ile ilgili düşüncelerinde devlet öncesi insanların kendi istek ve ihtiraslarını gerçekleştirmek için hiçbir sınırlamayı kabul etmeden bu isteklerini gerçekleştirmeye çalıştıklarını devletle beraber insanların bir disipline girdiklerini bu disipline girme işleminde önce iyi ve kötüyü birbirinden ayırt etme yetisinin geliştiğini belirtmektedir. Bundan da anlaşılacağı üzere o ahlakla siyaseti birbirinden ayırmamış bu

³³⁸ Machiavelli, ss.40–41.

³³⁹ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.172.

ikisini birbirine bağlantılı bir şekilde ele almıştır. Hemen buna itiraz sesleri yükselecek insanın doğasından hareket ederek prensin bu kötü tabiatlı insanlara karşı uyanık olması gerektiğini gerekirse prensin ahlakın dışına çıkabileceğini söyleyen görüşleriyle itiraz edilecektir.

Fakat Machiavelli'ye göre insanlar bir devlet içinde iyi ile kötüyü, adil olan ile olmayanı anlayabilirler. Bunun için temelleri sağlam bir devletin kurtulması ve yaşatılması açısından hükümdarın zaman zaman ahlakın dışına çıkması ahlaklılığı yerleştirecek olan devlet için bir zorunluluk olmaktadır. Böylece denilebilir ki Machiavelli siyaset ile ahlakı birbirinden ayırmamış siyaseti ahlakın varlığı için bir önkoşul olarak görmektedir.³⁴⁰ O sözünde durmanın bir erdem olduğu konusunda zamanına kadar gelmiş görüşlerin aksini savunmaz. Ancak büyük işleri sözünde durmayanların başardıklarını söyleyerek bu erdemle hareket edilmemesi gerektiğini söyler. Hükümdar bu tür sınırlandırmalarla kendini sınırlamamalı eğer işine yarıyorsa sözünde durmalıdır. İnsanlar iyi yaratılışlı olsalardı sözünde durmak bir hükümdarın vazgeçilmezleri arasında yerini alması gerekirdi ancak durum böyle değildir. İnsanlar kötüdürler ve kötülükler iyiliklerle yönetilemez.³⁴¹

Bu açıdan bakıldığında onun fikirleri ahlakın reddi temeline dayanmaz. Onun için iyilik ve kötülük anlamsız kelimelerden ibaret değildir. Yine ayrıca ahlaki kavramlar Yunanlı sofistlerin iddia ettikleri gibi şartlara göre anlamlandırılacak itibari şeylerden ibaret de değildir. Onda başarı en birinci değerlendirme kriteri olsa da hem yegane biricik değil hem de siyasi anlamda biriciktir. Siyasetin en iyisi amca ulaşmaktır ama her amaca ulaşan siyaset iyi değildir. Zafer kazansa da bir alçaklık alçaklıktır. Durum böyle açıklanabildiğine göre o ahlaki olan kavramların anlamlarını ters yüz etmez sadece siyaseti bu değerlerin vesayetinden kurtarır.³⁴²

Machiavelli realist bir hayatın ve realist bir siyasetin devlet bünyesinde tesisine çalışırken dini ve dini temsil eden papalıktan istifade edilmesini menetmiş değildir.

³⁴⁰ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.199.

³⁴¹ Hançerlioğlu, **Düşünce Tarihi**, 4.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, s.209.

³⁴² Machiavelli, ss.36-37.

Eğer din yada papalık devletin yüce menfaatleri doğrultusunda bir işlev görüyorsa hiç çekinilmeden bundan istifade edilmelidir. Ancak bunu yaparken ahlaki bir yapı olan din öncelenmemeli siyaset alanını bu ahlaki yapı inşa etmemelidir.³⁴³

Bu bağlamda o dinin kendisinde bir yücelik ya da gerçeklik var mıdır sorusuna karşılık aramaz. Ona göre din devletin korunmasında ve genişlemesinde işe yarayan bir araçtan ibarettir. Bu manada din önemli bir görev icra eder. Bir ulusun dinsel inançları ne denli gevşerse, o ulus o denli çabuk yıkılır. Bir hükümdar halkın dine olan bağlılığını iyi değerlendirmeli ve devleti yaşatabilmek adına onu iyi kullanmalıdır.³⁴⁴

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi o insan kitlelerindeki ahlak ve dinin toplumsal ve siyasi hayattaki sonuçlarına karşı ilgisiz değildi. O sadece yöneticinin yönetimle ilgili konularda bir amaca hizmet adına ahlak dışına çıkılmasını onaylıyordu. Kaldı ki ahlak bozukluğu içindeki bir toplum yapısının devlet için olumsuz sonuçlarını biliyordu. Aslında o Roma ve çağındaki İsviçre yurttaşlarının erdemlerine hayrandı. Bu erdemler arasında ailelerin arılığı, özel hayattaki bağımsızlık ve dayanıklılık, göreneklerin sadelik ve basitliği, kamu görevindekilerin sadakat ve bağlılık içinde çalışmaları gösterilebilir. O bu erdemlere bağlılıkta sadece yöneticiye özel bir alan açıyor ve denilebilir ki o ahlakı yönetici ve yurttaş olmak üzere ikiye ayırmıştır. Yönetici iktidarını kuvvetlendirmek ve sürdürmek konusunda başarılı olduğu müddetçe ahlak dışılıkla suçlanamayacağı gibi yurttaş da davranışlarıyla toplumsal gruba olan katkısının kuvvetine göre yargılanmalıdır. Yönetici bu yurttaşlar grubuna bağlı olmadığından veya bağlılığı çok özel olduğundan grup içinde uygulanan ahlakın üstündedir.³⁴⁵ Yine de kendiyle çeliştiğini söyleyebileceğimiz tarzda zalimane ve hiçbir kural tanımamayı siyasette başarı sağlasa da onaylamadığını görmekteyiz.³⁴⁶

İfade ettiğimiz gibi o vatandaşlara katliam uygulamanın, dostlarına ihanet etmenin vicdansız, acımasız, dinsiz olmanın değerli bir yanı (virtü) olmadığını söyler. Ona göre bu gibi kötü yollarla şan ve şeref elde edilemez. Onun bu konuda ele aldığı

³⁴³ Aru, s.32.

³⁴⁴ Sena, “Machiavel”, **Filozoflar Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, s.331.

³⁴⁵ Sabine, , **Siyasal Düşünceler Tarihi.2 Yeni Çağ**, s.11.

³⁴⁶ Machiavelli, s.129.

komutan Agathokles'tir. Bu adam işlemiş olduğu sayısız cinayetler ve katliamlar uyguladığı ahlak dışı yöntemlerle başarılı sayılabilecek bir komutan sayılması gerekirken onu bu uygulamalarından ötürü büyük adamlar sınıflamasına koymak istememektedir.³⁴⁷

Machiavelli bozulmadan da yakınır bir görüntü çizmektedir. Bu bozulmadan onun anladığı İtalya'yı da uçurumun kenarına getiren bireylerin erdemlerinin, yurttaşlık ahlakının ve yurttaş sadakatinin halk hükümetini olanaksız kılan çürümesini anlıyordu. Bozulma her türlü başıboşluk ve vahşeti, büyük ölçüde zenginlik ve iktidar eşitsizliğini, barış ve adaletin yıkılmasını, başıboş tutkunun büyümesini, ayrılmayı, yasadızlığı, şerefsizliği kapsıyordu. Bu bozulma dolayısıyla Söylevlerinde ifade ettiği cumhuriyet fikrine Prensinde İtalya'da uygulanacak şartların oluşmaması dolayısıyla değinmiyordu. Onun için içinde bulunulan bu durumdan çıkılabilmesi için güçlü bir yasa koyucuya ihtiyaç vardır ki bu da mutlak monarşide ele aldığımız gibi tek kişi iktidarındır. Halkın karakterini bu tek kişinin yarattığı yasalar ve hükümet belirler. Ahlak ve yurttaşlık erdemleri başka şeylerden değil bu yasalardan doğar. Bir toplum bozulmuşsa kendini asla düzeltemez. Bu toplumu ifade ettiğimiz gibi yasa koyucular düzeltebilir.³⁴⁸

Ahlaki anlamda onun zorbalığa dayalı görüşleri ele alındığında onun bu kavramı ahlaki bakımdan değil siyasi bakımdan ele aldığı görölmektedir. Çünkü ölçüsüzce zulüm ve barbarlık halkı hükümdardan tecrit eder. Oysa Machiavelli en güvenilir hükümdarlığın halkın memnuniyetini kazanan hükümdarlık olduğunu ifade ediyor.³⁴⁹

O ahlaka sonuçları açısından bakarak bir nevi Sofistlerin iddialarına kaymış gözökmektedir. Çünkü kimseye hesap vermek durumunda olmayan hükümdarın eylemleri söz konusu olduğunda onun dikkate aldığı tek şey sonuçtur. Hükümdar devletini koruma ve sürdürmede başarılı olduğu zaman herkes tarafından kullandığı

³⁴⁷ Machiavelli, s.129.

³⁴⁸ Sabine, *Siyasal Düşünceler Tarihi.2 Yeni Çağ*, s.14–15.

³⁴⁹ Machiavelli, s.133.

araçlar mazur görülecek ve hükümdar baş tacı edilecektir. Aksi takdirde ise hükümdarın bu seviyenin altına düşeceği ve yerileceği muhakkaktır.³⁵⁰

Böyle bir hükümdarın göz önünde bulundurması gereken siyasal bir takım iyilikler vardır. Bunlar ulusal bağımsızlık, güvenlik ve düzenli devlet yapısıdır.³⁵¹ Bu iyilikler etrafında hükümdarın girişeceği yukarda bahsi geçen ahlak dışı girişimler yüzünden hükümdar kınanamayacaktır.

Özetle denilebilir ki siyaset ve ahlak iki ayrı dünyadır. Bu iki dünyanın uzlaşması güzel bir hayal olsa da gerçekleşmesi mümkün olmayan bir hayaldir. Ahlakçıların da siyasetçilerinde bu hayalden vazgeçmeleri çıkarları gereğidir.³⁵² Yine denilebilir ki ahlak veya hukuk bağımsız değildirler ve devlet yüzünden vardır. Devletin sınırlarının bittiği yerde ahlak ve hukuk da sona erer.³⁵³

2. 6. MACHİAVELLİ'DE YÖNETİM

Machiavelli, yönetimlerin doğuşunu korunma ihtiyacına bağlar. Başlangıçta insanlar az ve dağınık bir halde iken nüfusun artması ve insanlar arası ilişkilerin başlaması neticesinde kendilerini korumak üzere kendilerinden daha güçlü ve cesur kişilerin himayesine girerler ve onun emirlerine göre hareket ederler. Böylelikle devlet ve onun kurumları ortaya çıkar.³⁵⁴

Bu noktadan hareketle O hemen bütün yazıları Hükümet, yönetim, devleti güçlü kılma yolları, devletin gücünü ve sınırlarını genişletmede izleyeceği siyaset ve devletin çürümesine ve yıkılmasına yol açan hususlar üzerinedir. Ona göre siyasetin amacı ise iktidarın kendini koruması ve gücünü artırmasıdır. Bu noktada o siyaseti kendinin dışındaki tüm normlardan ayırmıştı. O iddia edildiği gibi ahlaksız olmaktan

³⁵⁰ Machiavelli, s.197

³⁵¹ Russel, **Batı Felsefesi Tarihi Yeni Çağ**, s.64.

³⁵² Machiavelli, s.39.

³⁵³ Gökberk, s.209.

³⁵⁴ Göze, s.111.

çok ahlak dışı bir nitelik taşıyordu. O sadece siyaseti diğer düşüncelerden soyutluyor ve siyasetin sanki bir araç değil de bir amaçmış gibi söz ediyordu.³⁵⁵

Onda iktidarın sınırı sorunu nasıl bir çözümlemeye uğramaktadır denilirse o kanunlara vurgu yapar. Fakat kanunların tek başına iktidardaki prensi başarıya götürmeyeceğini bunun için prensin aynı zamanda gerektiğinde zor kullanmayı bilen birisi olması gerektiğine işaret ederek prensin iki yönlü bir doğaya sahip olması gerektiği görüşündedir. Yani prens hem insan hem de hayvan gibi davranmasını bilmelidir.³⁵⁶

Prens talihin olumsuzluklar içerek şartlarını virtü'sü sayesinde olumluya çevirebilecek zekaya sahip olmasının yanında esnek bir kişiliğe de sahip olması gerekir. Duruma göre iyiliğe ya da kötülüğe başvurur. Bu yönüyle onun elinde iki yöntem vardır. Kurnazlık ile şiddet. Tuzakları tanımak için tilki kurtları korkutmak için ise aslan gibi olmasının bilmesi gerekir.³⁵⁷

Aynı şekilde bir devleti ele geçiren bir hükümdar yapması gereken tüm kötülükleri bir defada yapmalı uzun bir süreye yaymamalıdır. Böylelikle o hem zihinlerdeki endişeleri giderir hem de onları iyiliklerle kazanmayı başarabilir. Aksi takdirde kendisinden daima korkacak olan tabasından güven duymayacağı için kendisi sürekli tetikte olmak durumunda kalacaktır. Onun için kötülükler toptan yapılmalı iyilikler ise zamana yayılmalıdır.³⁵⁸

Machiavelli İtalyan burjuvazisinin ulusal devletin kurulması, İtalyan birliğinin sağlanması yolundaki eğilimi eserlerinin oluşumunun fikrîsel temellerini oluşturmuştur. Onun amacı İtalyan birliğinin sağlanmasıdır. İtalyan birliğini sağlayacak yegâne güç ise mutlak monarşidir. Bu yönetim tarzı İtalyan birliğinin sağlanmasında bir araçtır. Dönemi itibarıyla İtalya ulusal birliğini sağlamada Fransa gibi Avrupa ülkelerinden geri kalmıştı. Bu birliğin önünde önemli engeller vardı. Bunlardan bir tanesi Papalıkta

³⁵⁵ Sabine, s.9–10.

³⁵⁶ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.184–185.

³⁵⁷ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.186.

³⁵⁸ Machiavelli, s.133.

bir diğeri feodal prensliklerdi. Ayrıca burjuvazinin örgütlenmesinin eksik kaldığı kent devletlerinin de bu birliğin önündeki engellerden sayılır.

İtalyan birliğinin önündeki en büyük engel ve en güçlüsü Papalık Devletiydi. Ona göre Papalık, İtalyan birliğini engelleyen bir kurumdur. Hatta dahası İtalya'yı bölen ve bölünmüş kalmasını isteyen bir kurumdur. Bu noktada şu soru hemen akla gelir. Acaba Machiavelli dine karşı mıydı? Bu soruya verilecek cevap onun diliyle hayırdır. O sadece ve sadece Papalığa karşıydı. Papalar lüks içindeki yaşayışları ve ahlaka uygun olmayan politika oyunları ile, dine olan güveni de sarsmıştır. Bu uygulamalarıyla Papalığın dine olumsuz yaklaşımındaki en büyük neden olarak görür. Peki, Papalığın kontrolünden çıkmış bir dine karşı muhtemel tutumu olumlu mudur diye bir soru ile onun dine bakışını araştırmaya devam edelim. O dine çok önem verir. Fakat o salt din olmasından dolayı ya da Papalıktan ayrı saf dindar olmasından değil salt siyasal amaçlara hizmet edecek en büyük kurum olmasından dolayı dini bir araç olarak görmesinden dolayı dine önem verir. O bu maksatla İtalya'yı birliğe kavuşturacak bir yöneticinin kuşkusuz dindar olmasa bile çok dindar gözükmesi gerektiğini söyler.³⁵⁹

Prensin halka ve aristokratlara karşı nasıl bir tavır takınması noktasında o halk tarafında yer alır. Prensler aristokratlarla ya da feodal beylerle yaşamak zorunda değildir. Prens sadece halka dayanmalıdır.³⁶⁰

Yönetim insanlara onlar ne ise ona göre muamele edilmesini gerektirir. İtalya veya başka yerlerde görülen zayıf yönetimlerin en büyük kusuru realiteyi doğru bir şekilde okuyamamalarından kaynaklandığını ifade eder. Ona göre realiteden hareket etmek güçlü ve istikrarlı bir hükümete öncülük edebilir.

İktidara gelmek için onun gözlemlerine dayanan birkaç tane yol vardır. Bunlardan ilki başkalarının yardımı ve talihin yolunda gitmesi sonucu iktidara gelinir. Bu tarz iktidarların ele geçmesi kolay korunması zordur. Başkalarının yardımı ve şans eseri iktidara gelen yine başkaları yüzünden ve şansın aleyhe dönmesiyle son bulur.

³⁵⁹ Şenel, ss.333–334.

³⁶⁰ Şenel, s.334.

İkinci yol ise cinayet işleyerek iktidara gelmektir. Burada iktidara gelme işi ne yeteneğe ne de şansa bağlıdır. Virtu ve fortunasında bunda bir katkısı yoktur. Bu yol aşağı sınıftan insanların da iktidara gelmesini sağlayan bir yol olduğu için iyi bir yol değildir. Üçüncü yol ise dinsel prensliklerdir. Bu yolla iktidara gelmek zordur ama kazanıldıktan sonra kendini dine dayandırdığı için korunması çok kolay bir iktidar yoludur. Liyakat ve şansa dayalı bir yoldur. Bu tarz teokratik devletlerle ilgili konuşmaktan kendini muhafaza eder bir durum takınmıştır. Dördüncü yol ise yurttaşların arzusu sonucu iktidara gelme şeklindeki yoldur. Bir yurttaşın diğer yurttaşların isteğiyle iktidara gelmesiyle sivil prenslikler oluşmuş olur.³⁶¹

Bu tarz iktidara gelişlerde kişinin yüksek becerikli birisi olmadığından virtü ve fortunaya da ihtiyaç duyulmaz. Fakat az da olsa virtü ya vurgu yapar. Prensi seçen bu halk kitlesi ya seçkinlerden oluşan yüksek bir sınıfı temsil eden kesimdir ya da sıradan halkın seçtiği prenslerdir. İktidarı koruma ve iktidarda tarafsızlığı sağlama açısından bu iki seçim arasında farklar vardır. Seçkinlerin seçimiyle iktidara gelen prens zaman içinde bağımsız davranma yeteneğini kaybedebilecek bir yoldadır. Fakat halk kitlesinin seçimiyle iktidara gelen prensin iktidarı halkı memnun ettiği ve namuslu ve haksızlık etmediği müddetçe daha sağlam temellere sahip olan bir iktidarı elde etmiş olur. Bu görüşüyle Machiavelli sonraki eserinde ele aldığı cumhuriyet rejimine de bu eserinde ipucu vermiş olmaktadır. Onun asıl tercih ettiği iktidara geliş yolu ise kişinin kendi bireysel güçlerini kullanarak iktidarı elde etmesidir. Böyle iktidara gelmek zordur fakat bireysel özelliklerini kullanıp talihin de olumsuzluklarını olumluya çevirerek en yüksek bir iktidarı elde eden bu tarz iktidarlar daha kalıcı ve daha uzun süreli bir iktidara kapı aralamış olmaktadır.³⁶²

Machiavelli, mücerret anlamda "güç" olan iktidarın ele geçirilmesini amaç olarak işaret eder. Bu gücün ele geçirilmesi başkasının yardımı, hile, tertip, suikast, öldürme gibi eylemlere eklemlenirse de, asıl olması gereken zeka ve yetenektir. Başkasının yardımıyla siyasi iktidarı ele geçiren egemen, eğer iktidarı kullanma ve

³⁶¹ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.182.

³⁶² Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.182–184.

koruma yetenek ve zekasından yoksunsa elinde tutamaz bunu. Daha zeki ve yetenekli olan biri çıkar, mücadeleye girer, siyasetin özüne uygun davranış ve yöntemleri uygular ve güce ulaşır. Ona göre ne şekilde iktidara gelirse gelinsin bu noktadan sonraki mücadele yani iktidarda kalma ve başarı kazanma asıl olandır. Bu noktada zeka ve yetenek sayesinde siyasetin kuralları uygun yöntemlerle asıl güce ulaşılır.³⁶³

*‘‘Machiavelli iktidarı pozitif kavram olarak merkeze alan ilk siyasal düşünürdür’’*³⁶⁴ Platon ve kendinden önceki tüm siyasal düşünürler için iktidar negatif bir değerdi. Platon’a göre iktidarın sorgulanması, arzu edilmez bir akıl dışılığıdır. Ortaçağ düşünürleri içinse günahkârlık işaretiydi. Oysa Machiavelli’ye göre bu gibi düşünceler insanları siyasal başarıya ulaşmaktan alıkoyan aldatıcı kavramlardır.

İkiye ayırdığı toplumun bir sınıfı olan kitleler bütün özellikleriyle mutlaka onları yöneten despot ya da tiran bir hükümdarın yönetimi altında yaşamaya muhtaçtırlar. Eğer bir yönetim olmazsa halk düzensizlik içinde yaşar.³⁶⁵

Machiavelli’nin getirdiği en önemli yeniliklerden belki de en önemlisi onun siyasetle din ve ahlak arasındaki bağı siyaset lehine değiştirmiş olmasıdır. Böylelikle siyaset alanı özerk bir alan olarak incelenecek, olması gerekeni değil olanı inceleyen bir alan olarak laik bir kuramsal çerçeve içinde değerlendirilecektir.³⁶⁶

2. 7. MACHIAVELLİ’DE YÖNETİM ŞEKİLLERİ

2. 7. 1. Mutlak Monarşi

O hükümdar adlı yapıtında Prenslığı ikiye ayırır. Bunlar ya soydan gelme ya da yeni kurulmuş prensliklerdir. Fakat ağırlığı yeni prensliklere vermiştir. Eski prenslikler daha çok soydan geçme hükümdarlıklardır. Bu durumda aynı soydan gelenler uzun süre

³⁶³ İsmail Kılıçoğlu, ‘‘Siyasette Erdem’’, *Zaman Gazetesi*, 10 Haziran 1996, www.zaman.com.tr. (26 Ekim 2011).

³⁶⁴ Tannenbaum ve Schultz, s.176.

³⁶⁵ Tannenbaum ve Schutz, s.180.

³⁶⁶ Ağaoğulları ve Köker, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*, s.197.

orada egemenliğini sürdürür. Bu tür prenslikleri elde tutmak eğer prens biraz yetenekli ise çok kolaydır.³⁶⁷

Bu durumdaki hükümdar çok az bir yeteneğe sahip olsa bile akla gelmeyen çok büyük bir güç onu devirmedikçe hükümdarlığını sürdürebilir, kaldı ki bu terslik yüzünden iktidarını kaybetse bile küçük bir terslik onu yine iktidara taşır. Onun tabasını memnun etmemek için özel bir gayret sarf etmesi çok büyük yanlışlar yapması gerekmektedir. Aksi takdirde o hep halk tarafından sevilecek ve saygıyla önünde eğileceklerdir.³⁶⁸ Burada üzerinde çok durduğu ve yeni prenslikler için de olmazsa olmazlardan olan yetenek kavramıyla karşılaşmaktayız. Yeni prenslikler de kendi içerisinde ikiye ayrılır. Tümüyle yeni hükümdarlıklar ve karma hükümdarlıklar. Karma prenslikler insanların daha iyisini bulmak umudu ile efendilerini değiştirmeleri olgusuna dayandığı için zorlu bir iştir. Çünkü yönetilenler yöneticilerini daha iyi istikametinde belirleyebilmek için silahlanma yolunu tercih edecekler bunu fark eden yönetici de aynı metodu yönettiği kesime uygulayacağından başarı şansı çok az olan bir hükümdarlıktır. Yeni prenslikler ise kişinin kendi seçimiyle oluşturduğu yöneteni belirleme şeklinde kendini gösterir. Gücü sınırsız olan bu tarz hükümdarların devleti temsili oluşturduğu kurumlarda ortaya çıkar. Bu yönetimde hükümdar olan kişi ve onun oluşturduğu kurumlar hor görülmeğe ve nefret edilmekten kaçınmaları gerekir. İyi hükümdarlar yönettiği halkın umutlarını yıkmaz ve onları memnun etmek için her türlü özeni gösterirler. Hükümetin ve onun oluşturduğu kurumların amacı devleti sürdürmektir.³⁶⁹

İtalya'yı birliğe kavuşturacak yegâne rejim Machiavelli'ye göre mutlak monarşidir. Bu rejimde Prens ya da hükümdarın yetkisi sınırsızdır. Hükümdar İtalya'nın birliğini sağlamak için ne gerekiyorsa onu yapmalıdır. Adam öldürmesi gerekiyorsa adam öldürmelidir. Yalan söylemesi gerekiyorsa yalan söylemelidir. Ahlaka aykırı davranması gerekiyorsa ahlaka aykırı davranmalıdır. Bir antlaşma yaptığında İtalyan birliğine hizmet ettiği sürece bu antlaşmaya sadık kalmalı İtalyan birliğine ters düştüğü andan itibaren bu antlaşmadan dönmesini bilmelidir. Onu bu yolda bağlayan hiçbir

³⁶⁷ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.180

³⁶⁸ Machiavelli, s.70.

³⁶⁹ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.181.

sınırlama olmamalıdır. Bu bir yasa, sınıf, kurum ilke de olsa ondan kendini uzak tutmasını bilmelidir.

Machiavelli'yi mutlak monarşi fikrine götüren temel nedenlerden birisi tarihsel örnekler olmuştur. Tarihten İtalya'nın birleştirilmesi düşüncelerini destekleyen örnekler seçer. Bu örneklerden bir tanesi de Türklerdir. Özellikle Türklerin Yunanistan'ı ele geçirmeleri ve ellerinde tutabilmek için Yunanistan topraklarına kendi halkından kimseleri yerleştirmeleri Machiavelli'yi etkilemiş gözüküyor. Onun hayalindeki ya da gerçekleştirilmesini İtalyan birliği için vazgeçilmez bir koşulu olarak gördüğü mutlak monarşide örnek aldığı devlet de yine yönetilenleri köle saydığını düşündüğü Türk monarşisidir.³⁷⁰ Machiavelli'yi mutlak monarşi fikrine götüren nedenlerden birini Türkler olarak sayarsak bir diğerrinin de Floransa'nın demokratik düzeninin yıkılması ve kentin İspanyollarca ele geçirilmesinden sonra büyük siyasal baskılara uğraması olarak gösterilebilir. Bir cumhuriyetçi olan Machiavellinin mutlak yönetimci olmasındaki çelişki İtalya'nın içinde bulunduğu çelişkiden kaynaklanıyor ve birliği sağlamada geçiş rolü üstlenecek yegane kişinin Medici ailesi olacağına inancından kaynaklanıyordu. Medici ailesinden beklentisi bu birliği sağlayıp yeni bir imparatorluk kurmasıydı. İmparatorluk çağının kapanmış olduğunu göremeyen Machiavelli Pers, Asur, Makedonya ve Roma imparatorluklarının ardından bir imparatorluk beklentisi içindeydi. Oysa ülke ülke apayrı birimler şeklinde ulusallık ölçütüne göre yeni devletler şekilleniyordu. Floransa demokratik düzenin yıkılışı ve bağımsızlığın elden gidişi ondaki imparatorluk düşüncesini canlandırdı. Roma imparatorluğunun çekirdeğini oluşturan İtalya'nın bu bütünlüğünü kuracağına sonsuz derecede inanıyordu. Ancak bu o zamana kadar kurulmuş imparatorluklar gibi değil çok yapıllı modern bir imparatorluk özlemi içindeydi. Fransa, İngiltere, İspanya bu modern devletin birer örnekleriydi.³⁷¹

Mutlak monarşide iktidarı elinde bulunduran prens ya da hükümdar çok sevilen biri mi olmalı yoksa çok korkulan biri mi olmalı? Bu soru Machiavelli için iki cevaplı

³⁷⁰ Şenel, s. 335-336.

³⁷¹ Afşar Timuçin, **Düşünce Tarihi**, C.2, 4.bs. İstanbul: Bulut Yayınları, 2002, s.96-97.

ama tek tercihli bir soru dur. Prens hem sevilen hem korkulan biri olmalı ama birini seçmek zorunda kalırsa korkulan biri olmayı tercih etmelidir. Çünkü bu yol daha güvenilir bir yoldur. Nedeni ise korkunun altında akıldan hiç çıkmayacak ceza yatarken; sevgi çıkar hesapları karşısında tutunamaz. Ne var ki Prens bu korkunun dozunu iyi ayarlamalıdır.³⁷²

Hükümdar insanlara ya iyi muamele edebilir ya da onlara ceza verebilir. Eğer insanları çok ağır şekilde yaralamayı başaramamışsa insanlar bunun intikamını almakta sırası geldiğinde başarılı olacaklardır. Onun için insanlara yaptığı ceza intikamı alınması mümkün olmayan bir şekilde yapılmalıdır.³⁷³

Bu hükümet varlığını fethedenden aldığı için ve o yöre halkı özgürlüğe alışık olduklarından kendilerinden bir yönetim altında yaşamak onlar için özgürlük anlamına geleceğinden orayı bu metotla hâkimiyet altında tutmak ve yönetmek kolay olacaktır. Yine özgür olarak yaşamaya alışmış bir topluluğun ilhakında mevcut düzen veya devlet ortadan kaldırılmazsa bir müddet sonra o yöre halkı eski günlere özlem duyacak kaybettiklerini kazanmaya çalışacaktır. Fakat bir hükümdarın yönetimindeki halkı idare edebilmek için o hükümdarın soyunu kurutmak yeterli olacaktır. Çünkü özgür yaşamaya alışmadıkları için yeni bir hükümdarı seçmede anlaşmazlıklar baş gösterecek yine özgür yaşamayı bilmediklerinden fethedene karşı silah kullanmayı istemeyeceklerdir.³⁷⁴

Hükümdar başka bir hükümdarı güçlendirmemelidir. Aksi takdirde kendi sonunu hazırlar. Çünkü başkasını güçlendirme işlemi ya hile ile ya da zor kullanılarak meydana getirilir. Bu iki nedende güçlendirilen hükümdarı güçlendiren hükümdar hakkında şüpheli kılar ve onu ortadan kaldırma hesapları yapmaya sevk eder.³⁷⁵

Hükümdar silahın önemini bilen ve savaşma sanatını çok iyi şekilde öğrenen kimsedir. Çünkü silahlı bir kişinin silahsız bir kişiye boyun eğmesi akıl karı değildir. Ayrıca hükümdar silahsız olduğunda silahlı hizmetkârları arasında güven içinde olamaz.

³⁷² Şenel, s. 335–336

³⁷³ Machiavelli, s.79

³⁷⁴ Machiavelli, s.100.

³⁷⁵ Machiavelli, s.91.

Onun için hükümdar kendini sürekli savaş sanatına vermeli beden için bol bol idman yapmalı ve ava çıkmalı zihin içinde tarihçileri okumalı, ünlü kişilerin üzerinde düşünmeler yapmalıdır.³⁷⁶

Yine bir hükümdar her zaman iyi olmamayı gerektiği zaman iyi olmayı gerektiği zaman da kötü olmayı öğrenmelidir. Ahlaken iyi olan her şeyi hükümdarın kendinde barındırması ahlaken iyi olsa da bu bir siyasetçi açısından iyi olarak değerlendirilemez. Çünkü ahlaken iyi olan şeyler devlet yönetiminde insanların fitratları gereği iyi olmayan sonuçlara sebep olmaktadır. Ama bu hükümdarın ahlaksız bir hükümdar olması anlamına gelmemektedir. Hükümdar yüz kızartıcı kusurlardan kaçınabilecek kadar basiretli olmalıdır.³⁷⁷ Hükümdarı felakete sürükleyebilecek bir cömertliktense onun iktidarına katkı sağladığı oranda cimri olmak hükümdarın olmazsa olmazlarından. Yine hükümdar acımasızlığını yoksa bağışlayıcı olmayı mı tercih etmelidir sorusunda da acımasızlık tarafındadır. Çünkü bağışlayıcılık yersizce kullanıldığında hükümdara her zaman zarar verme ihtimaline sahiptir. O bu acımasızlığı toplumun menfaatine olduğu ve hükümdarın hâkimiyetine zafiyet getirmediği için onaylar. Çünkü hükümdarın emrinde gerçekleşen sertlik tek tek kişileri vurur, oysa düzensizlikler bütün toplumu yaralar.

Bundan da şu sonuç çıkmaktadır. Korkulmak sevimlikten daha güvenli ve sağlam bir yoldur. Ancak bu acımasızlık halkın malına ve namusuna sirayet edecek şekilde sınır tanımayan bir noktaya ulaşmamalıdır.³⁷⁸ Yine hükümdar sözünü yerine getirdiği takdirde zarara uğrayacağını gördüğünde asla bunu yerine getirmemelidir. O bu sonuca yine insan yapısından hareketle varmaktadır. Bütün insanlar eğer iyi olsalardı sözünde durmamanın iyi olduğunu söylemek imkansız olurdu ama insanlar iyi olmadıklarından buna iyi demek gerekmektedir.³⁷⁹ Bunun yanında konumuzun diğer bölümünde de ifade ettiğimiz gibi hükümdar için de geçerli olan ve sonucu ne olursa olsun onlar içinde ahlaki açıdan anlam ifade eden bir takım kurallar vardır. O da halkın

³⁷⁶ Machiavelli, ss.173–175.

³⁷⁷ Machiavelli, s.179

³⁷⁸ Machiavelli, ss.185–189.

³⁷⁹ Machiavelli, s.194.

kin ve nefretini kazanmaya götürecektir olan sebatsızlık, hafifmeşreplik, kadınsılık, pısırıklık, kararsızlık gibi hususlardır.³⁸⁰

Yeri gelmişken anlatılmasını gerekli gördüğümüz onun yine Hükümdar'da fikirlerinin bir bölümünü oluşturan dinsel prenslikler üzerine olan görüşlerini aktaracağız. Bu tür prensliklerin zorluğu onu ele geçirmekte olan zorluktur. Bundan geriye kalan kısım daha kolaydır. Çünkü geleneksellikte korunduklarından halkı idare etmesi daha kolaydır ve iktidarı koruması da. Gelenekler hükümdarı, davranışı ne olursa olsun iktidarda tutmaya elverişlidir. Buna rağmen o kiliseyi eleştirmekten geri durmamıştır. O eleştirilerini iki nokta üzerine yapmıştır. Bu eleştirilerin ilki kilisenin dinsel inanç adı altında yürüttüğü kötü davranış bir diğeri ise Papaların dünyasal gücü konusundaydı. Papalar varolan güçleri sayesinde İtalya'nın birleşmesine engel teşkil etmekteydi. Bu eleştirisinde onun katı bir din düşmanı olduğu fikri çıkarılmamalıdır. Koyu bir dindar olmasa da o insanların kilise yüzünden dinden uzaklaştıklarına ve dindar olamadıklarına rahipler ve Roma kilisesi yüzünden dinden saptıklarına inanır.³⁸¹

2. 7. 2. Cumhuriyet

“İnsanları sultanları altında tutmuş ve de tutmakta olan bütün devletler, bütün egemenlikler, ya cumhuriyet, ya da hükümdarlıktırlar.”³⁸²

Machiavelli Hükümdar adlı eserinde iktidara gelme yollarından bahsederken bunlardan birinin cinayet işleyerek diğerinin de halkın isteğiyle olabileceğini söyleyerek cumhuriyet sisteminin örgüsünü yapmıştır. Buna cumhuriyet demez fakat sivil prenslikler der. Konumuzun başında da belirttiğimiz gibi cumhuriyetle ilgili fikirlerini hükümdardan sonra kaleme aldığı Söylevler'inde açıklar. Söylevler Hükümdar adlı yapıtından daha kalın bir yapıttır.

³⁸⁰ Machiavelli, s.198.

³⁸¹ Russel, **Batı Felsefesi Tarihi Yeni Çağ** , s.59-60.

³⁸² Machiavelli, s.68.

Bu tarz iktidara gelişlerde virtu ve Fortuna kavramlarının pek önemi haiz olmadığını sadece virtunun biraz önemli olduğunu belirtir. Hükümdar'da sivil prensliği de kendini iktidara taşıyan kitlenin özelliklerine göre ikiye ayırır. Bunlardan birincisi seçkinlerin seçimiyle iktidara gelme ikincisi ise sıradan halkın seçimiyle iktidara gelmedir. Seçkinlerin iktidara taşınmasıyla oluşan yönetimdeki hükümdarı çok büyük zorluklar beklemektedir Çünkü seçkinler ile sıradan halk sürekli bir çatışma halinde olacaklardır. Seçkinler hükümdarı da kendileriyle eşit kabul edeceklerinden hükümdarın bunlara söz geçirmesi zor olacaktır. Kaldı ki bunları namuslu ve haksızlık etmeyen bir yönetici asla yönetemez. Buna karşılık sıradan halkın iktidara taşıdığı bir hükümdarın işi daha kolaydır. Çünkü halka kendini ifade etmesi ve kendini kabullendirmesi daha kolaydır. Halkı hoşnut edip dürüst ve namuslu olduğu müddetçe daha kalıcı bir yönetim oluşturması böyle bir yolla mümkündür.³⁸³

Görüldüğü üzere Machiavelli ilk yazdığı eserinde bile halkın prensle olan ilişkisinde halkın desteğine önem vermektedir. Halkın hükümdarı terk etmesinin tehlikelerine dikkat çeken Machiavelli hükümdarı halkın ölçülü sevgisini kazanmaya teşvik eder. Bu ikilem gibi ya da birbirine zıt gibi görünen hususu açıklayabilmek için onun özgürlük kavramına bakışını da irdelemek gerekmektedir. Her şeyden önce o Floransa kentinin 12. yüzyıla dek geriye giden cumhuriyetçi ve özgürlükçü atmosferini tatmış bulunan geçmişteki bu deneyimleri bilen birisiydi. Cumhuriyet rejiminde halka açıklılık Machiavelli'nin benimsediği bir ilke niteliğindedir.

O kent yönetiminin bağımsızlığı anlamında özgürlük idealine önem vermiş halkın işlediği suçlardan dolayı bu suçlar devletin özgürlüğüne karşı işlenen suçları da kapsar halk önünde açıkça itham edilmelerine olanak sağlayan yasal bir mekanizmayı cumhuriyetin dirlik ve düzeni için gerekli görür. Bunun yanında o halkın genel sorunlarda aldansalar bile özel konularda yanılmayacakları görüşünden hareketle halkın yönetime katılması gerektiği görüşündedir. Yakın çevreleri tarafından yanıltılabilme ihtimalleri yüksek olan hükümdarların halk tarafından daha da iyi seçilebileceği fikrindedir. Devletin kurulmasında Hükümdarların ağırlığını vurgulamasının yanında

³⁸³ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, ss.183–184.

kurulan bu devletin korunmasında halkın önemine vurgu yapar. Bu cumhuriyette herkese yasaya bağlılıkları açısından yönetimleri olumlu görmektedir. Yasaya bağlı yönetimlerin sürdürülmesi bakımından halkın yönetimde söz sahibi olması gerektiğini düşünmektedir.³⁸⁴

Bu açıklamalardan sonra şu soruyu sorarak konumuza devam edelim. Monarşi ve Cumhuriyet çelişki mi tutarlılık mı? Bu soruya bir anda evet çelişkidir demek mümkün görünmemektedir. Onu içinde yaşadığı çağın koşulları özelde İtalya'nın içinde bulunduğu durum ve insan hakkındaki görüşleri incelenip değerlendirilmeden cevapsız kalacaktır. Bu noktada İtalya'nın içinde bulunduğu kent devletlerine bölünmüşlüğü kentlerin birbiriyle mücadele içinde oluşları, dışarıdan İtalya'yı hâkimiyetleri altına almaya çalışan devletlerin amansız mücadelelerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Zaten birçok yorumcunun da ifade ettiği gibi onun yegâne amacı İtalya birliğini sağlamaktır. Ayrıca diplomatik görevlerde iken edinmiş olduğu tecrübeler sayesinde onda bir İtalyan ulusçuluğu doğmuş ve bununda bir hükümdarla olabileceğine inanmıştır. Bu noktadan bakıldığında İtalyan birliğini sağlayacak yasalara bağlı ve yetenekli cesur bir kişinin liderliğinde monarşik bir devleti tasarlaması onun devleti nasıl kurmalıdır sorusuna verdiği cevapta aramalıdır. Fakat kurulan bu devletin sürekliliğini ve dirliğini nasıl sağlamalıdır sorusu onun düşüncelerinde tutarlılık içinde olduğunun anahtarını verir.

Yönetimlerin el değiştirmesi hadisesinden hareketle o değişmeyecek bir yönetimin karma yönetim de olduğunu düşünür. İktidarın korunması bakımından monarşi ile cumhuriyette iktidarda bulunanların aynı metodu kullanmaları gerektiğini düşünür. Hükümdarda işlenen prenslik yönetimi ile Söylevlerde işlenen cumhuriyet arasındaki en önemli fark siyasal iktidarın öznelerinde olmaktadır. Prenslikte tek kişi cumhuriyette ise bir tür prens gibi davranan kolektif özne olarak halk. Değişen rejimler içinde devletin sürekliliğini sağlayacak yegâne yönetim karma yönetimdir ve bu da cumhuriyettir. Devletin devamlılığını sağlayacak olan bu cumhuriyetin temel nitelikleri her otoritenin anayasal oluşu, doğası bakımından belirlenmiş ve süresi bakımından

³⁸⁴ Ağaoğulları ve Köker, s.188.

sınırlanmış halk tarafından verilmiş olmasıdır. Cumhuriyet rejiminin en güzel taraflarından bir tanesi de ard arda gelecek yöneticilerin halk tarafından sürekli yetenekli ve güçlü olanlar seçileceğinden istikrarı sağlayan bir yönetim olmasıdır.³⁸⁵

Bu ve başka nedenlerden dolayı o devletin kurulma aşamasında olmasa da kurulduktan sonra devamlılığını sağlaması açısından cumhuriyet rejimine sahip çıktığı görülmektedir. Ayrıca insan tahlilinden de yola çıksak onun tek bir insana devletini teslim etmeyeceğini anlamış oluruz.³⁸⁶

Rousseau’yu izleyen bazı yazarlar, her iki kitaptan hareketle onun fikirlerinde tutarsız olduğunu iddia etmişlerdir. Yukarıda da açıkladığımız hususlar çerçevesinde bakıldığında ve Prens yazdığı zamanın koşulları da dikkate alındığında onun tutarsızlık içinde olmadığı ortaya çıkacaktır. Aslında her iki kitapta Machiavelli’nin siyasi amaçlar için ahlak dışı araçların kullanılmasına karşı kayıtsızlığı ve hükümetin daha çok zor ve hileye dayandığı görüşünde birleşmektedir. Söylevlerinde ileri sürdüğü Roma Cumhuriyetinde kendini bulan cumhuriyet sistemi Prens’in yazıldığı koşullarda İtalya için elverişli değildi.³⁸⁷

Başka bir açıdan ele alındığında o monarşi ile cumhuriyet fikrini uzlaştırıyordu. Becerikli despota duyduğu hayranlık devletin kurulmasına, özgür halka duyduğu hayranlık ise kurulduktan sonra devletin korunmasına ilişkin teorilerine tekabül eder. Başka bir deyişle devrim için bir teorisi hükümet içinse başka bir teorisi vardır. Devrim şu iki husus için geçerliydi. Devletin kurulması ve bozulmuş bir devletin düzeltilmesi. Bir kere bu devlet kuruldu mu artık halkın seçimiyle iktidarını sürdürmesi için gerekli olan yegane husustur. Kurulma aşamasında hükümdar şiddeti büyük bir dikkat içerisinde kullanmaya özen göstermelidir. Aksi halde ölçüsünü kaçırarak bir şiddet toplumu bölmesi açısından zehirlidir.³⁸⁸

³⁸⁵ Ağaoğulları ve Köker, ss.194–196.

³⁸⁶ Ağaoğulları ve Köker, ss.188–196.

³⁸⁷ Sabine, *Siyasal Düşünceler Tarihi.2 Yeni Çağ*, s.8.

³⁸⁸ Sabine, *Siyasal Düşünceler Tarihi.2 Yeni Çağ*, s.17.

2. 8. TOPLUM YAPISI AÇISINDAN MACHİAVELLİ

2. 8. 1. İnsanın Doğası

Machiavelli'nin siyasal fikirlerinin temelinde insanın doğasına ilişkin düşünce vardır. O dev siyasal görüşlerini bu anlayışın üzerine bine eder. İfade ettiğimiz gibi o insanı tamamının bencil olduğunu düşünür ve bu insanın doğasıdır. Devleti yönetecek kim olursa olsun insanın bu doğasını hesaba katmadan girişeceği her yönetim tarzı eksik ve yanlışlarla dolu olacaktır. Hatta devleti yönetecek kişi bilfiil kendisi de bu doğaya uygun olarak hareket etmeli yani bencilce davranmalıdır. Aksi halde bencil davranmazsa toplumu oluşturan bencil insanların oluşturduğu bir yapıda davasını yürütmesi mümkün olamaz.³⁸⁹

Machiavelli'ye göre şimdi başarılı olabilmek için geçmişte başarılı olmuş insanların incelenmesine ihtiyaç vardır. Fakat bu kuru kuruya yapılan bir taklit değil öğrenmeye de sevk eden bir şey olmalıdır. Tarihte yaşanmış tüm tecrübeler insanlara başarılı bir siyasal davranışın örneklerini verecektir. Ona göre yöneticiler duygulara kapılmadan realiteye bakmalı, gerçekleri mitolojiden, tiranlardan, cumhuriyetçilerden, felsefe ya da teolojiden değil, geçmişteki işlerden öğrenmelidirler. Kısaca İtalya'nın birliğine kendini adanmış bir yöneticinin Roma Cumhuriyetine yön veren ilkelere dönmesi gerekmektedir.

Machiavelli'de insanın temel doğasının ne olduğu sorunu merkezi bir önemdedir. Bu soruna verilecek cevap ifade ettiğimiz gibi onun tarihsel metoduyla doğrudan alakalıdır. Onun eserindeki tarihsel mahiyetteki örnekleri Rönesans bilgisinden olduğu kadar klasik, pagan geçmişten de alınmıştır. Fakat onun ortaya koyduğu sonuçlar kendinden öncekileri çok geride bırakmıştır.³⁹⁰

Bütün siyasal kargaşaların ve toplumsal çözümlerin temel sebebi insanda var olan bencilce yapının bitmek bilmeyen mücadele ve savaşım arzusudur. Bu bencilce duygular yüzünden kamu düzeni bozulur, şiddet ve hukuksuzluk artar. Bunu

³⁸⁹ Şenel, s.332.

³⁹⁰ Tannenbaum ve Schutz, s.174–175.

çözebilmenin yegâne yolu ise bunun tamamen ortadan kaldırılacağına olan inancın yerini en kötü etkilerinin nasıl bertaraf edilmesi gerektiğini bilmekle mümkündür.³⁹¹

Yine tekrar onun insan doğası ile ilgili görüşlerine dönersek insan vefasız, güvenilmez, bencil ve şeytanidir. Ancak menfaat karşılığı iyilik yaparlar. İnsan hem hilekardır hem de kolay aldanabilmektedir. Kıskanç, iyilikten çok kötülüğe meyilli, yeteneksiz, tatminsiz ve hırslıdır. İnsan aptallığın, hırsın ve kötü niyetin bir karışımıdır. Ancak tüm bu olumsuz özelliğine rağmen onlar sadece kendilerini değil başkalarını da düşündürecek, onları kötülükten alıkoyabilecek ve kusursuz bir yurttaş olmalarını sağlayabilecek bir imkan ve ihtimal vardır.³⁹² Tarih boyunca var olan bu değişmez insani özellikler tarihin Roma ile kesiştiği zaman diliminde bir yurtdaşı bilinci oluşturarak düzenli bir devlet olma girişimlerini neticesiz bırakmamıştır. Onun için modern İtalya daha özelde Floransa'nın kurtuluşu için roma bir reçete sunmaktaydı.³⁹³

İnsanların bencilliğinde başka onun bir diğer özelliği de onların kötü olmasıdır. Devleti yöneten bir yönetici eğer başarılı olmak ve kazanmak istiyorsa her zaman olmasa bile gerektiğinde kötü olmak zorundadır. İsa gibi, kötülere iyi davranmaya çalışırsa yitirir. Herhangi bir durum prensin çıkarlarına aykırı olsa o prens ahlak kurallarına aykırı olsa da verdiği sözden dönebilmelidir.³⁹⁴

“Machiavelli’ye göre insanın üçüncü bir özelliği de mala çok önem vermeleridir. Hatta insanlar en çok mala önem verirler. Öyle ki bu sevgi canlarından daha önemli hale gelir. Dolayısıyla bir insanın malına dokunmak yerine onu öldürmek daha iyi. Çünkü insanlar ana babalarının ölümünü unuturlar fakat ellerinden alınan mallarını topraklarını hiçbir zaman unutmazlar. Böyle yöneticilere mal sahibi daima dış bilerler. Onun için yönetici uyruklarını karşısına almamak için onların mallarına dokunmamalıdır.³⁹⁵

³⁹¹ Tannenbaum ve Schultz, ss.178–189.

³⁹² Weber, s.102.

³⁹³ Weber, s.105.

³⁹⁴ Şenel, s.332

³⁹⁵ Şenel, s.332

İnsanın doğası hakkındaki bu görüşlerini dikkate aldığımızda Kilisenin ve Protestan anlayışının insanla ilgili doğuştan günahkâr düşüncesiyle örtüştüğü söylenebilir. Oysa onun insan doğasına ilişkin bu görüşleri tamamen dünyevidir ve Hıristiyan öğretisindeki gibi tanrısal bir bağlantısı yoktur. Ayrıca insanların bu negatif yanlarının da bir sınırının olduğunu her ne kadar ileri derecede bu kötü yanlarını kullansa da yine bir noktada adil davranıracak bir noktaya gelebileceğini söyler. Buraya kadar anlattığımız onun insan doğasıyla ilgili görüşlerini özetleyecek olursak ona göre insan doğası gereği kötüdür. Ama bu kötülüğün sınırları vardır. Bundan da anlaşılacağı üzere insan mutlak kötü değildir ve bu kötülük tamamen dünyevi bir hayata ilişkindir. Ancak insanın tamahkâr ve hırslı oluşları doğal karşılanmasının yanında bu isteklere karşı harekete geçmenin de ahlaki bir sınırlaması vardır. Yani insan başarabileceği işlere kalkıştığında bu ahlaken olumlu başaramayacağı işlere kalkıştığında da ahlaken olumsuz bir davranış olarak nitelendirilir.³⁹⁶

2. 8. 2. Machiavelli’de Sınıflar

2. 8. 2. 1. Elitler

Bu grup devleti yönetme işini gören gruptur. Machiavelli’ye göre yönetim kalıtsal değildir. Tam anlamıyla hükümdar ister halktan gelmiş biri olsun ister miras yoluyla gelmiş olsun elit bir yönetici olması gerekmektedir. Machiavelli’ye göre elitler, bencilliklerinin akla dayalı ve aktif olduğunu hesaplayan kimselerdir.³⁹⁷ Elitlerin tek amacı dağılmış olan İtalya birliğini yeniden sağlamaktır. Bunun içinde otoriter idareye ihtiyaç vardır.

Bu otoritenin devamı içinde gaye vasıtaları mübah kılar sözü ona izafe edilmektedir. Oysa o kendisine izafe edilen bu sözle İtalya birliğini sağlamak için hükümdarın ne gerekiyorsa onu yapması lazımdır demek istiyordu. Bunun için elit yada hükümdar bu birliği sağlama yolunda eğer şiddete başvurması gerekiyorsa bu tam

³⁹⁶ Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.177.

³⁹⁷ Tannenbaum ve Schultz, ss.178–179.

manasıyla intikam almaya cesaretleri kalmayacak şekilde şiddetli olması lazımdır. Aksi halde hafif zararlardan insanlar mutlaka intikam almaya kalkarlar. Bu yolla itaat altına alınan halk kitlelerine iyiliğin az kötülüğün çok yapılması durumunda itaatte devamlılık sağlanacaktır.

Yapılacak kötülüklerde bir anda yapılmalı ve her gün yapmaya kalkarak halkın direnmesinin önüne geçilmelidir. İyilikler ise yavaş yavaş yapılarak halkın sevgisi kazanılmalıdır. Ama halk hükümdardan nefret etmemelidir. Eğer sevgiyle onlar kazanılamıyorsa korkulan bir hükümdar olmak suretiyle onları itaat altında tutmayı yeğlemek gerekir. Bir şehre sahip olan hükümdar o şehri yakıp yıkmadıkça o şehre o hükümdarın sahip olma olasılığı mümkün değildir. Böyle bir hükümdar o şehir veya ülke tarafından yıkılmayı beklemelidir.³⁹⁸ Elitler yalnızca kendine ve sahip olduğu yeteneğe dayanan kimselerdir. Onlar sadece amaçlarını seçerler ve kendilerine dayanan bir özgürlükle kendilerini ifade ederler. Amaçlarını gerçekleştirmek için kendilerini kısıtlayan tüm şartlardan kendilerini kurtararak hareket ederler. Elitler güç peşinde olan kimselerdir.

Ayrıca kendi bencilce çıkarlarını dizginleyebilmiş sadece yönetme amacına yönelmiş kimselerdir. İfade ettiğimiz gibi bu amacı gerçekleştirebilmek için önlerine çıkan tüm engelleri aşmasını bilenlerdir. Amaçları için gerektiğinde şiddet kullanmaya ve bencil bir iktidar düşkünü olmalıdırlar. Elitler savaşın önemini ve getireceği pozitif etkiyi iyi bilmelidir.³⁹⁹ Elitler yönetmeye aşk derecesinde susamış kimselerdir. Bu işe bencil olmayan gerekçelerle değil güç daha önemlisi ün sevgisi dolayısıyla girilmelidir.⁴⁰⁰ Bu açıdan bakıldığında savaş devleti fethetmenin ve ayakta tutmanın yanında hükümdarın hâkimiyetini güçlendirir ve azınlık karşıtları yalnızlaştırır.

“Bir yönetici tiran olduğunda kitleler egemen olur ve aklını kullanabilen elitler küçük bir azınlıktır. Elitler yurttaşların çoğunluğundan oluşursa, tiranlık yok olur. Böylece, burada kullanıldığı üzere elit terimi, sayılara değil, bir azınlıkta ya da

³⁹⁸ Nihat Keklik, **Felsefede Metafor**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990, s.115-116

³⁹⁹ Tannenbaum ve Schultz, s.179.

⁴⁰⁰ Russel, **Batı Felsefesi Tarihi Yeni Çağ**, s.61.

çoğunlukta bulunabilen ve hükümetin türünü belirleyen bir niteliğe gönderme yapar.''⁴⁰¹

Machiavelli'de elitler için olmazsa olmazlardan biri de talih ve erdem'dir. Onun açısından hiç kimse özgür bir iradeye sahip değildir; herkes şartların sınırladığı konumlar içinde hareket eder. Özgür iradenin sınırının bittiği noktada talih ortaya çıkar. Fakat talih en çok kitleler üzerinde hâkimiyetini perçinlemiştir. Ayrıca talih doğada insanın müdahalesine müsait olmayan alanlarda meydana gelen sel, deprem gibi olağanüstü afetleri ifade eden Tanrı' nın iradesidir. Dolayısıyla talih de insanın kontrolü yoktur fakat insanı kontrol eden bir güçtür. Sonucunu en çok kaba saba, kararsız ve itaatkâr kitlelerin hayatlarında gösterir. Ayrıca talih, insanların yok olmasına sebep olan feci savaşların da sebebidir. Talihin olumsuz etkisinde kalmış hükümetler güçlerini ve bağımsızlıklarını kaybederler, toptan bozulma tehlikesine düşerler, İtalya'da olduğu gibi fethedilmeye müsait hale gelir.

Yine de Machiavelli bütün etkisine rağmen insanı rüzgâra tutulmuş ve rüzgârın yönlendirdiği bir kader anlayışına karşıdır. Talihi oynadığı rolle insan hayatında meydana getirdiği tesirleri açısında yarı yarıya bir alanla sınırlamıştır. Bilgi arttıkça insana talihin etkisi o oranda eksilecektir. Bilginin bu anlamıyla insanların talihle mücadele etmelerini sağlayan ve erdemlerin uygulanmasının yolunu açan, kaderi kontrol altında tutan bir işlevi vardır.

Machiavelli virtù (erdem) terimini modern öncesi kullanıldığı anlamların dışında kullanır. Antik dönemde bu terime idealist bir anlam, ortaçağda ahlaki iyilik anlamlarında kullanılmıştı Oysa Machiavelli'nin bu terimle kastettiği şey bireyselci ve dünyevi bir mükemmelliktir ki o da ancak elitlerin bir özelliği olabilir. İnsanların hayatlarında arzu ettikleri makam, şöhret, özgürlük her ne varsa bunları elde etmelerini mümkün kılan bir bencilliktir.

⁴⁰¹ Tannenbaum ve Schultz, s.180.

Bu bencillik sayesinde hükümdar ya da elit tehlikeleri önceden görme özelliğine kavuşur. Tehlike gelmeden önlemlerini alır. Virtü'süyle hareket eden bir hükümdar aradıklarını elde eden iyi insanlar olma özelliği taşıyan kimselerdir.⁴⁰²

Hükümdar kendilerinden önceki büyük devlet adamlarını kendilerine örnek olarak almaları ve onları taklit etmeleri gerekir. Ayrıca hükümdarda iki özellik bulunmalıdır. Bunlardan biri tuzakları tanımak için tilki ikincisi de kurtları korkutmak için aslan olmalarıdır. Sadece aslanlık yapmak isteyenler hiçbir şeyden anlamıyor demektir. İnsanlar o kadar basittirler ki hükümdarın kurnazlığını fark edemezler. Bir devletin devamlı olabilmesi için hükümdar tıpkı bir mimar gibi o devletin temellerini ya önceden atmak zorundadır yada sonradan telafi edilmelidir. Devletin devamını sağlayacak ikinci bir özellik olan gönüllülük esasına dayalı orduyu oluşturmak hükümdarın göz önünde bulundurması gereken en önemli hususlardan bir tanesidir.⁴⁰³

2. 8. 2. 2. Kitleler

Bunlardan birincisi halk yığınlarıdır ve çoğunluğun oluşturduğu sınıftır. Genel karakterleri tamamen bencilce bir hayatı yaşıyor olmalarıdır. Bunların bencilliği hükümdarın bencilliğinden farklıdır. Bencillikleri günübirliktir. Hükümdarın bencilliği iktidarı hedefleyen rasyonel bir amacı hedeflerken kitlelerin bu duyguları kaba arzuları yerine getirmeyi hedefleyen irrasyonel tutkulardan oluşur. Onlar ‘...o kadar basit ve şimdiki ihtiyaçlarına tabi olmaya öyle hazırdırlar ki, aldatmak isteyen biri, aldatılmaya hazır birilerini her zaman bulur.’⁴⁰⁴

Kitleler güçten korkan, ekme ve sirklerden hoşlanan, elitleri kıskanan, fiziksel güvenliklerini kişisel ön yargılarını ve kanaatlerini, ailelerini, sahip oldukları şeylerin korunmasını isteyen, siyasal açıdan dar görüşlü, zayıf ve sorumsuz, medeni kaygıları

⁴⁰² Tannenbaum ve Schultz, s.182.

⁴⁰³ Keklik, s.118-119.

⁴⁰⁴ Tannenbaum ve Schultz, s.179.

olmayan, kendi kendilerini yönetemeyen, özgürlüğü kullanamayacak kadar aptal bir yapıya sahiptirler.⁴⁰⁵

Kitleler içinde yerini alan aristokrat ve soylular için onun düşüncesi negatif anlamlarla yüklüdür. Onların çıkarları monarşiler ve halkın hükümetinin çıkarlarıyla ters orantılıdır. Onun için düzenli bir hükümet soyluları bastırmalı veya ortadan kaldırmalıdır. Bunların devlete hiçbir hizmeti olmadığı gibi kazancıyla yaşayan bu grup tüm uygar hükümetlerin düşmanıdır. Sıradan halk ise onun düşüncesinde olumlu anlamlarla yüklüdür.

Kitleler içinde yerini alan üçüncü grup ise askerlerdir. O askerleri çeşitli şekillerde ele almıştır. O ayrıca halk katmanlarından biri olan ücretli askerliğe de karşıdır. O ücretli askerliğin İtalya'daki yasasızlığın en önemli nedenlerinden biri olarak görmüştür. Fransızlara karşı bu paralı askerlerin sürekli bir mağlubiyet içinde hayatlarını geçirmiş olması Machiavelli'nin bu olumsuz görüşüne tesir eden en önemli etken olmuştur.⁴⁰⁶ paralı askeri birlikler bütün olumsuzlukları tanımları bir tarafa onlar dostlarına karşı kabadayı, düşmanlara karşı ödektirler. Bu yüzden hükümdar için de her zaman potansiyel bir tehlikedirler. Bunun yanında paralı olmayan askerlik yasalar gibi devletin esas temelidir. Çünkü iyi bir ordunun olmadığı yerde iyi yasaların olması imkânı yoktur. Fakat iyi bir ordunun olduğu yerlerde iyi bir yasayı yaymak mümkündür.⁴⁰⁷ Onun için en güvenilir yol ne paralı askerlik nede yardımcı güç dediği güçtür. Asıl dayanılması gereken güç hükümdarın oluşturduğu kendi öz güçleri askerleridir. Aksi takdirde hükümdar hiçbir şekilde güvende olamaz.⁴⁰⁸

Sıradan halkla askerlerin hedefler noktasında yolları ayrılır. Bunun içinde aynı anda hem askerleri hem de sivilleri memnun etmek oldukça güçtür. Çünkü siviller huzuru ve sükûnun, barışı, itidal sahibi hükümdarı severler. Askerler ise tam tersine hükümdarların savaşçı, haşin haris, gaddar olmasını arzu ederler. Askerler bu özelliği halka karşıda hükümdarın kullanmasını isterler. Böylelikle de kazançlarına kazanç

⁴⁰⁵ Tannenbaum ve Schultz, s.180.

⁴⁰⁶ Sabine, **Siyasal Düşünceler Tarihi.2 Yeni Çağ**, s.17.

⁴⁰⁷ Machiavelli, ss.153–154

⁴⁰⁸ Machiavelli, s.171.

katmak isterler. Bu yönüyle sivil ve asker arasında amaçlara yönelik bir çatışma meydana gelir.⁴⁰⁹

2.9 . EŞİTLİK VE ÖZGÜRLÜK

Machiavelli'ye göre devletin yok olma aşamasına gelmesine sebep olan şey sınıf çatışmasıdır. Burada kadınların rolü siyasal bölünmeleri üreten insan çeşitliliğinin bir göstergesinden başka bir şey değildir. Bölünmeler sınıfları, hizipleri, cinsiyetleri, hükümdarları ve sıradan insanları da kapsar.⁴¹⁰

Dolayısıyla biyoloji insanlar için bir kader değildir. Sınıflar arası geçişleri açıklarken söylediğimiz gibi virtueleriyle hareket eden bir kadın pekâlâ elitler gibi davranarak özgürlüklerine kavuşabilirler. Erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da talihin kontrolünden kendini kurtaramayanlar sadece önlerine çıkanlarla yetinirler.⁴¹¹

Onda özgürlük sorununu anlayabilmek için güçlü devlet deyiminin ne anlama geldiğini bilmek gerekiyor. O güçlü devletle halka karşı eldeki gücü kullanmayı anlamaz. Halk devleti yönetenin yegane dayanağıdır. Halka güç kullanmak o devletin güçlülüğünü değil zayıf ve zaafını ortaya koyar. Kendini halka dayandırması gereken bir iktidar bunu nasıl başaracaktır sorusu demokrasi fikrini gündeme getirmektedir. O acaba demokrasi taraftarı mıdır? Bunu söylemek mümkün olmamakla beraber demokrasiye kayan bir fikirler içine doğru kaydığı söylenebilir.⁴¹²

Devleti parçalayan büyüklerin ihtiraslarından devleti kurtardı mı bir yönetici zemini demokrasi için hazırlamalıdır. Ama yine de ihtiyatlı olmak gerekmektedir. Çünkü böyle demokratik ortamlarda özgürlüğe kavuşmuş olmak tehlikeler içeren bir

⁴⁰⁹ Machiavelli, s.205.

⁴¹⁰ Tannenbaum ve Schultz, s.183

⁴¹¹ Tannenbaum ve Schultz, s.184.

⁴¹² Machiavelli, s.50.

durumdur. Çünkü her zaman bir bozulma tehlikesi mevcuttur. Bunun için özgürlük kesin olarak hiçbir zaman elde edilemez.⁴¹³

Devleti parçalayan bu büyüklerden kasıt derebeyler ve asilzadelerdir. Bunlar kendi menfaatlerine hanel gelecek hiçbir kanunu ve nizamı istemezler ve boyun eğmezler. Hatta böyle düzenlemelere karşı gelirler. Bu noktadan bakıldığında onun özgürlük adına yapması gerekenin tam bir eşitliğe dayanacak şekilde bu sınıfları ortadan kaldırmak olmalıdır.⁴¹⁴

O özgür bireylerden ve özgür devletten olumlu bir bakış açısıyla değerlendirmeye tabi tutsa da hükümdar bireyleri devletin bütünlüğüne götürecekt noktelerde zorlama ve onları hizaya getirme görevini kendinde hissetmelidir. Çünkü halklar doğaları itibariyle kararsızdırlar ve onları bir şeye inandırmak kolay olsa bile bu inanca kuvvetle sarılmaları zor olur. Halklar bu noktada bir şeye zorla da olsa inandırılmalıdır. Musa' da da olduğu gibi devletlerini uzun süre devam ettirebilmiş bütün hükümdarlar zor kullanmayı bilmiş hükümdarlardır.⁴¹⁵

⁴¹³ Machiavelli, s.50.

⁴¹⁴ Sena, "Machiavel", **Filozoflar Ansiklopedisi**, C.3, s.332.

⁴¹⁵ Machiavelli, s.108.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KARŞILAŞTIRMA

3. 1. YÖNTEMLERİ AÇISINDAN PLATON VE MACHİAVELLİ

Machiavelli' nin iktidardaki temel amacı bütün İtalya'nın istikrarını sağlamak ve İtalya'yı dünyevi veya dini her türlü yabancı denetiminden kurtarmaktı. Onun en büyük başarısı da sayılabilecek olan şey onun siyasal sorunları din, metafizik, törebilim gibi yapma kurumların yapma ilkelerinden soyutlamasıdır.⁴¹⁶

Bunu için de hiç kimsenin izlememiş olduğu yeni bir yol açmayı, yani, yeni bir siyaset biliminin ve daha pratik bir dizi ilkelerin yolunu açmayı kafasına koymuştu. Bu amacına uygun olarak o, Platon'un formlarını da orta çağın iyi ve kötü kavramlarını da bir kenara atmak suretiyle yeni bir yönetim modeli inşa eder. İtalya'yı çözülmekten kurtaracak, istikrarlı bir hükümetin, realiteden hareket edip hayali insan potansiyeli üzerine bina edilmemesi gerektiğine inanarak hareket etmesini ister. Aksi halde bu hükümetin hızlı bir çöküşle son bulacağı inancındadır.⁴¹⁷

Bu açıdan yönetim ya da devlet tanrıya dayanmamalı sadece insana dayanmalıdır. Ona göre ulusa dayalı devlet güçlü devlettir. Devlet bu gücü kiliseden değil ulustan alır. Din, töre hukuk da kiliseye değil devlete bağlıdır. Bu noktada amaç devlettir, bütün bunlar gerektiğinde bu amaca hizmet eden birer araçtır.⁴¹⁸ Ele aldığımız yönetimle ilgili Machiavelli'nin görüşleri bağlamında onun klasik siyasi düşünce geleneğinden tümüyle farklı kurgusal olmayan bir siyaset kuramı geliştirdiğini söylemek mümkündür. Siyasal süreçleri açıklamak olan bugünkü siyaset teorisinin aksine klasik teori toplumsal siyasal örgütlenmeyi inşa etme faaliyeti olmuştur. Bu noktada kurgusal siyaset geleneğinin başlangıcı sayılabilecek Platon'dan ayrılmaktadır. Çünkü Platon metafizik ilkelerle temellendirilen ideal düzen arayışı içindedir. Oysa Machiavelli bunun tam tersine olanla ilgilenen bir tutum sergilemiştir. Platon'un bu

⁴¹⁶ Hançerlioğlu, Machiavelli, **Felsefe Ansiklopedisi**, 2.C. s.6.

⁴¹⁷ Tannenbaum ve Schultz s. 176

⁴¹⁸ Hançerlioğlu, **Düşünce Tarihi**, 1993, s.208.

dünyanın dışında yer alan ideaların en üstüne yerleştirdiği iyyin bilgisini ifade eden erdem kavramını Machiavelli'nin yeryüzüne indirdiğini erdemi mevcut koşulları gerektirdiği biçimde davranabilme yeteneği olarak tanımladığını siyaset bilgisini ampirik bir temele oturttuğunu böylelikle siyasetin dünyevileşmesi yönünde önemli bir sıçrama noktası oluşturduğu söylenebilir.

Ayrıca onu Platon ve diğerlerinden ayıran en önemli özelliklerden birisi de pratik siyaset bilgisini bir teknik beceriye indirgemesidir. Siyaset onun dilinde bir insanı yönetme sanatı olarak işlev görmekte bu dünyayı aşan kavramlarla veya değerlerle bağımlı bir ilişki içinde değil iktidara gelme ve iktidarı sürdürme olarak değerlendirilmiştir.⁴¹⁹

Yine Platon'un aksine, siyasetle meşgul olmak için felsefi bilgiye sahip olmak gerekli değildir. Ona göre iktidar miras yoluyla da elde edilebilir. Bunlara onları küçümsediği durum onu kullanmayı bilmeyenlerdir. Machiavelli'nin Platon'u okuyup okumadığı hususunda kesin bir şey söylemek mümkün değilse de çağdaşı olan tüm fikir adamlarının kütüphanelerinde Platon ve Aristoteles'in kitaplarının bulunduğu düşünülürse onun Platon'u okumuş olabileceği ihtimali de vardır. Bu noktada denilebilir ki o tüm ütopyaları reddettiği gibi Platon'un hayal ettiği site devletini de yerle bir etmiştir.⁴²⁰

Nasıl Platon siyaset felsefesinin başlangıcı olarak kabul edilebilirse Machiavelli'de siyaset felsefesinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Ondan önceki tüm düşünürler ya dinden bağımsız bir fikir ileri sürememişler ya da Platon gibi ideal olarak nasıl olması gerektiğiyle meşgul olmuşlar ve siyasal olayları bu perspektiften değerlendirmişlerdir.

Machiavelli ise tüm bunlara bir başkaldırı niteliğinde siyasal erkin güçten doğduğunu gözlemleyip, bunu kabul etti. Böylelikle siyaset düşünyüşü laikleştirdi. Dinsel olsun olmasın her türlü önyargıyı bir tarafa bırakarak, siyaset felsefesini

⁴¹⁹ Ağaoğulları ve Köker, ss.205–206.

⁴²⁰ Machiavelli, s.28.

bilimselleştirmeye çalıştı. Bu nedenle ona günümüz siyaset felsefesinin kurucusu olarak bakılmaktadır.⁴²¹

Siyasette kullandığı metot açısından Machiavelli tarihsel bir bakış açısına sahiptir. Platon'un böyle bir metot kullanmadığını bilmekteyiz. Onun tarihsel metot kullandığı durumda Platon'un insan yapısından hareket eden psikolojik bir metot kullandığını görmekteyiz.

3. 2. SİYASET-AHLAK BAĞLAMINDA PLATON VE MACHİAVELLİ

Machiavelli iktidarı gelme yollarında anlattığımız gibi siyasal iktidar sorununa iktidara gelecek kişinin bireysel özellikleri açısından yaklaşmaktadır. Bu da onunla Platon arasındaki en önemli farkı ortaya koyan en önemli ayrımlardan birisidir. Platon iktidara ahlaki anlamda iyi toplum fikrinden hareketli bir sorun olarak yaklaşmıştır. Ama Machiavelli'de bu ahlaki veya Platon sonrası dini yaklaşımlar yerine pratik bir faaliyet olarak gördüğü ortaya çıkmaktadır. Ona göre siyaset bir zanaattır. Bu zanaatkârın iktidara gelişi, iktidarda kalması için uygulamaya sokacağı kurallar ve kişisel özellikleri önem kazanır. Ona göre iktidar her zaman tehlikeler içinde olan bir özellik taşır. İktidarda olan prens bu tehlikelerden korunabilmesi için güçlü, yetenekli ve becerikli olması lazımdır.⁴²²

Bir yönetim biçimi olarak siyaset etikten, ahlaktan ve dinden ayrılmalıdır. Bu açıdan onda siyaset, kamusal ve özel alan anlamında otonom hale geldi. Çünkü birisinin kötü olarak görebildiği bir şeyi, başka birisi iyi ve faydalı olarak görebilir. Bu noktada Platon'la taban tabana zıt görüşlere sahiptir. Machiavelli bu fikirleriyle daha çok Platon'un fikirleriyle mücadele ettiği Sofistler olarak karşımıza çıkar. Çünkü Platon'da değişmeyen ve her zaman geçerliliği olan bir hakikatler dizisine sahibizdir. Bu noktada onun mutlakıyetçi olduğunu bilmekteyiz. Oysa Machiavelli' de durum tam

⁴²¹ Şenel s. 334.

⁴²² Ağaoğulları ve Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s.184.

tersinedir. En azından kamusal alan anlamında bu böyledir. Böylelikle o Platon'da var olan kamusal ve özel alan birlikteliğini sona erdirmiştir.⁴²³

Ayrıca Platon'da yönetici, tabasını yönetirken onları mutluluğa götürecek en yüksek ve değişmez iyiye göre yönetmelidir. Oysa Machiavelli durumun hiç de böyle olmadığını her şeyde iyilik yolunda olmak isteyeninin mutlaka felakete uğrayacağını iddia etmektedir. Onun için hükümdar başkalarına yardım etmemeye; cimri, acımasız, hilekâr olmaya ve suçlamadan kaçabilmek için başkalarına kirli işler yapmaya da hazır olmalıdır. Bunun için hükümdarın, bireysel amaçlara ulaşmak için bir araç olarak şiddetin önemini bilmesi gerekmektedir. Fakat bu şiddet devleti koruma alanında kullanıldığında doğru, devleti yıkma anlamında yanlış kullanılmış olur. Yıkılmak ve ya dağılmak üzere olan bir devleti ya da kamu düzeninin ortadan kalktığı durumlarda hükümdar bu düzeni tesis etmek için zalimce ya da manipüle edici tarzda her türlü araçları o zaman kullanabilir.⁴²⁴

3. 3. YÖNETİM ANLAYIŞLARI AÇISINDAN

Machiavelli neden yönetici olması gerektiği ya da devletin zorunlu olup olmadığı sorununa kendi zamanına kadar verilmiş cevapların ve tabii Platon'un zıddı bir görüşe sahiptir. Platon'da devletin ya da toplumsal yaşamın bir zorunluluk olduğunu görmüştük. Oysa Machiavelli de devlet bir zorunluluk değildir. O insanların doğası gereği toplum-kökenli olmadığına inanır.⁴²⁵

O devleti insanlarda bu bencil duygularından dolayı devlet gücünün desteği olmadan diğerlerinin saldırısına karşı koruyamayan bireyin zayıflığı ve yetersizliği düşüncesi üzerine inşa etmiştir. İnsanın tabiatı saldırgan ve açgözlüdür. İnsan elinde olanı tutmak ve daha fazlasını ele geçirmek isteği içindedir. İnsanın bu isteklerinin sınırı yoktur. İşte iktidar bu yaklaşan anarşi üzerine kurulmuştur. Bu anarşiden yurdu

⁴²³ Tannenbaum ve Schultz, s.176.

⁴²⁴ Tannenbaum ve Schutz, s.177

⁴²⁵ Tannenbaum ve Schultz, s.175

koruyacak ve vatandaşların huzurunu sağlayacak olan devlettir. Dolayısıyla insan yasa kuvvetiyle durdurulmadıkça her zaman açık bir anarşi tehdidi olan mücadele ve yarışma durumundadır. Devlet bunun için kurulmuştur.⁴²⁶

Machiavelli Platon'da da kısmen gördüğümüz barış taraftarı olmak fikrinde değildir. Onun durmak bilmeyen bir savaş halinde olan bir hükümdar tasavvuru vardır. Hatta hükümdarın tek ve yegâne görevi, kendisine yakışan en iyi davranış şekli savaş ve onunla ilgili kurum ve kurallardır.⁴²⁷ Savaş Platon'da da vardır. Onun için Machiavelli'de de olduğu gibi askerlik en önemli sınıfı oluşturmaktadır. Ama Platon'daki savaş ihtiyatlı bir savaştır. Ayrıca Platon Machiavelli'nin haris askerlerini kabul etmesine rağmen onları müzikle belli bir dinginliğe ulaştırmayı hedef edinmektedir. Hükümdar normal ve doğal bir şey olan fethetme arzusunu içinde taşımalıdır. Bu gibi hükümdarlar kınanmamalı tam tersine övülmelidir. Fakat bunu yapma gücünde olan hükümdarlar yapmalı yapmaya gücü olmayan kişilerin bu işe kalkışmaları büyük bir yanlışlıktır.⁴²⁸

Genişleme politikasında Platon'la Machiavelli arasında farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır. Platon nüfus oranında bir genişlemeden yana iken Machiavelli böyle bir sınırlamayı kabul etmemenin yanında güç göstergesi ve belki ekonomik getirileri olan bir genişlemeyi hedeflemekte olduğu görülmektedir.

Fethedilen yerlerde kalıcı kalabilmek ve tutunabilmek için üç şart öne süren Machiavelli bunlardan birincisinin fethedilen toprakları yakıp yıkmak olarak düşünmektedir. İkincisi bizzat oraya gidip kalmak üçüncüsü de oraların kanunlarına dokunmayıp sadece onları vergiye bağlamak onları itaat ve sadakate götürecektir olan oranın yerlilerinden az üyeli bir hükümet kurmaktır.⁴²⁹

⁴²⁶ Sabine, *Siyasal Düşünceler Tarihi.2 Yeni Çağ*, s.12-13.

⁴²⁷ Machiavelli, s.172.

⁴²⁸ Machiavelli, s.88.

⁴²⁹ Machiavelli, s.98.

3. 4. YÖNETİM ŞEKİLLERİ AÇISINDAN PLATON VE MACHİAVELLİ

Platon’unda aralarında bulunduğu geleneğe göre altı çeşit hükümet şekli vardır ve bu şekiller ya devletlerin niteliklerine ya da ahlaki amaçlarına göre sınıflandırılmaktadır. Ama Machiavelli bu sınıflamayı devletlerin orijinlerine göre yapmaktadır.⁴³⁰ Hangi usulle olursa olsun ister halk seçimiyle ister başkalarını öldürmek suretiyle olsun iktidara geliş şekli asla ahlaki açıdan bir değerlendirmeye tabii tutulmamalıdır.⁴³¹

3. 5. TOPLUM YAPISI AÇISINDAN PLATON VE MACHİAVELLİ

3. 5. 1. İnsanın Doğası

Machiavelli’nin modern fikirlerinin temelini insana getirdiği yeni anlayışta aramak lazımdır. O insana kendinden önce insanı anlamlandıranlar gibi bakmamış ve bu noktada da Platon’dan temelde ayrılmıştır. Platon’da insanın doğasında bulunan iştihâ, yerilen ve ölçülü hale getirilmesi gereken bir hal olup insanların birliklerini parçalayan olumsuz bir anlamlandırmaya sahip iken Machiavelli’ de bu durum tersine bir anlam ifade etmektedir. Ona göre ‘*Mal mülk edinme arzusu, çok doğal ve normal bir şeydir. Bunu başarıyla elde edebilenler, her zaman övülür ve hiç kınanmazlar, ama bunu başaramadıkları halde her şeye rağmen hala isterlerse, büyük bir suçlamayı hak eden bir hata yapmış olurlar.*’⁴³² Görüldüğü üzere onda insanın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen bencilce kazançlar doğaldır ve insanın üzerine düşmesi gereken önemli bir özelliğidir. Günlük düzenli oluşlar, değişmeyen çekişme tehlikesi ve her toplumda daima var olan istikrarsızlık ihtimali bu tür bir insan doğası anlayışına dayanmasının yanında, bu normal bir şeydir de. Platon bu gibi bencil duyguları var olduğunu inkâr etmiyor. Fakat bu gibi bencil duyguların aklın kontrolünde düzenli ve istikrarlı hale

⁴³⁰ Machiavelli, s.68

⁴³¹ Machiavelli, s.125.

⁴³² Hükümdar, 3.bölüm.

gelmesi gerektiğini söylerken Machiavelli'den bu özelliğiyle ayrılır. Ayrıca o insanların hepsinin doğuştan bu özelliğe sahip olmadığı görüşündedir. Oysa Machiavelli'de insanların tamamı bu özellikle mücehhezdir. İnsanlar bu özelliklerini karşılayabilen ve karşılayamayan beceriksizler olarak iki kategoride değerlendirilir. O böylelikle doğal gördüğü bu motivasyonların değişmesini onaylayabilecek her türlü geçerli dış kaynağın varlığını reddeder.⁴³³

Machiavelli insan kimdir sorusuna hep negatif anlamlar içeren bir cevapla karşımıza çıkar. Platon' un yaptığı üçlü tasnifi elbette yapmaz. Ona göre yapıları itibariyle insanlar aynı karakterdedirler. Yani eşittirler. Oysa Platon'da, insanın yaratılıştan tam manasıyla kötüdür sonucunu çıkarmanın mümkün olmadığını görmüştük.

Görüldüğü gibi Machiavelli' de bu bencilce duygular, yöneten yönetilen her kim olursa olsun toplumun bütün kesiminde var olan insani bir yöndür. Platon'da ise bu duygu sadece iştihanın kontrolünden kendilerini kurtaramayan çiftçiler ya da yönetilenlerde var olan bir duyguydu. Bu noktada birbirinden ayrılan filozoflarımız kötülüğün nasıl ortadan kalkacağı noktasında da birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Kullandıkları metot açısından olduğu gibi probleme bakış açısından da birbirlerinden ayrılırlar. Hatırlanacağı üzere Platon en yüksek ideye göre toplumun arzusu olan mutluluğu onlara kazandırmak için aklın yüce ışıklarıyla hareket eden filozof, şiddeti her türlü yolla bertaraf etmeyi tasarlayan Machiavelli'den temelde ayrılmaktadırlar. Ayrıca problemi, Platon tamamen ortadan kaldırılacağı hususunda tam da kendine büyük bir güven içinde hareket ederken, Machiavelli bu problemlerin etkisinin nasıl bertaraf edileceğiyle meşgul olmaktadır. Buna rağmen iki filozofun da birleştiği nokta toplumsal çatışmaların nereden kaynaklandığı hususudur. Platon'da toplumun tüm kesimi olmasa da çatışmanın kaynağı insandaki iştihadır. Machiavelli' de ise bu anlayış toplumun her kesimiyle ilgili bir hal almanın ötesine geçmez. Problemin çözümü noktasında Machiavelli modern ve çok politiktir. Yapılacak olan iş kişisel çıkarları için

⁴³³ Tannenbaum ve Schultz, ss.178–180.

çatışan grupların ya da bireylerin ihtiyaç duydukları güç veya nüfuz alanına girmektir. Çatışma halinde olan herkes bencillikte eşittir ve herkes güç elde etmekte özgürdür. Bu bencil duygular insanların ortak iyi için mücadele edemez anlamına gelmez. Bu diğergamlığı, bireyler böyle davranışların kendi lehine de olduğunu düşündüğü zaman gerçekleştirme yoluna gidecektir. Böyle kimseler gerçekten iyi, diğergam ve rasyonel aktörlerdir. Bunun dışında diğergam gibi görünen fakat tembelliğin ve siyasal sorumluluğun bilincinde olmayan kimseler de vardır. Böylelikle bu duyguların yönettiği iki sınıf insan ortaya çıkar. Bu da elitler ve kitleler sınıfıdır.

3. 5. 2. Sınıf Yapısı

Platon'un devletinin üç sınıftan oluştuğunu görmüştük. Machiavelli ise toplumu sınıflara ayırmamış Platon gibi katı bir sınıf görünüşü ortaya koymamıştır. Realiteden hareket ettiğinde zamanında mevcut olan toplum yapısından hareketle toplumu oluşturan unsurlar hakkında bilgi vermiş, onların karakterleri hakkında bilgiler aktarmıştır. Bu tablo içinde geçişlerin her zaman mümkün olduğu bir sınıf yapısıyla karşılaşmaktayız. Ama bu sınıf yapısı içinde gördüğü işlev açısından en değer verdiği ve yetiştirmeyi arzu ettiği sınıf olan yönetici (Hükümdar) sınıfıdır. Bunun Platon'da da birinci sırada en önemli sınıfı oluşturduğunu görmüştük. Önemine göre ikinci sırada ise kitleler gelmektedir. Tabiatlarına ve hükümdara karşı tutumlarında kitleleri sıradan halk, zenginler ve askerler olarak üçe ayırmak mümkündür.

Machiavelli'nin kitleler içerisinde en büyük grubu oluşturan geniş halk kitleleri Platon'un üreticiler sınıfına tekabül etmektedir. Machiavelli'de mücadele edilmesi istenen yine kitleler sınıfından olan zenginler Platon tarafından da eğitim yoluyla belli bir noktada tutmaya çalıştığı, ölçülülük seviyesinde olmasını istediği iştihayla hareket eden üretici sınıfıdır.

Platon'un Devletinde Filozof Kral'dan sonra en önemli sınıfı oluşturan koruyucular sınıfı Machiavelli'de kitleler içinde bir grup olarak ifade edilse de devleti

koruma görevi açısından Prens'ten sonra en önemli işlevi gören gruptur. Ancak Platon'un bu sınıfa getirdiği bir takım engellemeler ve uygulamaların Machiavelli açısından bir geçerliliği olmadığı halde bozulmaya en büyük sebep olarak gördüğü paralı askerliğe karşı olan olumsuz tutumu noktasında Platon'la aynı noktada birleşmektedir. Çünkü Platon bu sınıfı mülk edinmeden men eder. Ayrıca Machiavelli'nin ordusu mal ve paraya çok düşkün olmalarına rağmen Platon'nun eğitim yoluyla ve bazı önlemlerle bu durumdan koruyucuları kurtardığı görülür.

Amaçları açısından yöneticiler, hem Platon'da hem de Machiavelli'de aynı şeyi ifade ederler. Anlattığımız gibi Platon'da yönetici aklı sayesinde toplumu birbirine kenetleyen ve bir vücut gibi beraber olan bir yapıyı oluşturmuştu. Machiavelli'de de yöneticinin hatta yegane siyasetin ana amacı bu birlikteliği sağlamaktır. Bu birliği kurmak gayesiyle kullandıkları araçlar anlamında ise her iki filozofun da temelde bir birinden ayrıldıkları göze çarpar. Bu ise onların insanları nasıl anlamlandırdıklarına sıkı sıkı bağlıdır.⁴³⁴

Platon'un filozof-kralıyla Machiavelli'nin hükümdarı devleti bütünleştirici fonksiyonu icra eden makam olarak bakıldığı için birdir. Fakat Platon'un filozof-kralıyla Machiavelli'nin hükümdarı birliği gerçekleştirebilme noktasında kullandıkları araçlar açısından birbirinden farklılık arz eder. Platon yönetimde ahlaki bir kaygı taşıyıp filozof-kralı sınırlamalarla kuşatır. Söylenecek yalanı hesaba katmazsak Platonda amaç araçları hiçbir zaman mubah kılamaz. Zaten var olan bozulma araçların amaca ulaşmak için mubah kılınmasından kaynaklanır. Oysa Machiavelli böyle bir hareketin tarihsel bakış açısından hatalarla dolu olduğu kanaatindedir. Yapılacak savaşlara da Platon ekonomik bir kaygı içinde yaklaşp gerekli görürken, Machiavelli güç ve istikrarın temeli olarak bakar.

Filozof kral iştihayı aklın egemenliğine terk eden birisi olarak Machiavelli nin hükümdarına çok benzer. Hükümdar bencil duygularını dizginleyen ve amacına

⁴³⁴ Tannenbaum ve Schutz, s.174.

kilitlenmiş biri olarak görülmüştü. Bu yönüyle Filozof kralla hükümdar aynı kişilerdir diyebiliriz.

Platon'un münzevi ve dünya varlığından elini eteğini çekmiş olan filozof-kralın aksine Machiavelli'nin hükümdarı zengindir. Bu zenginliği hükümdar eli açıklığıyla yok etmemeli aynı zamanda pinti sayılmaktan da ürkmemelidir. Bu zenginlik onu tahtında tutar. Cömert görünmeli ama asla cömert olmamalıdır.⁴³⁵

3. 6. EŞİTLİK VE ÖZGÜRLÜK AÇISINDAN PLATON VE MACHİAVELLİ

Machiavelli' de eşitliğe iki açıdan bakmak gerekir. Acaba o Platon'da olduğu tam olarak kast sistemi olmasa da bazı özellikleriyle ona benzeyen bir kast sistemi inşa etmiş midir ve kadınlara kamusal alanda bir mevki vermiş midir? Her şeyden önce O'nun Platon gibi işin teferruatıyla ilgilenmediğini sistemini daha çok hükümdar olacak ve İtalya' nın birliğini gerçekleştirecek kişiye yöneldiğini söyleyerek başlanılmalıdır. Buna rağmen onun fikirlerinden sorularımıza bir cevap bulabileceğimizi de ifade etmek gerekir. Machiavelli Platon gibi insanları gruplara ve bunlara karşılık gelen özelliklerine göre bir sınıflandırmaya gitmiştir. Elitler filozof-kralın amaçlarını taşıması açısından birbirlerine benzerlik göstermektedir. Kullandıkları araçlar tabi ki birbirinden farklıdır. Platon'da sınıflar arası geçişin hemen hemen imkansız olduğunu görmüştük. Acaba Machiavelli'de kitleler hükümdar sınıfına dahil olabilir mi?

Sorduğumuz sorunun cevabı Machiavellinin sistemi açısından oldukça zordur. Çünkü virtue terimi acaba zamanla talihini yenen kitleler sınıfından bir kimseye nasip olabilir mi? Bu soruların cevapları kapalıdır. Ama sanki sınıflar arası bir geçişin Machiavelli'de olabileceği kanaati kendini kabul ettirir görünmektedir. Birbirleri arasındaki farklara bakıldığında bencilce duygularını onun istediği seviyede tutabilen bir kitleler sınıfı üyesi rahatlıkla hükümdar sınıfına dahil olabilir gibi görünmektedir.

⁴³⁵ Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, s.209.

Kadın erkek hakları açısında sorduğumuz soruya gelince Machiavelli Platon'un aksine kadınlara negatif bir yaklaşımın sahibi olarak karşımıza çıkar. Machiavelli'de elitler sınıfında kadınlara yer yoktur. Kadınlar siyaset ve Hükümetin kamusal alanından dışlanır. Bu noktada Platon'un devrimci olduğu noktada o gelenekçi olarak kalmıştır. Yine de kadını tümüyle bu rollere göre tanımlamaz. O kadına antik dönemden ve çağından gelen bakış açılarının üstünde bir sorgulama yapar.

3. 7. ADALET ANLAYIŞLARI AÇISINDAN

Machiavelli için adalet her toplum için aynı anlama gelmediği gibi değişen zamanla aynı toplum için bile farklı anlama gelir. Bu açıdan adalet en mutlak manasıyla gelenekseldir. Geleneklerin değişmesiyle yeni anlamlar kazanan değişken bir özelliğe sahiptir. Onların adalet anlayışında, dönemlerinin anlamlandırdığı şekliyle felsefelerinin de bir gereği olarak güç zenginlik ve prestij önemli tanımlama sözcükleridir. Herkes güçlü olanı izlemeli ve ona göre davranmalıdır yoksa ezilecektirler.⁴³⁶

Burada da görüleceği üzere onun adalete yüklediği tanım Platon'un alabildiğince mücadele etmek zorunda kaldığı Sofistlerin 'güçlünün işine gelendir' anlayışı gibi görünmektedir. Ama burada hemen şunu ifade etmemiz gerekmektedir ki o adaletle gördüğü işlevi açısından yaklaşmış ve bu sonuç İtalya birliğini sağlayacak bir yöneticinin işine yarayan bir sonuçsa olumlu anlamlar yüklenmiştir. Platon'da da adaletin toplumun birliğini sağlamada mutlak manada kaçınılmaz olarak herkese yaratılışına göre iş verme anlamında olduğunu görmüştük. Adaletin sonuç itibariyle aynı şeyi sağlamasından ötürü Platon'la Machiavelli'nin temelde olmasa bile ayrılmadıkları görülmektedir.

⁴³⁶ Tannenbaum ve Schultz, s.183

SONUÇ

Grek toplumunun ve özellikle Atina şehir devletinin doğudan ve batıdan entellektüelleri kendine çekmeyi başardığı bir ortamda yetişen Platon'un, siyaset üzerine sistematik olarak eğilen ilk antik düşünür olarak, üzerinde hala tartışmaların devam ettiği eseri Devlet'tir. Hem Platon hem de Machiavelli toplumlarının içinde bulunduğu buhrandan kurtuluşun yollarını aramış, çökmekte olan devletlerini kurtarmayı temel hedef olarak belirlemişlerdir. Machiavelli'nin yaşadığı dönem de tıpkı Platon'un yaşadığı dönem gibi Rönesans ve Reform hareketlerinin ardından düşünce alanında bir zenginliğin yaşanmasına sebep olmasının yanında, İtalya'nın ve özellikle onun yaşadığı Floransa'nın tıpkı Atina gibi siyasi, iktisadi ve sosyal açıdan bir çöküş dönemine rastlamaktadır.

Kullandıkları yöntem açısından her iki filozofun birbirinden kesin çizgilerle ayrıldıklarını, kurgusal siyaset geleneğinin başlangıcı olarak kabul edilen Platon'un Machiavelli'ye kadar devam eden etkisinin, ondan sonra mevcut koşullardan hareketle amprik bir temelden hareket eden bir siyaset anlayışına dönüştüğünü ifade edebiliriz. Bu açıdan bu dünyayı aşan bilgilerden değil tecrübenin oluşturduğu ve kuvveti esas alan bir yönetim tarzıyla amaçlananın gerçekleşeceğini düşündüğü noktada onun olgulardan hareket bu tarzıyla siyaset biliminin kurucusu olarak kabul edilmesine sebep olmuştur.

Her iki filozofun siyasi düşünce sistemi, insanın doğasına ilişkin görüşlerinden doğmuştur. Platon'da insanlarda var olan istekler, tutkular, iştihâ yerilen ve önlem alınması gereken, aklın kontrolüne girmediğinde bütün kötülüklerin sebepleri olarak tanımlanırken, Machiavelli'de insanda var olan bu özellik öyle doğal bir özelliktir ki asla yerilemez ve kontrol altına alınmaya çalışılacak kadar tehlikeli bir özellik değildir. Platon dengelemeyi düşündüğü bu yönün tüm insanlarda olmadığını düşünürken Machiavelli tüm insanları mal, servet düşkünü olarak düşünmektedir.

Ayrıca Machiavelli yöntemi gereği toplumda şekillenmiş insandan hareket ederken Platon işe bozulmamış ve toplumsallaşmamış sıfır insandan hareket eder. Bu da Platon'u insan hakkında pozitif düşünmeye, Machiavelli'yi ise negatif düşünmeye sevk etmiştir. Yaşadığı dönemin insanları, aç gözlü olmalarının yanında hilekar, düzenbaz ama güçten de korkan bir yapıdadır. Bunun için amaçladığı İtalya birliğini sağlayacak hükümdar kendisinden korkulacak kadar güçlü olmayı başaran bir nitelikte olmalıdır. İnsandan hareket eden Platon'un sınıfsal ayrıma dayanan yapısı elbette Machiavelli'de yoktur. Ona göre tüm insanlar aynı karakterde ve yapıdadır. Platon'un sınıfsal yapısı ise insanda var olan iştihâ, yiğitlik ve bilime olan istek taraflarının bir tezahürü olarak ortaya çıkar. İştihâyâ karşı toplumda üreten kesim, yiğitlik yanıyla koruyucu sınıf, bilgi sever yanıyla da filozof kral ya da yöneticiler sınıfı oluşur.

Dengeyi sağlayacak ve amacı gerçekleştirecek olan filozof kraldır ki bu yönüyle Machiavelli'deki güçten hareket eden yöneticiyle Platon'un yöneticisi amaçları açısından birbirine benzemektedir. Amacı gerçekleştirmek için kullandıkları metot ise tamamen birbirine zıttır. Platon'un yöneticisi ahlaki bir kaygı taşıyıp bazı sınırlamalara tabi tutulmakta, Machiavelli'nin hükümdarı ise kamusal alan ve özel alan ahlaki olarak ahlaki yeni bir tanımlama noktasına gitmiş ve zamanının ahlak normlarıyla hükümdarını sınırlandırmamıştır. Devlet, Platon'da insanın iştihâsına cevap verebilmek için işbölümünün bir sonucu olarak zorunlu olarak ortaya çıkarken, Machiavelli'de korunma ve gücünün saldırısından emin olmak için insanların istekleriyle ortaya çıkan bir yapı olarak karşımıza çıkar.

Platon'un ideal devletinin bir ütopya olup olmadığı tartışması devrinden günümüze kadar devam etmektedir ve devam edecek gibi görünmektedir. Ancak O, zamanını aşan ve günün fikirleriyle mücadele ederek oluşturduğu devleti, alternatif bir yapının oluşabileceğini insanlara göstermek için yazmıştır. Kendinden sonra gelenlere de kurgusal bir siyaset felsefesinin olabileceği noktasında kaynaklık etmiştir.

Siyaset biliminin kurucusu olarak kabul edilen Machiavelli ise görüşleriyle kendi zamanından günümüze insanları hayrete düşürmüş, bazıları onun fikirleriyle mücadele edilmesi tarafını seçerken bazıları da gerçeği söylemeye cesaret eden bir kişi

olarak anarak uygulama alanında bile fikirlerinden hareket eden devlet adamlarının varlığından bahsetmişlerdir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali. **Kent Devletinden İmparatorluğa**, 6. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1994.

Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Köker, Levent. **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1997.

Aru, Celal Bürhan. **Makîyavel**. Alaeddin Kırıl Basımevi, 1942.

Aydoğan Ahmet. **Siyaset ve Retorik**. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.

Berve, Helmut. **Eskiçağ Tarihine Dair Altı Konferans**. Afif Erzen (çev.), İstanbul: Yenilik Basımevi, 1958.

Burckhardt, Jakob. **İtalya’da Rönesans Kültürü**. İstanbul: Maarif Basımevi, 1957.

Brehier, Emile. **Felsefe Tarihi**. Miraç Katırcıoğlu (çev.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

Cassier, Ernst. **Devlet Efsanesi**. Necla Arat (çev.), İstanbul: Say Yayınları, 1983.

Cevizci, Ahmet. **İlkçağ Felsefesi Tarihi**. 4. Basım, Bursa: Asa, 2006.

Copleston, Fredick. **Felsefe Tarihi**. C.1. Aziz Yardımlı (çev.) İstanbul; İdea Yayınları, 1989.

Çaha, Ömer. **Siyasi Düşüncelere Giriş**. İstanbul; Dem Yayınları, 2008.

Daver, Bülent. **Siyaset Bilimine Giriş**. Üçüncü Basım, Ankara: Sevinç Matbaası, 1972.

Ebenstein, William. **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**. İsmet Özel (çev.) , İstanbul; Şule Yayınları, 2005.

Elibol, Sadettin. **Felsefeye Giriş**. Ankara: Sek Yayınları, 1993.

Gökberk, Macit. **Felsefe Tarihi**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Göze, Ayferi. **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 12. Basım, İstanbul; Beta Basım, 2011.

Haçerlioğlu, Orhan. **Düşünce Tarihi**. 4.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.1993.

Haçerlioğlu. “Devlet Felsefesi”, **Felsefe Ansiklopedisi**. C.1. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981.

Haçerlioğlu. **Erdem Açısından Düşünce Tarihi**. 3.Basılış. İstanbul: Varlık Yayınevi. 1970.

Haçerlioğlu. “Machiavelli”, **Felsefe Ansiklopedisi**. C.2. İstanbul: Remzi Kitabevi. 1993.

Haçerlioğlu. “Machiavellisme”, **Felsefe Ansiklopedisi**. C.4. İstanbul: Remzi Kitabevi. 1993.

Haçerlioğlu. “Platon”, **Felsefe Ansiklopedisi**. C.2. İstanbul: Remzi Kitabevi. 1993.

Haçerlioğlu. “Platonculuk”, **Felsefe Ansiklopedisi**. C.5. İstanbul: Remzi Kitabevi. 1993.

Jones, W. T. **Klasik Düşünce Batı Felsefesi Tarihi**.1.c. Hakkı Hünler (çev.), İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006.

Keklik, Nihat. **Felsefede Metafor**. İstanbul: Edebiyet Fakültesi Basımevi, 1990.

Kıllıoğlu, İsmail. “Siyaset Felsefesi”, **AGD (Anadolu Gençlik Derneği)’nin Hanımlar Üniversite Komitesince düzenlenen Siyaset Akademisi’nde Seminer**, İstanbul, 12-19 Mayıs 2011, ss.1-10.

Kıllıoğlu, “Siyasette Erdem“, *Zaman Gazetesi*, 10 Haziran 1996, www.zaman.com.tr. (26 Ekim 2011).

Kıllıoğlu, “Yansımalar”, *Zaman Gazetesi*, 27 Ocak 1999, www.zaman.com.tr. (26 Ekim 2011).

Machiavelli, Niccolo. **Hükümdar**. H. Kemal Karabulut (çev.), İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1998.

Machiavelli. **Siyaset Üzerine Konuşmalar**. Hakan Zengin (çev.), İstanbul: Dergah Yayınları, 1.Baskı, 2008.

Platon. **Devlet**. Sabahattin Eyüboğlu – M. Ali Cimcoz (çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008

Platon. **Devlet Adamı**. Behice Boran – Mehmet Karasan (çev.) İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001.

Platon. **Yasalar**. Candan Şentuna- Saffet Babür (çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 3. Basım, 2007.

Russel, Bertrand. **Batı felsefesi Tarihi “Antik Çağ”**. Muammer Sencer (çev.), İstanbul: Kıtış Yayınları, 1969.

Russel. **Batı felsefesi Tarihi “Yeni Çağ”**. Muammer Sencer (çev.), İstanbul: Kıtış Yayınları, 1970.

Sabine, George. **Siyasal Düşünceler Tarihi 1 Eski Çağ Orta Çağ**. Harun Rızatepe (çev.), Ankara: Sevinç Matbaası, 1969.

Sabine. **Siyasal Düşünceler Tarihi.2 Yeni Çağ**. Alp Öktem (çev.), Ankara: Sevinç Matbaası, 1969.

Sena, Cemil. **Filozoflar Ansiklopedisi**. C.2, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Sena, Cemil. **Filozoflar Ansiklopedisi**. C.3, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Şenel, Alâeddin. **Siyasal Düşünceler Tarihi**. Kısaltılmış ve Gözden Geçirilmiş Basım, Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 2008.

Tannenbaum, Donald ve Schultz David. **Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri**. Fatih Demirci (çev.), Ankara: Adres Yayınları, 2007.

Timuçin, Afşar. **Düşünce Tarihi**. C.2, 4.Basım, İstanbul: Bulut Yayınları, 2002.

Timuçin. **Düşünce Tarihi**. İstanbul: BDS Yayınları, 1992.

Timuçin. **Felsefeye Giriş**. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2003.

Tuğcu, Tuncar. **Batı Felsefesi Tarihi**. Ankara: İlke Kitabevi, 1997.

Tunçay, Mete. “Platon”, **Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar**. Mete Tunçay (drl.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Warburton, Nigel. **Felsefeye Giriş**. Ahmet Cevizci (çev.), İstanbul: Paradigma, 2000.

Weber, Alfred. **Felsefe Tarihi**. 4.Basım, H.Vehbi Eralp (çev.), İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1991.

Yazıcı, Sedat. **Felsefeye Giriş**. Birinci Basım, İstanbul: Alfa, 1999.